จิตร ปลูกเจริญ

อนุสรณ์

งานฌาปนกิจศพ

นายจิตร ปลูกเจริญ

ณ เมรุวัดมกุฎกษัตริยาราม กรุงเทพมหานคร

๓๑ ตุลาคม ๒๕๒๔

นายจิตร ปลูกเจริญ

ชาตะ ๒๕ กันยายน ๒๔๕๙

มรณะ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๒๔

ประวัติ

นายจิตร ปลูกเจริญ เกิดที่อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๔๕๙ เป็นบุตร นายเกิด และ นางคำเบย ปลูกเจริญ มีพี่น้องทั้งหมดรวม ๙ คน ดังนี้

๑. นายจิตร ปลูกเจริญ

๒. นายจร ปลูกเจริญ

๓. นายเจียม ปลูกเจริญ *(ถึงแก่กรรม)*

๔. นางยุพิน สายเชื้อ

๕. นายจินต์ ปลูกเจริญ

๖. นายวีระ (จง) ปลูกเจริญ *(ถึงแก่กรรม)*

๗. นางสาวยุพา ปลูกเจริญ

๘. นางยุเพ็ญ ลางคุลเสน

๙. นางยุพดี รักษ์สุวรรณ

นายจิตรได้เข้ารับการศึกษาขั้นต้นจากโรงเรียนในอำเภอเขมราฐ เรียนหนังสือจีนที่โรงเรียนฮั่วเฉียวกงฮัก และชั้นมัธยมที่โรงเรียนเบญจมมหาราช จังหวัดอุบลราชธานี เมื่ออายุได้ ๑๗ ปี บิดามารดาได้ส่งไปหัดค้าขายกับญาติที่เป็นคนจีนในจังหวัดอุบลราชธานี ได้รับเงินเดือนเดือนละ ๖ บาทในสมัยนั้นจนกระทั่งอายุได้ ๒๐ ปี จึงได้กลับไปค้าขายที่อำเภอเขมราฐ แล้วย้ายไปเปิดร้านค้าขายที่อำเภอมุกดาหาร จังหวัดนครพนม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓ ได้ย้ายกลับมาประกอบการค้าที่จังหวัดอุบลราชธานีเป็นแหล่งสุดท้าย โดยเปิดร้านจำหน่ายสินค้าผ้าแพรพรรณต่าง ๆ ชื่อร้าน "วิจิตราภรณ์" นอกเหนือจากร้านขายผ้าแล้ว ได้ประกอบกิจการค้าด้านโรงงานอุตสาหกรรม ผลิตครั่งบริสุทธิ์และแชลแล็ค อัดปอ ปั่นนุ่น และ

กิจการด้านโรงแรม ได้ทำการสมรสกับนางเสงี่ยม ปลูกเจริญ *(จัยสิน)* เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๔๙๕ มีบุตรธิดาด้วยกัน ๕ คน ดังนี้

๑. นางสาวสุจิตรา ปลูกเจริญ

๒. นางสุดาภรณ์ มณีสุธรรม สมรสกับ นายชาติชัย มณีสุธรรม มีธิดา ๒ คน คือ ด.ญ. สุชา *(แต้ว)* และ ด.ญ. ชยาภรณ์ *(ติ๊ว)*

๓. นายกิจจา ปลูกเจริญ สมรสกับ นางอนงค์ ปลูกเจริญ *(คุปศิริกุล)* มีบุตร ๑ คน คือ ด.ช. ณัฏฐปัญญ์ *(ปอ)*

๔. นายธานี ปลูกเจริญ สมรสกับ นางปิลันญา ปลูกเจริญ *(มั่นคงวนิชกุล)*

๕. นางสาวจิรรัตน์ ปลูกเจริญ

นายจิตร เป็นคนที่มีความวิริยะ อุตสาหะ ขยัน ซื่อสัตย์ และอดทน พยายามบากบั่นสร้างฐานะขึ้นมาด้วยความยากลำบาก เพราะเป็นบุตรคนโตของครอบครัว จึงพยายามประพฤติตัวให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่น้อง ๆ ได้ช่วยแบ่งเบาภาระจากบิดามารดา โดยรับเอาน้อง ๆ จากอำเภอเขมราฐมาอยู่ในตัวจังหวัดเพื่ออุปการะและสนับสนุนในด้านการศึกษาเท่าที่จะสามารถช่วยได้ทุก ๆ คน

ในระยะ ๓–๔ ปีมานี้ นายจิตร มีสุขภาพไม่ค่อยแข็งแรง เกี่ยวกับโรคความดันโลหิตสูง โรคกระเพาะ และในระยะหลังนี้เป็นโรคหัวใจโต มีอาการแน่นหน้าอกและเหนื่อยง่าย ต้องเข้ารักษาตัวที่โรงพยาบาลสรรพสิทธิประสงค์ จังหวัดอุบลราชธานีอยู่หลายครั้ง ครั้งสุดท้ายได้เดินทางมากรุงเทพ ฯ เพื่อตรวจเช็คร่างกายตามปกติเดือนละครั้ง โดยมีนายแพทย์ศุภชัย ไชยธีระพันธ์ เป็นผู้รักษา หมอตรวจอาการแล้วพบว่า มีเลือดคั่งในปอด จึงได้เข้าพักรักษาตัวที่โรงพยาบาลหัวเฉียว เมื่อวันที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๕๒๔ ภายหลังไตไม่ทำงาน และได้ถึงแก่กรรมด้วยโรคหัวใจวาย เมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๒๔ เวลา ๑๐.๕๐ น. ด้วยอาการสงบ รวมอายุได้ ๖๕ ปี เป็นการพักผ่อนอันยาวนาน สมกับที่ได้เคยพูดไว้เสมอว่า "ถ้าลมหายใจยังไม่สิ้น ก็ต้องดิ้นต่อไป" เพราะตลอดเวลาที่มีชีวิตอยู่ ได้ต่อสู้กับการดำรงชีวิตมาอย่างเข้มแข็ง จะไม่มีคำว่า "หยุด" อยู่ในสมองเลย.

เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ในงานราตรีสโมสร ณ เวทีลีลาศสวนอัมพร

กับหลานทั้งสองเมื่อวันเกิดคุณตา ๒๕ กันยายน ๒๕๑๙

อุปสมบทบุตรชายคนโต เมษายน ๒๕๒๑

กับภรรยาและบุตร เมษายน ๒๕๒๒

ไปเที่ยวยุโรปและรับบุตรสาวคนเ
กันยายน ๒๕๒๑

งานมงคลสมรสบุตรชายคนเล็ก ๑๘ มกราคม ๒๕๒๔

รายนามเจ้าภาพบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรม

ระหว่าง

วันที่ ๒๔ กรกฎาคม ถึง วันที่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๒๔

วันศุกร์ที่ ๒๔ ก.ค. ๒๕๒๔	ภรรยา บุตร และธิดา
วันเสาร์ที่ ๒๕ ก.ค. ๒๕๒๔	น้อง และ หลาน
วันอาทิตย์ที่ ๒๖ ก.ค. ๒๕๒๔	ครอบครัว "สินาดโยธารักษ์"
วันจันทร์ที่ ๒๗ ก.ค. ๒๕๒๔	ฝ่ายบัญชี ธนาคารกสิกรไทย ธนาคารกสิกรไทย สาขาถนนสาธุประดิษฐ์ ศิษย์เก่าสาขาอุบล ฯ
วันอังคารที่ ๒๘ ก.ค. ๒๕๒๔	ครอบครัว "ศรีไกรวิน" ส่วนสินค้าออก ธนาคารไทยพาณิชย์
วันพุธที่ ๒๙ ก.ค. ๒๕๒๔	ธนาคารกสิกรไทย กองการข่าว ฯ สป. (สนง. ศูนย์มหาดไทย)
วันพฤหัสบดี ๓๐ ก.ค. ๒๕๒๔	ครอบครัว "แสงสิงแก้ว" ฝ่ายกิจการสาขา ธนาคารกสิกรไทย

บรรจุศพ เวลา ๒๑.๐๐ น.

ภาพถ่ายในระหว่างบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรม

ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม

๒๔ กรกฎาคม ๒๕๒๔ ถึง ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๒๔

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

รำลึกคุณจิตร ปลูกเจริญ

อาลัย คุณจิตร ปลูกเจริญ ได้รู้จักคุณจิตร ปลูกเจริญ เจ้าของผู้จัดการบริษัท สินอุบล จำกัด ชาติภูมิที่เมืองเขมราฐ เป็นคนชาวเมืองโดยกำเนิด เกิดและเติบใหญ่ในตระกูลชาวเมือง จบการศึกษาแล้วได้ตัดสินใจประกอบอาชีพค้าขายเพื่อสร้างตน สร้างฐานะของตนให้มีหลักฐาน มีอันอยู่ดีกินดี เป็นพ่อค้าผู้มีความสามารถคนหนึ่งในเมืองอุบลราชธานี พอเอ่ยชื่อว่า คุณจิตร ปลูกเจริญ แล้ว ใคร ๆ ก็ทราบทั้งนั้น นับเป็นพ่อค้าไทยผู้ใหญ่คนหนึ่ง ได้บำเพ็ญประโยชน์ตนประโยชน์ท่านกว้างขวาง ได้เป็นกำลังช่วยเหลือทางราชการ และเป็นกำลังบำรุงวัดวาศาสนา

เป็นพ่อค้าผู้มีคุณธรรม คุณจิตร ปลูกเจริญ เป็นพ่อค้าที่ซื่อสัตย์สุจริต มีความยุติธรรม เป็นผู้มีปกติพูดพอประมาณ พูดเบา คำพูดมีเหตุผล มีความจริง เป็นผู้ขยันหมั่นเพียร ทำมากกว่าพูด นิสัยเยือกเย็นสุภาพเรียบร้อยละมุนละไม ไม่หยาบคายกักขฬะ เหล่านี้ชื่อว่าเป็นผู้มีคุณธรรมในทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นที่รักใคร่นับถือของภรรยา บุตรธิดา และญาติมิตร

เป็นผู้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา คุณจิตร ปลูกเจริญ เป็นอุบาสก ผู้มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ฐานะที่เป็นอุบาสกผู้นับถือพระพุทธศาสนา ได้ขวนขวายบำเพ็ญกุศลสร้างที่พึ่งของตนในโลกหน้าเยี่ยงสัปบุรุษผู้ใจบุญ ตามโอกาสที่จะพึงอำนวย ที่บริษัทสินอุบลอันเป็นหน่วยงานการค้า ก็ได้บำเพ็ญบุญกุศลประจำปีมิได้เว้น ได้บำเพ็ญกุศลแบบง่าย ๆ เป็นภายใน บอกกล่าวผู้อื่นเฉพาะผู้ที่รักใคร่นับถือ ทุกครั้งที่บริษัทสินอุบลบำเพ็ญบุญกุศล อาตมภาพได้ไปเป็นพระพิธีในงาน ได้ร่วมเจริญพระพุทธมนต์กับพระเถระผู้ใหญ่ทั้งสองนิกาย ได้เป็นประธานหรือรองประธานพิธี ได้ประพรมน้ำพุทธมนต์ให้แก่เจ้าภาพและญาติพี่น้องที่ไปร่วมงานทั่วกัน ได้ประพรมน้ำพุทธมนต์ทั่วบริษัทสินอุบลหลายครั้ง

บำเพ็ญกุศลสงเคราะห์ญาติ คุณจิตร ปลูกเจริญ คงรำลึกเสมอว่าตนเป็นชาวเขมราฐโดยกำเนิด หรือมีชาติภูมิที่เมืองเขมราฐ มีญาติพี่น้องมากหลายที่เมืองเขมราฐ

เพื่อสงเคราะห์ญาติพี่น้องให้ได้บำเพ็ญบุญกุศล ได้เคยไปบำเพ็ญกุศลร่วมญาติ ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ที่เมืองเขมราฐหลายครั้ง ครั้งสุดท้ายเป็นบุญกุศลที่ยิ่งใหญ่ อาตมภาพได้รับอาราธนาให้ไปในงาน บุญกุศลครั้งนี้เป็นบุญทอดกฐิน นอกจากทอดกฐินแล้วพร้อมกันนั้นก็ได้สร้างพระประธาน เพื่อมอบถวายไปเป็นพระธานในวัดชนบทที่ไม่มีพระประธานหลายวัด งานกุศลครั้งนี้ผู้ได้เห็นกุศลศรัทธาเจตนาแล้ว ก็ชื่นชมโสมนัสอนุโมทนา นับเป็นการบำเพ็ญกุศลญาติสังคหะ และกุศลกตัญญูกตเวที อุทิศกุศลแก่บูรพชนของตน เป็นบุญกุศลที่โอฬารน่าอนุโมทนาสาธุการ

อนิจฺจา วต สงฺขารา อาลัยเสียดาย คุณจิตร ปลูกเจริญ ได้ปิดฉากชีวิตลงแล้ว นั่นคือละจากโลกนี้ไปสู่โลกหน้า ตามวิสัยแห่งสังขาร เมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๒๔ ที่ **ร.พ. หัวเฉียว** กรุงเทพมหานคร ด้วยอาการอันสงบ ทิ้งความเศร้าโศกเสียใจอาลัยแก่ผู้เกี่ยวข้องใกล้ชิดคือ ภรรยา บุตรธิดา และญาติมิตรทั่วกัน นั่นคือธรรมดาของสังขารที่ทุกคนจะเว้นเสียมิได้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า

ทหรา จ มหนฺตา จ เย พาลา เย จ ปณฺฑิตา
สพฺเพ มจฺจุวสํ ยนฺติ สพฺเพ มจฺจุปรายณา

ทั้งคนหนุ่ม คนแก่ คนพาล และบัณฑิต ทั้งหมดย่อมไปสู่อำนาจของมัจจุ (ความตาย) มีมัจจุเป็นที่ไปในเบื้องหน้า

โลกนี้โลกหน้า คุณจิตร ปลูกเจริญ ละจากโลกนี้ไปสู่โลกหน้าแล้ว คติโลกหน้าเหมือนคติโลกนี้ ถ้าในโลกนี้มีความสุข โลกหน้าก็ย่อมมีความสุข เพราะโลกนี้และโลกหน้าเกี่ยวเนื่องกัน โลกนี้เป็นเหตุโลกหน้า ถ้าโลกนี้ดี คือได้กระทำความดี ทางกาย ทางวาจาหรือทางใจ ย่อมได้รับความสุขความเจริญ ได้รับยกย่องสรรเสริญ โลกหน้าก็ย่อมได้รับความสุข ความบันเทิง สมกับพุทธพจน์ที่ทรงตรัสไว้ในปัพพโตปมคาถาว่า

โย ธมฺมจารี กาเยน วาจาย อุท เจตสา
อิเธว นํ ปสํสนฺติ เปจฺจ สคฺเค ปโมทติ

ผู้มีปกติประพฤติธรรม ทางกาย ทางวาจา หรือใจ ในโลกนี้ย่อมได้รับความเจริญ ละไปแล้วย่อมบันเทิงในสวรรค์

ชีวิต คือความฝัน สิ่งสำคัญคือความดี
สิ่งที่เราหนีคือความทุกข์ มิตรดีทุกยุคคือวิทยา
สิ่งที่ให้สำเร็จความ ปรารถนาคือความเพียร

พระราชรัตโนบล

เจ้าคณะจังหวัดอุบลราชธานี

วัดทุ่งศรีเมือง อุบลราชธานี

รำพึงถึง นายจิตร ปลูกเจริญ

โดย

พลโทชิต และคุณหญิงสนองจิตต์ มั่นศิลป์ สินาดโยธารักษ์

พ่อจิตรได้จากเราไปแล้ว จากไปอย่างไม่มีวันจะกลับมาพบหน้ากันอีก ทิ้งความเศร้าเสียดายและอาลัย ไว้แก่ญาติมิตรผู้อยู่หลัง

พ่อจิตรสมเป็นบุตรคนหัวปีของพ่อแม่ ประพฤติตัวดี มีความบากบั่นมานะ มุ่งมั่นที่จะตั้งเนื้อตั้งตัวเอง ควรแก่การสรรเสริญ และเป็นเยี่ยงอย่างแก่อนุชนรุ่นหลัง เกิดมาไม่เป็นคนรกโลก บำเพ็ญตนเป็นประโยชน์แก่สังคม และเพิ่มพูนบารมีตนเอง เท่าที่นึกออกพอจะกล่าวเป็นสังเขปได้ดังนี้

ทางอาชีพ ได้เริ่มต้นค้าผ้าที่บ้านเกิด ณ อำเภอเขมราฐ ตั้งแต่อายุเพียง ๑๗ ปี แล้วคืบหน้าไปค้าอย่างเดียวกันที่อำเภอมุกดาหาร ต่อมาได้ย้ายไปค้าในตัวเมืองอุบลราชธานี ณ ที่นี้ได้ขยายกิจการมากขึ้น คือตั้งโรงงานแชลแล็ค อัดปอ และทำโรงแรม ผลงานเจริญขึ้นโดยลำดับ กระทั่งเมื่อมีอายุมาก และสุขภาพเสื่อมโทรม ก็ยังห่วง ไม่ยอมทิ้งงาน เข้าสอดส่องแนะนำจนถึงเวลาต้องเข้าโรงพยาบาล

ทางการกุศล พ่อจิตรเป็นคนมั่นในกตัญญูกตเวที ไม่ลืมบุญคุณที่ตนได้รับ พยายามสนองตอบด้วยเจตนาแท้จริง ส่วนการบำเพ็ญบุญทางพระพุทธศาสนา ก็มิได้ละเลย หมั่นประกอบการกุศลอยู่เนืองนิจ

ทางครอบครัว ตั้งใจประคบประหงมมารดาผู้บังเกิดเกล้า ที่ยังคงมีชีวิตอยู่แต่ผู้เดียว อนุเคราะห์น้องๆ ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัวที่ดี บุตรทุกคนได้รับการศึกษาสูง ทั้งลงทุนส่งไปศึกษาต่างประเทศ บัดนี้ ทุกคนก็ได้ทำงานการเป็นหลักฐานแล้วทั้งสิ้น

ความอาลัยอาวรณ์ก็มีเป็นธรรมดาของคนที่รักกัน แต่ก็พอหักใจได้เนื่องจากระลึกถึงกฎแห่งสงสารวัฏ และระลึกว่า เขาได้มาดี อยู่ดีและไปดี

เราขอตั้งจิตอธิษฐาน ขอส่วนบุญอันเกิดจากการร่วมบำเพ็ญกุศลในงานศพ และผลบุญที่เราทั้งสองได้ประกอบมา จงเป็นพลวปัจจัย ส่งเสริมบุญบารมีที่พ่อจิตรได้กระทำไว้เอง ได้ดลบันดาลให้วิญญาณของพ่อจิตร ประสบสุขสันติในสัมปรายภพทุกเมื่อเถิด

อาลัยรักเฮียจิตร

คุณจิตร ปลูกเจริญ เป็น **"เฮียจิตร"** ของมิตรสหายทุกคน ที่มีความรักนับถือเฮียจิตรอย่างจริงใจ ผมและภรรยารักนับถือเฮียจิตรอย่างพี่ชายมาตั้งแต่เริ่มรู้จักกันเมื่อ ๔๐ ปีก่อนจนกระทั่งบัดนี้ เฮียจิตรมีน้ำใจโอบอ้อมอารี ชอบบริการช่วยเหลือทุกคนไม่เลือกหน้า โดยเฉพาะผม ภรรยา และลูก ๆ ทุกคน ได้รับความเอื้อเฟื้อและไมตรีจิตจากเฮียจิตรอย่างสม่ำเสมอตลอดมา ซึ่งทำความประทับใจให้แก่ผมและภรรยาเป็นอย่างยิ่ง

เฮียจิตรสมควรเป็นบุคคลตัวอย่างของพี่น้องชาวจังหวัดอุบลราชธานี ได้พยายามก่อร่างสร้างตัวด้วยความขยันหมั่นเพียร อดทน ซื่อสัตย์สุจริต จนมีหลักฐานมั่นคง เป็นเจ้าของที่ดิน เจ้าของโรงงาน เจ้าของโรงแรม และกิจการค้าหลายอย่าง เฮียจิตรประสบความสำเร็จในชีวิตอย่างน่าภาคภูมิใจ เฮียจิตรจะบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่ครอบครัว และส่วนรวมของจังหวัดอุบลราชธานีได้อีกมากถ้าไม่ด่วนล่วงลับไป ตามปกติเฮียจิตรไม่มีโรคภัยไข้เจ็บร้ายแรงประจำตัว ไม่มีใครคาดฝันว่าเฮียจิตรจะเจ็บป่วยรุนแรงถึงกับต้องเข้ารักษาตัวในโรงพยาบาล และถึงแก่กรรมในเวลาอันรวดเร็ว มรณกรรมของเฮียจิตรจึงเป็นการสูญเสียอันยิ่งใหญ่ของครอบครัว "ปลูกเจริญ" ผมและภรรยาขอแสดงความเศร้าสลด และเสียใจอย่างยิ่งต่อคุณเสงี่ยม ปลูกเจริญ และบุตรธิดาทุกคนด้วยความจริงใจ

เฮียจิตรเป็นผู้ที่ประกอบแต่กรรมดี นับว่าเป็นผู้ที่มาดีและไปดี ด้วยกุศลบุญราศีที่ภรรยาบุตรญาติพี่น้อง และมิตรสหายได้บำเพ็ญอุทิศให้แก่เฮียจิตร จงเป็นปัจจัยนำดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของเฮียจิตร ซึ่งเป็นที่รักและนับถือของพวกเราทุกคน ไปสู่สุคติภพชั่วนิรันดร.

รัตน์ – บุณฑริกา ศรีไกรวิน

คำไว้อาลัย
แด่
คุณจิตร ปลูกเจริญ

ในที่สุดเฮียจิตร ซึ่งเป็นเพื่อนที่ผมรักมากที่สุดคนหนึ่ง ก็ได้จากไปอย่างไม่มีวันกลับทุกสิ่งทุกอย่างที่เหลือไว้ เป็นความหลัง และความทรงจำเท่านั้น เฮียจิตร เป็นคนรักพวกพ้องมีความสุภาพอ่อนโยนเป็นที่สุด งานบุญงานทานไม่เคยขาด จึงเป็นที่รักของบรรดาผู้ที่รู้จักมักคุ้นกันทุกคน ผมและเพื่อน ๆ รู้สึกเสียดาย เสียใจ อาลัย อย่างสุดซึ้ง

เมื่อตอนค่ำ วันพฤหัสบดีที่ ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๒๔ ผมได้ทราบข่าวว่า เฮียจิตร ป่วยหนักเข้าโรงพยาบาล รู้สึกใจคอไม่สู้ดี เพราะในระยะหลังนี้ สุขภาพเฮียจิตรน่าเป็นห่วง คืนนั้นผมนอนไม่หลับ เพราะใจมัวพะวงรำลึกนึกถึงความสัมพันธ์ตั้งแต่เก่าก่อน เริ่มแต่ปี ๒๔๘๙ ที่ผมได้ย้ายไปทำงานอยู่ที่จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นบ้านเกิดของผม เฮียจิตรก็ได้ให้ความสนิทสนมเป็นเพื่อนที่รักกันมาโดยตลอด ในปี ๒๕๐๐ ผมสมัครผู้แทนราษฎร เฮียจิตรก็ได้ร่วมเดินทางหาเสียงตระเวนกันไปทั่วจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งสภาพบนถนนหนทางตามต่างอำเภอเมื่อสมัย ๒๕ ปีก่อน มีสภาวะทุรกันดารเพียงไร ย่อมเป็นที่ทราบกันดี การเดินทางหาเสียงโดยรถจี๊ปจึงจำต้องมีเสียมมีจอบ เพื่อซ่อมถนนหนทางไปด้วย ครั้งหนึ่งผมได้ไปหาเสียงทางยโสธร ผ่านบ้านทรายมูล เมื่อเสร็จจากการปราศรัยประมาณ ๒ ทุ่ม ก็คิดจะเดินทางออกจากบ้านดงมะไฟ จึงถามชาวบ้านว่า **"ทางดีไหม"** เขาบอกว่า **"ทางกฐินดี"** คณะเรามี ๑. เฮียจิตร ๒. เฮียเอี่ยม นิจพาณิชย์ ๓. ผดุง กุลเสนา (อิ๋ว) ๔. พี่กมล เจริญศรี และ ๕. ตัวผม จึงได้ออกเดินทางต่อไปในคืนนั้น ตอนแรก ๆ ทางก็ดีพอสมควร แต่ยิ่งลึกเข้าไปในป่า ทางก็ยิ่งมีสภาพเป็นหลุมเป็นบ่อมากขึ้น ผลที่สุดต้องไปขุดดินทำทางกันอยู่กลางดึก กว่าจะพ้นออกมาได้เล่นเอาสะบักสะบอมไปตาม ๆ กัน ตั้งแต่นั้นมา ถ้าชาวบ้านบอกว่าเป็น **"ทางกฐินดี"** ละก็ จะต้องไถ่ถามทบทวนกันให้แน่ชัดว่าดีอย่างไรก่อน

ระหว่างผมเป็นผู้แทนราษฎร เฮียจิตร ก็ไม่เคยรบกวนแต่อย่างใด มีแต่ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูล ผมกับเฮียจิตร จึงเป็นเพื่อนที่ดีตลอดมา ในระหว่างเคลิ้มหลับตอนใกล้รุ่ง

ของวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๒๔ ด้วยใจพะวงนึกถึงเฮียจิตรตลอดเวลา ทำให้ฝันไปว่าเฮียจิตรได้ถึงแก่กรรมไปเสียแล้ว พอตกใจตื่น ผมจึงได้ขอให้คุณนงเยาว์ ภรรยาของผมรีบไปเยี่ยมเฮียจิตรที่โรงพยาบาลหัวเฉียวก่อน ผมจะไปตอนบ่าย เพราะตอนเช้าติดประชุมผู้จัดการเขต และผู้จัดการทางภาคอีสาน แต่พอผมกลับจากที่ประชุมถึงที่ทำงาน ก็ได้ทราบข่าวจากคุณนงเยาว์ว่าเฮียจิตร ได้สิ้นใจเสียแล้ว เวลาประมาณ ๑๑.๐๐ น. ของวันศุกร์ที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๒๔

ระหว่างมีชีวิตอยู่ เฮียจิตร ได้ประกอบกรรมดีไว้เป็นเอนกประการ ผมจึงเชื่อว่าคุณงามความดีที่เฮียจิตรได้บำเพ็ญไว้ในปัจจุบันชาติ และด้วยอำนาจกุศลบุญราศีที่บรรดาญาติมิตรร่วมกันบำเพ็ญ ขอจงเป็นพลวปัจจัย ดลบันดาลให้ดวงวิญญาณเฮียจิตร ประสพแต่ความสุขเกษมสำราญในสัมปรายภพ ตลอดไป

วิระ รมยะรูป
กรรมการรองผู้จัดการใหญ่ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด

อาลัย–รัก

คุณจิตร ปลูกเจริญ มีความรักใคร่สนิทสนมกันมากกับผมในอดีตเป็นเวลาอันยาวนานนับตั้งแต่วัยหนุ่มจนกระทั่งต้องจากกันไป ความสัมพันธ์รักใคร่สนิทสนมนี้ ถ้าจะกล่าวให้ละเอียดคงต้องยาวมาก โอกาสนี้ ผมใคร่ขอสรุปส่วนสำคัญเพียงหนึ่งในพันเท่านั้น

คุณจิตร เป็นนักการค้า มีความคิดริเริ่มดี เป็นคนหนึ่งของเมืองอุบล ฯ ในการสร้างโรงงานอุตสาหกรรม ครั้ง ปอ และนุ่น ครั้งหนึ่งในชีวิตเกือบจะเอาตัวไม่รอดทั้งทางด้านการเมืองและการค้า แต่ด้วยคุณความดี ความซื่อสัตย์สุจริต มานะอดทนบากบั่นพื้นผ่าอุปสรรคมาได้โดยราบรื่นเรียบร้อย

คุณจิตรเป็นคนหนึ่งที่ได้ชวนให้ผมเปลี่ยนอาชีพจากการรับราชการมาเป็นนักการธนาคาร เมื่อครั้งธนาคารกรุงเทพ จำกัด แต่งตั้งให้ผมไปเป็นผู้จัดการธนาคารกรุงเทพ จำกัดสาขายโสธร ได้ให้คนขับรถยนต์ฝีมือดีของบริษัทไปทำหน้าที่รักษาชีวิตของผมด้วย จึงนับได้ว่า **"จิตร"** เป็น **"กัลยาณมิตร"** ของผม ในชั่วระยะที่คบกันมาไม่เคยมีเรื่องขุ่นข้องหมองใจกัน ที่มีก็เพียงแต่กระเซ้าเย้าแหย่เพื่อความสนุกสนานเบิกบานใจตามวิสัยปุถุชนธรรมดา

เมื่อ **"จิตร"** ถูกมัจจุราชพรากจากไปโดยไม่มีวันกลับ หลับไม่มีวันตื่น และไม่มีวันที่จะฟื้นคืนมาได้ เป็นเรื่องที่ทุกคนหลีกพ้นไม่ได้ แม้ว่าผมจะรักอาลัยมากสักเพียงใด ก็จำต้องเก็บไว้ในส่วนลึกของหัวใจ โดยยึดเอาธรรมะเข้าข่ม

"อนิจฺจา วต สงฺขารา อุปฺปาทวยธมฺมิโน อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ เตสํ วูปสโม สุโข

— *สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป ความสงบแห่งสังขารทั้งหลายเหล่านั้นเป็นสุข"*

ที่สุดนี้ ผมข้อนอมจิตอธิษฐาน ให้ผลบุญทั้งหลายที่คุณจิตร ปลูกเจริญ ได้บำเพ็ญไว้เมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ รวมทั้งส่วนกุศลผลบุญที่ มารดา ภรรยา บุตรธิดา ตลอด

ทั้งญาติสนิทมิตรสหายทั้งหลายได้อุทิศให้ หลังจากคุณจิตร ปลูกเจริญ ได้ลาจากโลกนี้ไปแล้ว จงเป็นผลดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของ คุณจิตร ปลูกเจริญ เสวยสุขเกษมสำราญในสัมปรายภพเบื้องหน้าต่อไปด้วยเทอญ.

กมล เจริญศรี
ประธานผู้พิพากษาสมทบ
ศาลคดีเด็กและเยาวชน จังหวัดอุบลราชธานี

คำอาลัยที่น้ากาญจน์ แสงสิงแก้ว
อาลัยถึงหลานจิตร ปลูกเจริญ ที่จากไปโดยไม่มีวันกลับ

หลานจิตรสร้างตัวมาด้วยบารมีของคุณพ่อคุณแม่คุ้มครอง นับได้ว่าสร้างตัวมาด้วยความสามารถของตัวเอง จิตรเรียนหนังสือไทยและจีนเพียงพอใช้ได้เพื่อใช้ในทางการค้าเท่านั้น แต่ความสามารถของจิตรเป็นเยี่ยม เริ่มออกค้าขายทีแรก รับผ้าจากร้านขายผ้าที่อุบลไปเปิดร้านที่มุกดาหาร จังหวัดนครพนม อยู่หลายปีย้ายร้าน ๒ แห่งขยายงานใหญ่ขึ้น ระยะนั้นน้าอยู่นครพนมได้มีการค้าติดต่อกับสุวรรณเขตฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ตรงข้ามกับมุกดาหาร บางครั้งน้าก็แวะค้างที่ร้านของจิตร ดังนั้น น้าจึงได้มีโอกาสมาเยี่ยมจิตรเสมอ หลายปีต่อมา นายห้างขายผ้าชื่อนายห้างรามอน ไว้ใจเห็นความซื่อสัตย์และความสามารถของจิตร จึงชวนจิตรไปอยู่ร้านที่อุบลด้วย โดยมีน้องชายของนายห้างเป็นผู้จัดการ ต่อมานายห้างได้ตกลงให้จิตรรับเซ้งร้านจากนายห้าง นายห้างเรียกน้องชายกลับกรุงเทพ จิตรจึงได้เปลี่ยนชื่อร้านว่า "**วิจิตราภรณ์**" การค้าของจิตรก็เจริญดี ด้วยความสามารถของจิตรบวกกับจิตรมีพรสวรรค์ได้ภรรยาเป็นแม่ศรีเรือนที่ดี และเมื่อน้องชายคือ จร ปลูกเจริญ เมื่อเรียนจบมัธยม ๖ แล้วได้มาช่วยพี่ชายอีกแรงหนึ่ง กิจการก็มีแต่ความเจริญก้าวรุดหน้าอยู่เสมอ ต่อมากิจการร้านผ้า "**วิจิตราภรณ์**" ได้มอบให้น้องชายจัดการ ส่วนจิตรได้ขยายงานจัดตั้งเป็นบริษัท "**สินอุบล**" ซื้อครั่งมาทำแชลแล็ค และทำโรงงานรับซื้อปอมาคัดเป็นเกรด อัดเป็นลูกส่งขายกรุงเทพ ฯ นอกจากนี้ยังซื้อที่ดินกิโล ๒ ทางไปมุกดาหารอีก เนื้อที่ดินจำนวนมาก มาจัดสรรแบ่งขายเป็นแปลง ขายเป็นไร่ ขายที่ดินก็ขายดีมีกำไรอย่างงาม ในสายตาของน้าเห็นว่าในเขตจังหวัดอุบล คนรุ่นราวคราวเดียวกัน จิตรนับได้ว่ามีฐานะดีอยู่แนวหน้าได้คนหนึ่ง น้อยคนจะเทียบเท่าจิตรได้

การไปไม่กลับของวงศ์ญาติพวกเรา น้ายังจำได้ เมื่อปีที่คุณแม่ของน้าคือคุณยายของจิตร ท่านถึงแก่มรณกรรม ปีต่อมาอีก ๒ คนตามท่านไปปีละคน จึงนับได้ว่าปีละคน ๓ ปีซ้อนคือ ปี ๒๕๐๐ ทำบุญฌาปนกิจศพคุณแม่ ปี ๒๕๐๑ ทำบุญฌาปนกิจศพเตี่ยของจิตร ท่านก็เป็นพี่เขยของน้า ปี ๒๕๐๒ ทำบุญพระราชทานเพลิงศพขุนประเสริฐสรรพกิจ พี่ชายของน้าและก็เป็นพี่ชายคุณแม่ของจิตรด้วย ครั้นมาคราวนี้เว้นระยะเพียง ๑๐ ปี เข้าประวัติ-

ศาสตร์ซ้ำรอย ปีละคน ๓ ปีซ้อนคือปี ๒๕๒๒ ทำบุญพระราชทานเพลิงศพคุณจำลอง มกรมณี หลานเขยของน้า ปี ๒๕๒๓ ทำบุญพระราชทานเพลิงศพหมอฝน แสงสิงแก้ว เป็นน้องชายของน้า และเป็นน้องชายคุณแม่ของจิตรด้วย มาปีนี้ ๒๕๒๔ จิตรก็ตามไปเป็นคนที่ ๓ น้าจึงพูดว่าปีละคน ๓ ปีซ้อน เรียกได้ว่าประวัติศาสตร์ซ้ำรอย การจากไปทั้ง ๒ คราวล้วนแต่คนดีๆ สมกับคนแก่คนเฒ่าทางบ้านเราพูดกันว่า คนดีคนรัก ผีก็รัก คำที่ว่าผีหมายถึงคนที่ตายจากโลกนี้ไป ถึงจะไปเป็นเทพเป็นพรหมก็เรียกว่าผีทั้งสิ้น ทีคนเลวยังมีโรคภัยเบียดเบียนแสนจะทรมานอย่างน้า อยากจากโลกนี้ไปให้พ้นความทรมานเสียที แต่แล้วหาได้เป็นไปดังประสงค์ไม่ คงจะสมคำพระท่านสอนว่า คนเราเกิดมาเพื่อใช้กรรมเก่า เมื่อใช้กรรมเก่าหมดแล้วก็กลับไปตามวิบากกรรมของแต่ละคนที่ได้สร้างไว้ เมื่อสร้างกรรมดีก็กลับไปสู่สุคติภพ เมื่อสร้างกรรมชั่วก็กลับไปสู่ทุคติภพ ท่านจึงสอนให้ทุกคนสร้างแต่กรรมดี

จิตรได้สร้างแต่กรรมดี จิตรเป็นผู้มีใจโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ใจคอกว้างขวาง มีใจเปี่ยมด้วยความเมตตา สงสาร ผู้ใดได้คบหาสมาคมกับจิตร มีแต่ยกย่องสรรเสริญ ไม่มีผู้ใดนินทาว่าร้ายให้แก่จิตรเลย จิตรเป็นลูกชายคนโตของคุณพี่ ประกอบด้วยจิตรเป็นผู้มีอารีอารอบดี จิตรจึงรับภาระหน้าที่ทำทุกสิ่งแทนคุณของคุณพ่อคุณแม่ไม่ให้ท่านได้รับความเดือดร้อนแต่ประการใด จิตรได้รับภาระดูแลน้อง ๆ ทุกคน ผู้ใดต้องการค้าขายก็ลงทุนให้ ผู้ใดต้องการเล่าเรียนจิตรก็ส่งเสียให้เรียน น้อง ๆ ทุกคนพากันมีฐานะหลักฐานดีด้วยกันทั้งนั้น พวกเราได้ตั้งฉายาให้จิตรว่า **"จิตรเป็นแต่ผู้ให้"**

จิตร เมื่อวันจิตรจากโลกนี้ไป คุณหญิงประวาศ แสงสิงแก้ว โทรศัพท์ส่งข่าวให้น้าทราบ น้าตกใจ รู้สึกว่าใบหน้าร้อนผ่าว น้าไม่นึกเลยว่าจิตรจะด่วนไปเร็วเช่นนี้ ถึงน้าไม่ไปเยี่ยมที่โรงพยาบาล สุขภาพของน้าเป็นอุปสรรค น้าก็ให้ลูกตุ้มลูกสาวของน้า เมื่อกลับจากสอนหนังสือที่วิทยาลัยบ้านสมเด็จ ให้แวะเยี่ยมเฮียจิตร ลูกสาวกลับมาเล่าอาการของจิตรให้ฟังทุกครั้ง มาเมื่อ ๒ วันก่อนนี้เองน้าทราบว่าอีก ๒ วันจิตรจะออกจากโรงพยาบาล แต่ที่ไหนได้พออีก ๒ วันก็ได้รับข่าวที่ไม่เป็นมงคลดังนี้ เมื่อน้าได้ทราบข่าวน้ายังสติไม่อยู่จึงเกิดตกใจ เพราะข่าวออกจากโรงพยาบาลกับข่าวจากโลกนี้ไปมันช่างตรงกันข้าม เวลานี้กำลังใจของน้าอ่อนแอมาก ยังสู้คุณพี่แม่ของจิตรไม่ได้ ท่านอายุ ๘๕ ผ่าน ๗ รอบมาแล้ว กำลังใจของท่านดีมาก แต่ถึงกระนั้นทราบว่า พอทราบข่าวลูกชายคนโตของท่านลาจากโลกนี้ไป ท่านคงกลั้นไม่อยู่ถึงแก่หลั่งน้ำตาออกมา ส่วนหูตาของท่านใช้การได้ดี ความจำเก่งมาก

น้าเสียอีกเป็นน้องท่านถึง ๖ ปี ความจำสู้ท่านไม่ได้ น้าอยากรู้ประวัติของพวกเราที่น้าจำไม่ได้ น้าต้องไปถามท่านก็เล่าให้ฟังจนเป็นที่พอใจทุกอย่าง

ความดีของจิตร ยังเป็นผู้มีกตัญญูกตเวที ต่อผู้บังเกิดเกล้า จิตรได้ปฏิบัติกับท่านทั้งสองเป็นอย่างดี เมื่อจิตรมาอยู่อุบลก็ได้รับคุณแม่มาอยู่ด้วย ส่วนคุณพ่อไป ๆ มา ๆ เสมอ จิตรไม่เคยให้ผู้บังเกิดเกล้าได้รับความเดือดร้อนใด ๆ ทั้งสิ้น คุณแม่อยากมาอยู่กรุงเทพ ฯ ท่านพูดกับจิตรว่า ท้าวกาญจน์น้องชายไปซื้อบ้านอยู่กรุงเทพแล้ว แม่อยากไปอยู่ใกล้พวกน้อง จิตรก็สนองความประสงค์ของคุณแม่โดยไม่ให้คุณแม่ต้องพูดเป็นครั้งที่สองอีก จิตรได้มาจัดซื้อบ้านเป็นเงินกว่าแสนบาท เงินแสนเวลานั้นเป็นเงินกว่าล้านเวลานี้ จิตรไม่เคยคำนึงถึงว่าจะใช้จ่ายมากน้อยเท่าใด ทั้งนี้เพราะความกตัญญูกตเวทีต่อผู้บังเกิดเกล้า บ้านที่จิตรมาจัดซื้ออยู่ในหมู่บ้านเดียว ในซอยเดียวกับน้า ห่างกันไม่ถึง ๒๐๐ เมตร เดินไปมาหาสู่กันไม่ถึง ๕ นาที ต่อมาพวกน้อง ๆ อยากอยู่ใกล้แม่ก็พากันมาจัดซื้อบ้านในระยะไม่ห่างกัน พวกลูก ๆ ของจิตรก็เรียนที่กรุงเทพ ฯ ทุกคนมีความรู้สูง จบจากเมืองนอกก็หลายคน ทุกคนมีงานทำมีตำแหน่งหน้าที่ดีเงินเดือนสูง เลี้ยงตัวเองได้ทุกคน ความดีของจิตรมีมากสมกับที่ได้ชื่อว่าจิตรเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ เป็นพ่อที่ดีของลูก ๆ เป็นสามีที่ดีของภรรยา เป็นคนดีของญาติพี่น้อง เป็นคนดีของสังคม เป็นคนดีของพุทธศาสนิกชนของพระพุทธศาสนา เพราะการทำบุญทำทานจิตรไม่เคยเว้น เรียกได้ว่าทำบุญเป็นอาจิณ จิตรและภรรยาเคยเป็นตัวแทนของจังหวัดอุบลมาร่วมรับประทานอาหารที่ทางการจัดเป็นเกียรติระดับประเทศมาแล้ว ความดีทั้งหลายที่จิตรได้มีมากมาย สิ่งเหล่านี้ได้สนับสนุนส่งเสริมให้จิตรและครอบครัว มีความเจริญรุดหน้าอยู่เสมอ ความดีของจิตรที่สร้างไว้ในโลกนี้ เมื่อจิตรจากโลกนี้ไป พวกเราจึงอาลัยเศร้าโศกเสียใจเป็นอย่างยิ่ง ไม่มีจิตรเหมือนขาดร่มโพธิ์ทองของญาติพี่น้องไป ขอให้วิญญาณของจิตรจงไปสู่สุคติภพในปรโลกโน้นเทอญ

ความดีของจิตรยังไม่เพียงเท่านั้น ลูกของน้ายังระลึกถึงเฮียจิตรอยู่เสมอ ลูกสาวคนโตของน้าอยู่ฮ่องกง กลับมาเยี่ยมไปถึงอุบล จิตรก็เอารถพาไปเยี่ยมถึงเขมราฐบ้านเกิด จิตรอุตส่าห์ไปด้วยตนเอง เมื่อกลับกรุงเทพ ฯ จิตรก็ซื้อตั๋วรถให้และยังให้เงินอีกหลายพัน ลูกมา

เล่าให้น้าพึ่ง ชมว่าเฮียจิตรช่างดีแท้ และมีลูกสาวคนเล็กของน้าอีก จะไปศึกษาต่อที่เมืองนอกพร้อมกับติ๋มลูกสาวคนโตของจิตร จิตรพาเด็กทั้งสองไปติดต่อขออนุญาตทำหนังสือเดินทาง ลูกหวานเล่าว่า ได้คติจากเฮียจิตรมาก สอนในสิ่งที่ประสบมาด้วยตนเอง นับว่าเอาความจริงมาสอน เฮียจิตรชอบยกมือไหว้เจ้าหน้าที่ ไปสันติบาลพลตำรวจเฮียจิตรก็ยกมือไหว้ เฮียจิตรอ่อนน้อมเก่ง ช่างดีแท้ น้าเลยแนะนำต่อ การอ่อนน้อมเป็นประโยชน์มาก คุณพ่อท่านสอนว่าเราเป็นคนค้าขาย มีคติว่า **"สิบพ่อค้าไปไหว้พ่อนา สิบพ่อนาบ่อเท่าอัญญาเลี้ยง"** อัญญาหมายถึงข้าราชการ ดังนั้นพ่อค้าจึงควรหัดเป็นคนอ่อนน้อม การยกมือไหว้คิดเสมอว่ามือสิบนิ้วของเราเมื่อไหว้แล้วก็ยังมีสิบนิ้วตามเดิม แต่ประโยชน์ได้ผลเกินคาดการอ่อนน้อมท่านสอนว่า **"ยอมโง่ดีกว่าอวดฉลาด คนโง่ยอมว่าโง่ ปราชญ์ยกย่องว่าคนนั้นยังฉลาดอยู่ แต่คนโง่อวดว่าฉลาดท่านว่า คนนั้นโง่แกมหยิ่ง"** พอพ่อบวชสมเด็จ-อุปัชฌาย์สอนว่า **"โง่ไม่เป็นเป็นใหญ่คนไม่ได้ โง่ไม่เป็นอยู่ยาก"** คุณพ่อกับสมเด็จ-อุปัชฌาย์สอนคนละคำพูด แต่ความหมายอันเดียวกัน

น้าขอยกกลอนเก็บตกส่งท้ายว่า

แรกเกิดมี อย่างไร ตายอย่างนั้น
จะโลภโม โทสัน ไปถึงไหน
ทั้งข้าวของ เงินทอง บานตาไท
ใช่จะขน เอาไป ได้เมื่อไร

แต่ชื่อเสียง เกียรติงาม ความชั่วช้า
จะเป็นตรา ติดอยู่ ไม่รู้หนี
หมั่นประกอบ ความงาม และความดี
จะเป็นศรี สุขมั่น จนวันตาย

แด่ พี่จิตรของเรา

ครอบครัวของเรามีความใกล้ชิดสนิทสนมและผูกพันกับพี่จิตรมาจนเรียกได้ว่าตลอดชีวิต เพราะนอกจากพี่จิตรจะเป็นลูกคุณป้าเบยพี่สาวของพ่อ ซึ่งนับว่าเป็นหลานแท้ ๆ ของพ่อ และเป็นลูกผู้พี่แท้ ๆ ของเราแล้ว พ่อและพี่จิตรยังมีความผูกพันทางใจอย่างลึกซึ้งยิ่งกว่าน้าหลานคู่อื่นใดในโลกอีกด้วย

มีคำกล่าวว่าการอบรมลูกอย่างได้ผลวิธีหนึ่งนั้น คือการเล่าประวัติชีวิตความหลังของตนให้ลูกฟังว่าได้ผ่านความยากลำบากในชีวิตมาเพียงใด และได้ต่อสู้เพื่อธำรงไว้ซึ่งคุณงามความดีมากแค่ไหน สิ่งเหล่านี้จะซึมซาบเข้าไปในความรับรู้ของลูกหลาน เพื่อที่จะเติบโตขึ้นมาด้วยจิตใจที่พร้อมจะต่อสู้กับความยากลำบากและพร้อมที่จะกระทำคุณงามความดีเช่นเดียวกับที่ผู้บังเกิดเกล้าของเขาได้เคยกระทำมา ไม่เห่อเหิมฟุ้งเฟ้อหลงใหลไปในสิ่งอันเป็นอบายมุขทั้งปวง

บุคคลใดที่พ่อแม่พูดถึงเสมอด้วยความเคารพยกย่อง ลูกหลานก็จะพลอยเคารพยกย่องตามไปด้วย โดยไม่จำเป็นต้องออกคำสั่งหรือให้เป็นการฝืนใจ

ชีวิตของเราตั้งแต่เล็กจนโตนั้น จำได้แม่นยำว่าผู้ที่พ่อแม่ยกย่องสรรเสริญด้วยความจริงใจให้ได้ยินอยู่ตลอดมานั้นคือ พี่จิตร

พ่อยกตัวอย่างของพี่จิตรเพื่อสอนให้ลูกหลานได้ตระหนักในพระพุทธวัจนะที่ว่า **"ความกตัญญูกตเวที เป็นเครื่องหมายของคนดี"** พ่อว่ามนุษย์เราจะเป็นคนดีไปไม่ได้หากขาดเสียซึ่งความกตัญญูกตเวที ไม่ว่าเขาจะประกอบคุณงามความดีด้านอื่นมากมายเพียงใดก็ตาม

เรื่องหนึ่งที่พ่อแม่เคยเล่าให้เราฟังบ่อย ๆ และเป็นเรื่องที่ติดอยู่ในความทรงจำของเราตลอดมาตั้งแต่เล็กจนโต ก็คือ เรื่องราวแห่งความกตัญญูกตเวทีของพี่จิตร

พ่อเล่าว่า เมื่อพี่จิตรยังเป็นเด็ก ก่อนจะไปโรงเรียนทุกเช้า พี่จิตรจะถีบรถจักรยานจากบ้านของตนเองมายังบ้านยาย (คือบ้านแม่ของพ่อหรือย่าของเรา) ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กัน แล้วตะโกนถามด้วยเสียงใสแจ๋วอย่างเป็นห่วงใยว่า

"ยาย ! ยายสบายดีหรือยาย"

นั่นคือกิจวัตรประจำวันที่เด็กชายจิตรปฏิบัติไม่เคยขาด ก่อนที่จะไปเรียนหนังสือทุกเช้า

เมื่อสิ้นบุญยายและพ่อแล้ว พี่จิตรก็ทุ่มเทความรักความกตัญญูทั้งหมดให้แก่แม่และญาติผู้ใหญ่ทุกคน เราจำได้ว่าเมื่อครบวันเกิดของแม่พี่จิตรหรือป้าของเรา พี่จิตรจะเดินทางลงมาจากอุบลด้วยตนเองไม่เคยขาด ทั้งนี้เพื่อจัดเลี้ยงวันเกิดให้กับแม่อย่างดีเยี่ยมที่สุด โดยเชิญญาติพี่น้องตลอดจนลูกหลานทุกคนมาชุมนุมกันในวันนั้นอย่างไม่ขาดตกบกพร่อง

สิ่งที่พี่จิตรทำให้แม่เช่นนี้ เป็นโอกาสที่ทำให้พี่น้องของแม่พี่จิตรทุกคนได้พบกันอย่างพร้อมหน้าทำให้น้องชายของแม่ที่อายุเฉียด ๗๐ หลาย ๆ คนได้นั่งข้างเตียงพี่สาวของตนเอง ได้คุยกันอย่างมีความสุขตามประสาพี่ ๆ น้อง ๆ พ่อเราเคยนั่งคุยไปบีบนวดขาให้พี่สาวที่นอนเจ็บอยู่ไปอยู่นานนับชั่วโมง และในที่สุดทำให้พี่น้องลูกหลานทุกคนได้คลานเข้าไปรดน้ำและกราบอวยพรแด่ท่านเจ้าของวันเกิดในวันนั้น

สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นยาบำรุงหัวใจขนานเลิศของคนชราทุกคนในโลก เป็นโอสถที่จะช่วยต่ออายุของคนแก่ให้ยั่งยืนเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรและมิ่งขวัญแห่งลูกหลานต่อไปอีกนานเท่านานอย่างไม่รู้จักจบสิ้น

และสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้ด้วยความกตัญญูกตเวทีของลูกที่มีต่อแม่อย่างพี่จิตร

ไม่เพียงแต่กับแม่เท่านั้น แม้แต่กับญาติพี่น้องและลูกหลานของแม่ พี่จิตรก็ให้การปฏิบัติต่ออย่างดีที่สุดในทุกโอกาสที่จะอำนวย ไม่ว่าจะเป็นการเลี้ยงที่กรุงเทพ ฯ หรือเมื่อเดินทางไปอุบล หรือเขมราฐ บ้านเกิดของพวกเรา ภาพที่ติดตาอยู่อย่างแจ่มชัด ก็คือภาพที่พี่จิตรเดินไปเดินมาและยิ้มอย่างปลาบปลื้มมีความสุข ขณะที่พี่น้องลูกหลานรับประทานอาหารชั้นเลิศที่พี่จิตรจัดมาเลี้ยง พี่จิตรไม่เคยยอมกินด้วยเพราะเป็นห่วงว่าจะบริการญาติผู้ใหญ่พี่น้องได้ไม่ทั่วถึง ความสุขของญาติมิตร คือ ความสุขที่แท้จริงของพี่จิตร

พ่อเคยพูดกับลูก ๆ ไว้ประโยคหนึ่งเมื่อยังมีชีวิตอยู่ว่า **"ไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้นจงอย่าทิ้งญาติ"** เราเชื่อแน่ว่านอกจากจะเป็นคำพูดอันสะท้อนให้เห็นถึงจิตใจของผู้พูดเองแล้ว ในขณะนั้นพ่อคงจะคิดถึงสิ่งที่พี่จิตรได้ปฏิบัติมาแล้วตลอดชีวิตอีกด้วย

พ่อกับพี่จิตรมีความสัมพันธ์ทางใจกันล้ำลึก คงจะเนื่องด้วยมีนิสัยใจคอกอร์ปด้วยกตัญญูกตเวทีตรงกัน และเป็นผู้ที่มีมานะบากบั่นสร้างชีวิตอย่างไม่ย่อท้อต่อความลำบากเช่นเดียวกัน เมื่อได้พบกันแต่ละครั้ง พี่จิตรจะตรงเข้าทักทายทำความเคารพพ่อและคุยกันกระหนุงกระหนิงเป็นเวลานาน ๆ พ่อคงจะรู้ดีว่าพี่จิตรเป็นคนที่จิตใจสูงและละเอียดอ่อน มีแต่ความปรารถนาจะให้ผู้อื่นมีความสุขความสบายโดยไม่คำนึงถึงตนเอง

ครั้งหนึ่งเมื่อพ่อและญาติ ๆ เดินทางด้วยรถยนต์จากอุบลไปเขมราฐ ตอนนั้นถนนยังขรุขระตลอดทาง ไม่เรียบสวยเหมือนในปัจจุบันนี้ เมื่อถึงเขมราฐ พี่จิตรรีบเข้ามาจับมือพ่อขอโทษขอโพยไม่ขาดปาก

"คุณน้าครับ ผมเสียใจจริง ๆ ครับคุณน้า ผมขอโทษคุณน้าด้วยเถอะครับ..."

"ขอโทษเรื่องอะไรกันล่ะจิตร ?" พ่อถามด้วยความสงสัย

"ถนนมันไม่ดีน่ะซิครับ ทำให้คุณน้าต้องลำบากนั่งรถกระเทือนแย่ ผมเสียใจจริง ๆ ครับคุณน้า"

นี่คือบุคลิกที่ชัดเจนที่สุดของพี่จิตร ผู้ซึ่งคอยเป็นห่วงใยต่อญาติพี่น้องไม่ยอมให้มีสิ่งใดขาดตกบกพร่อง แม้แต่เรื่องที่ไม่อยู่ในวิสัยที่ตนเองจะบังคับให้เป็นไปได้ ก็ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญที่อยู่ในความรับผิดชอบ ทั้งนี้ด้วยจิตใจอันละเอียดอ่อนนึกถึงผู้อื่นมากกว่าตนนั่นเอง

ในส่วนของการงาน พี่จิตรเป็นคหบดีที่มีแต่เพื่อนไม่เคยปรากฏว่ามีศัตรู ทั้งนี้เพราะพี่จิตรทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร มีความซื่อสัตย์สุจริตและความจริงใจเป็นที่ตั้ง ผลที่ได้รับก็คือการได้รับความเคารพยกย่องจากผู้ที่รู้จักทุกคน และความอาลัยรักอย่างแท้จริงเมื่อถึงวาระที่ต้องจากไป

ในส่วนของครอบครัว พี่จิตรมีรักเดียวใจเดียวที่มอบให้แก่ภรรยา ลูกทุกคนของพี่จิตรเล่าเรียนจนจบและประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีในหน้าที่การงานของแต่ละคนอย่างน่าภาคภูมิใจ มีหัวหน้าครอบครัวเป็นจำนวนน้อยยิ่งกว่าน้อยที่ทำหน้าที่สามีของภรรยาและพ่อของลูกได้หมดจดงดงามอย่างพี่จิตร

ในส่วนของความเป็นญาติพี่น้อง พี่จิตรคือผู้ที่เป็นตัวอย่างของความกตัญญูกตเวที ที่พ่อแม่ทุกคนจะพร่ำสอนลูกหลานให้เอาเป็นตัวอย่างด้วยความชื่นชมและยกย่อง เป็นญาติสนิทผู้หนึ่งที่ "แสงสิงแก้ว" เคารพรักและภาคภูมิใจที่สุด

แม้จะมีความอาลัยต่อการจากไปของพี่จิตรสักเพียงใด แต่เราก็เชื่อว่า หากสวรรค์มีจริง พี่จิตรก็คงจะไม่ได้จากเราไปไหนเลย หากยังคงมีชีวิตอยู่ในทิพย์วิมานแห่งใดแห่งหนึ่งบนสรวงสวรรค์นั่นเอง

วิทุร – ธัชชัย – เตชะพิทย์ แสงสิงแก้ว

ระลึกถึงด้วยความอาลัย

ฉันไม่เคยคิดเลยว่า การที่เฮียจิตรลงไปกรุงเทพ ฯ เพื่อตรวจเช็คร่างกายเป็นประจำทุก ๆ เดือนครั้งนี้ จะเป็นการพรากจากกันตลอดชีวิตของเรา วันที่ ๑๙ มิ.ย. ๒๔ เป็นวันที่เฮียจิตรเดินทางเข้ากรุงเทพ ฯ ทั้ง ๆ ที่เฮียบ่นว่าเหนื่อย ก็ยังอุตส่าห์เดินทาง เพราะกลัวผิดนัดหมอฉันรู้สึกเป็นห่วง เกรงว่าจะไม่สบายในระหว่างเดินทาง เพราะเฮียจิตรเป็นลมและแน่นหน้าอกบ่อย ๆ จึงขอติดตามไปด้วย แต่เฮียจิตรไม่ยอม อ้างว่าไม่มีใครดูแลโรงงาน

เฮียจิตรได้เข้าพักรักษาตัวที่โรงพยาบาลหัวเฉียว เมื่อวันที่ ๒๙ มิ.ย. ๒๔ ตลอดระยะเวลา ๒๖ วันที่อยู่ในโรงพยาบาล ฉันได้เฝ้าดูแลอยู่อย่างใกล้ชิด เฮียจิตรปรารภอยู่ทุกวันว่า อยากจะกลับไปพักผ่อนที่บ้าน เพราะทุกครั้งที่เข้าโรงพยาบาลที่อุบล ฯ อย่างมากก็ไม่เกิน ๑๐ วัน แต่นี่เกิน ๒ สัปดาห์แล้วก็ยังไม่ได้ออกจากโรงพยาบาล จนย่างเข้าสัปดาห์ที่ ๓ อาการป่วยก็เริ่มทรุดลง เนื่องจากมีโรคนิวมอเนียแทรกและไตไม่ทำงาน คุณหมอศุภชัยได้บอกฉันว่า **"คุณจิตรอาการหนักมากให้เตรียมใจได้แล้ว"** ฉันแทบไม่เชื่อเลยว่า เฮียจิตรจะต้องจากฉันและลูก ๆ ไปอย่างรวดเร็วเช่นนี้

วันที่ ๒๔ ก.ค. ๒๔ เวลา ๑๐.๕๐. น. ช่างเป็นช่วงวันและเวลาที่ทรมานจิตใจของฉันตราบเท่าทุกวันนี้ ด้วยอาการจากไปอย่างไม่มีวันกลับของเฮียจิตร ซึ่งเป็นที่รักดังดวงใจ เป็นทั้งร่มโพธิ์ร่มไทรของลูก ๆ และเป็นหลักชัยของครอบครัว ทั้ง ๆ ที่คุณหมอศุภชัยได้บอกไว้ก่อนแล้ว ฉันก็ไม่สามารถที่ทำจะใจให้เป็นปกติได้ และตระหนักดีอยู่ว่าวันหนึ่งเราจะต้องจากกันแบบนี้ ซึ่งไม่ทราบว่าใครจะไปก่อนใคร แต่เฮียจิตรเคยปรารภอยู่เสมอว่าสุขภาพแย่ลงทุกวัน คงจะอายุไม่ยืน ฉันก็ได้แต่ปลอบใจไม่ให้คิดมาก ขอร้องให้พักผ่อนบ้าง เพราะเฮียจิตรชอบฝืนสังขาร ถ้าไม่เป็นมาก จะไม่ยอมพักผ่อนเลย การจากไปครั้งนี้ทำให้เฮียจิตรได้พักผ่อนอย่างยาวนาน ไม่ต้องห่วง ไม่ต้องกังวล และรับรู้อะไรทั้งสิ้น เมื่อเฮียจิตรจากไปก่อน ฉันผู้อยู่หลังก็จะต้องพยายามปฏิบัติตัวให้เป็นผู้นำของครอบครัวที่ดี และเป็นแม่ที่ดีของลูก ๆ ต่อไป งานใดที่เฮียจิตรยังทำไม่เสร็จ ฉันก็จะทำต่อไป ขอเฮียจิตรอย่าได้เป็นห่วง

หากกุศลผลบุญที่เราได้เคยสร้างสมร่วมกันมา และที่จะได้กระทำต่อไปมากพอ ก็ขออธิษฐานให้ได้เกิดมาเป็นคู่กันทุกชาติไป

ตลอดระยะเวลาที่เราได้ร่วมชีวิตกันมาเป็นเวลา ๓๙ ปี เฮียจิตรเป็นหัวหน้าครอบครัวที่ดี ไม่ดื่มสุรา ไม่สูบบุหรี่ ละเว้นจากอบายมุขทั้งปวง เฮียจิตรได้ต่อสู้ชีวิตมาด้วยความยากลำบาก มีความอุตสาหะมุ่งมั่นที่จะสร้างฐานะ ชื่อเสียงให้แก่วงศ์ตระกูลนำความสำเร็จและความสุขมาให้ครอบครัวเท่าที่สามารถจะทำได้

ฉันขออธิษฐาน ขอผลบุญที่เฮียจิตรได้สร้างสมไว้เมื่อยังมีชีวิตอยู่ จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของเฮียจิตร ได้สถิตย์สถานอยู่ในแดนแห่งสุคติภูมิ จงได้รับรู้ความอาลัยอาวรณ์ของฉัน และรับอนุโมทนาในส่วนบุญกุศลทักษิณานุปทานที่ลูกหลานญาติมิตรได้อุทิศไปให้นี้ด้วยเทอญ

เสงี่ยม

อาลัย

พี่จิตร เป็นพี่ผู้อาวุโสสุดของน้อง ๆ ตระกูล "ปลูกเจริญ" เมื่อพี่จิตรมีชีวิตอยู่ในโลกแห่งกรรมนั้น วัตรอย่างหนึ่งของพี่จิตร คือการจงกรมไปบนพื้นสนามที่ชุ่มฉ่ำด้วยน้ำค้างเช้า เพื่อกำหนดจิตให้มั่นในศรัทธาที่จะเป็นผู้อุทิศประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นอย่างไม่ท้อถอย พี่จิตรเป็นผู้สร้างและเป็นผู้ให้โดยไม่ประสงค์จะเป็นผู้รับ ลักษณะภาพอันเป็นปูชนียบุคคลของพี่จิตรที่จารึกอยู่กับน้องและญาติทั้งหลายนั้นเปรียบประมาณเสมอกับ "พื้นหญ้า" เฉกเช่นที่พี่จิตรใช้ตั้งจิตจงกรม แต่พี่จิตรเป็นพื้นแผ่นที่นุ่มขจีขนัดด้วยพืชแห่งเมตตาและกระจ่างไสวด้วยแสงแห่งการุณย์ กับทั้งกว้างไกลด้วยขอบเขตแห่งความโอบเอื้อ เป็นไพบูลย์ให้น้องและญาติทั้งหลายยืนหยัดอยู่ได้อย่างมั่นคง ดำรงชีวิตเป็นปึกแผ่น ได้เสพสุขแม้ท่ามกลางอุปสรรคที่ร้อนแรงเทียมอาทิตย์เที่ยง ได้มีหลักมั่นยามมืดมนดุจคืนแรม ปราศจากพี่จิตรเสมือนสิ้นเทพของตระกูลไป

พี่จิตร สร้างสุขบารมีด้วยการให้ แต่ความทุกข์ที่ครองพี่จิตรอยู่ตลอดชีวิตคือความอาทร เกรงว่าจะอำนวยความสุขให้กับคนทั้งหลายไม่พอเพียง บัดนี้พี่จิตรหมดทุกข์ สิ้นกังวล พี่จิตรจากไปด้วยความสงบและแจ่มใส เป็นการหมดกรรมเพื่อเสวยสุขแห่งกุศลโดยแท้จริง น้อง ๆ ยังทดแทนพระคุณไม่เต็มที่ จึงขอกำหนดสติกตัญญูสักการะต่อดวงวิญญาณของพี่จิตรและต่อเมตตาธรรมที่พี่จิตรเคยแผ่ลงมาสู่น้องและญาติทั้งหลายด้วยความอาลัยอย่างสุดซึ้ง

น้อง ๆ

อาลัยพ่อผู้มีพระคุณ

วันเวลาได้ผ่านไปอย่างรวดเร็วเสียเหลือเกิน พ่อได้จากลูก ๆ ไปเร็วกว่าที่ทุกคนคาดคิด แต่พระท่านว่าไว้ ทุกคนที่เกิดมาต้องมี เกิด แก่ เจ็บ ตาย คนที่ตาย นั่นหมายถึงคนนั้นได้หมดเวรหมดกรรมแล้ว คนที่ยังมีชีวิตอยู่คือ คนที่ยังมีกรรม ต้องต่อสู้กับชีวิตไปอีกนานเท่าไรไม่มีใครทราบได้ พ่อจากไปแล้วนั่นคือ พ่อหมดเวรหมดกรรม ทั้ง ๆ ที่พ่ออายุเพียง ๖๕ ปีเท่านั้น คงเป็นเพราะกรรมดีที่พ่อสร้างไว้

เมื่อลูก ๆ ยังเล็ก พ่อได้ให้ลูกทุกคนเข้าโรงเรียนที่มีชื่อเสียงและอยู่ประจำกันหมด ทำให้ลูก ๆ รู้สึกว่า พ่อไม่รัก ไม่อยากให้ลูกอยู่บ้านด้วย แต่เมื่อโตขึ้น ลูก ๆ ได้เข้าใจพ่อแล้วว่า พ่อต้องการให้ลูกมีวิชาความรู้ แม้จะคิดถึงบ้านก็ต้องทน และจะได้สอนให้รู้จักช่วยตัวเอง มีระเบียบวินัย รู้จักเสียสละเมื่ออยู่กับคนหมู่มาก แต่ทั้งนี้พ่อต้องยอมลำบาก ทำงานหนัก เพื่อจะหาเงินจำนวนมากให้ลูก ๆ เมื่อถึงเวลาโรงเรียนเปิดภาคเรียน

เมื่อลูก ๆ โตขึ้น พ่อได้อบรมสั่งสอนให้ลูก ๆ รู้จักเจียมตน ไม่เห่อเหิม ไม่พุ่มเพือย และให้รู้จักบุญคุณคน พ่อพยายามประหยัดเงินทุกบาททุกสตางค์รวมกับเงินเดือนของแม่ ส่งลูกไปศึกษาต่อยังต่างประเทศ พ่อตั้งความหวังไว้ว่า จะส่งเสียให้ลูก ๆ ทุกคนได้เรียนให้ได้มากที่สุด เพราะพ่อเรียนน้อย จึงอยากจะให้ลูก ๆ ได้เรียนให้มาก ถึงแม้พ่อจะไม่มีทรัพย์สมบัติอะไรให้ลูก ก็ให้ถือว่า พ่อให้ลูกมีวิชาความรู้ เพราะมีวิชาเหมือนมีทรัพย์อยู่นับแสน

เมื่อลูก ๆ จบการศึกษาและสามารถทำงานพึ่งตัวเองได้แล้ว แต่พ่อก็ยังไม่หยุดให้ เพราะพ่อเป็น "ผู้ให้" ให้กำเนิด ให้วิชาความรู้ ให้กำลังทรัพย์และให้กำลังใจ ให้ทุกสิ่งทุกอย่างที่พ่อสามารถจะให้ได้

พ่อป่วยด้วยโรคความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ และโรคกระเพาะ พ่อเป็นคนคิดมาก เป็นห่วงและเป็นกังวลไปเสียทุกอย่าง ทั้งด้านการค้าและการดำเนินชีวิตของลูก ๆ ลูกเคยขอร้องพ่อบ่อยครั้งให้หยุดการค้า ให้พักผ่อนบ้าง แต่พ่อก็ปฏิเสธ พ่อบอกลูก ๆ ว่าพ่อเกิดมามีชีวิตเพื่อการต่อสู้ เมื่อยังมีลมหายใจอยู่ก็ต้องสู้ ระยะหลังพ่อมีอาการแน่นหน้าอกและ

เหนื่อยง่าย สุขภาพทรุดโทรมลง จนกระทั่งเมื่อวันที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๕๒๔ พ่อมีอาการแน่นหน้าอก หมอต้องสั่งให้พ่อเข้าโรงพยาบาลเพื่อจะได้พักผ่อนและดูแลได้ใกล้ชิด แต่การพักผ่อนครั้งนี้นานถึง ๓ สัปดาห์ พ่อก็ยังไม่ได้ออกจากโรงพยาบาล พ่อเริ่มเบื่ออาหาร หมอต้องให้น้ำเกลือและอ๊อกซิเจน เย็นวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๒๔ พ่อต้องเข้าห้อง ไอ ซี ยู เนื่องจากนิวมอเนียแทรกและไตเริ่มไม่ทำงาน ในเวลาบ่ายโมงของวันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๒๔ ลูก ๆ ต้องตกใจอย่างไม่คาดคิด เพราะหัวใจพ่อหยุดเต้นไป ๔ วินาที แต่เนื่องจากความช่วยเหลือของหมอและพยาบาล พ่อก็ฟื้นขึ้นมาได้อีก แต่หัวใจเต้นอ่อนมากและไตไม่ทำงาน หมอได้บอกลูก ๆ ให้เตรียมใจไว้ นั่นคืออีกไม่นานพ่อก็จะต้องจากไป และแล้วเช้าวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๒๔ เวลา ๑๐.๕๐ น. พ่ออันเป็นที่รัก เป็นร่มโพธิ์ร่มไทร ก็ได้จากลูก ๆ ไปด้วยอาการสงบ แม้ลูก ๆ จะตระหนักดีว่า ความตายเป็นสิ่งที่หลีกไม่พ้น แต่ครั้นถึงวาระนั้นเข้าจริง ๆ การเตรียมใจของลูก ๆ ก็ไม่มีผล ความเศร้าสลดรันทดใจและรำลึกถึงพระคุณของพ่อมีอยู่มิรู้วาย

นับแต่นี้ต่อไป ลูก ๆ ได้ขาดพ่อซึ่งเปรียบเหมือน "ดวงตา" แต่ลูกยังมีแม่ผู้ซึ่งเปรียบเหมือน "ดวงใจ" ลูก ๆ จะดูแลดวงใจดวงนี้แทนพ่อให้ดีที่สุด ลูกจะทำทุกอย่างที่พ่อได้สั่งสอนไว้และจะจดจำไปชั่วชีวิตของลูก ถ้าดวงวิญญาณของพ่อรับทราบได้ ขอให้พ่อรู้ว่า พ่อเป็นทุกสิ่งทุกอย่างของลูก พ่อเป็นผู้ที่มีแต่ความห่วงใยในตัวลูก ๆ เสมอ ลูกทุกคนหวังอย่างยิ่งที่จะได้เกิดเป็นลูกของพ่ออีกในทุกภพทุกชาติ หากมีจริง และลูกภูมิใจที่ได้เกิดเป็นลูกของพ่อในชาตินี้

ด้วยผลแห่งคุณงามความดีที่พ่อได้ประกอบไว้มากในขณะที่มีชีวิตอยู่ และด้วยอำนาจกุศลทักษิณานุปทานที่ลูก ๆ แม่ และญาติมิตรได้ร่วมกันบำเพ็ญให้ จงเป็นผลนำให้ดวงวิญญาณของพ่อ จิตร ปลูกเจริญ ที่รักและเคารพอย่างสูง ได้ไปสถิตย์ เสวยสุขเกษมสำราญอยู่ในสัมปรายภพสมตามมโนปณิธานของลูก ๆ โดยครบถ้วนทุกประการ

ด้วยความเคารพรักพ่อ

ลูก ๆ

คิดถึงคุณตา

คุณตาขา คุณตาได้จากหลานแต้ว — หลานติ้วไปแล้ว แต้ว — ติ้วรักและคิดถึงคุณตามากค่ะ คุณตาสอนเสมอว่า อย่าทำในสิ่งที่ไม่ดี อย่าเป็นเด็กดื้อ ให้ตั้งใจเรียนหนังสือ ถ้าสอบได้คะแนนดี คุณตาก็ให้รางวัล แต้ว -- ติ้วชอบไปเยี่ยมคุณตาที่อุบล เพราะคุณตามีอาหารอร่อย ๆ ไว้ให้ทาน มีสระให้ว่ายน้ำด้วยค่ะ ครั้งสุดท้ายคุณตามากรุงเทพ ฯ คุณตาไม่ยอมทานข้าว คุณตาก็เลยต้องเข้าโรงพยาบาล เวลาแต้ว — ติ้วไปเยี่ยมคุณตา สงสารคุณตามากค่ะ อยากให้คุณตากลับบ้านเร็ว ๆ แต่คุณตาก็ไม่ได้กลับมาบ้านอีก เพราะคุณตาไปอยู่สวรรค์แล้ว แต้ว — ติ้ว จะเอาอาหารอร่อย ๆ ตักบาตรส่งไปให้คุณตานะคะ

รักและคิดถึงคุณตามากค่ะ

หลานแต้ว — ติ้ว

กราบขอบพระคุณและขอบคุณ

ขอกราบขอบพระคุณและขอบคุณทุกท่านที่ได้กรุณามาร่วมในการรดน้ำศพ และในวันบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรม ตลอดจนท่านที่ได้สละเวลาให้เกียรติมาร่วมพิธีฌาปนกิจศพ คุณจิตร ปลูกเจริญ ในวันนี้ และขอขอบคุณ *นายแพทย์ ศุภชัย ไชยธีระพันธ์ นายแพทย์ เติมไชย ไชยนุวัติ* และพยาบาลทุกท่านแห่งโรงพยาบาลหัวเฉียว ที่ได้ให้การเอาใจใส่ดูแลรักษาคุณจิตร ปลูกเจริญ เป็นอย่างดี ไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

หากการรับรองไม่ทั่วถึง หรือมีสิ่งบกพร่องไม่เรียบร้อยประการใด ขอได้โปรดอภัยด้วย

เสงี่ยม ปลูกเจริญ

บุตร — ธิดา

บันทึกประมวลคำถาม คำตอบ

แนวการปฏิบัติธรรมบางตอน

ชุดจาริกสู่ประเทศอังกฤษ

ของ

พระโพธิญาณเถร

(พระอาจารย์ชา สุภัทโท)

วัดหนองป่าพง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

อบรมขณะนั่งสมาธิ

วิธีการในทางพุทธศาสนา หลักการปฏิบัติมีอย่างนี้ ถ้าพูดง่าย ๆ ก็ว่า การกระทำเช่นนี้น่ะ เรียกว่าการออกกำลังทางจิต ไม่ใช่การออกกำลังทางกาย กำลังมี ๒ อย่าง คนเรามี ๒ อย่าง กำลังทางจิตอันหนึ่ง กำลังทางกายอย่างหนึ่ง แต่เมื่อทำจิตให้มีกำลังและทำกายให้มีกำลังนั้นต่างกัน การทำจิตให้มีกำลังก็คือการทำจิตให้สงบ คือนั่งสมาธิ พยายามรวบรวมความรู้สึกนึกคิดไว้ที่เดียว ที่ลมหายใจเข้าออก เรียกว่าอานาปานสตินั้นไม่ให้จิตฟุ้งซ่านไปทางอื่น เรียกว่าทำจิตให้มีอารมณ์อันเดียว จิตที่มีอารมณ์อันเดียวนี้สามารถทำให้จิตมีกำลังได้หลายอย่างหลายประการ ทำจิตให้หยุดมีอารมณ์อันเดียว สามารถทำให้จิตมีกำลังต่อต้านอารมณ์ทั้งหลายที่จะเกิดขึ้นมาได้นี้เรียกว่าการออกกำลังทางจิต จะต้องทำจิตให้หยุด จะต้องทำจิตให้ระงับอยู่ในอารมณ์อันเดียว นี้เรียกว่าทำจิตให้มีกำลัง คือทำจิตให้มีสติปัญญา ทำจิตให้มีความรู้อย่างหนึ่ง การออกกำลังทางกายจะต้องทำกายให้เคลื่อนไหว มีการเล่นกีฬา การวิ่งตอนเช้าตอนเย็นให้กำลังเคลื่อนไหว อันนี้ทำกายให้มีกำลัง ถึงแม้ว่าเราจะวิ่งก็วิ่งได้ไกลและก็ทนทาน ทำอย่างนี้เรียกว่าทำกายให้มีกำลัง ให้มีกำลังทางกาย เมื่อร่างกายมีกำลังและประกอบกิจการงานทุกอย่างก็อดทนได้ ต้องยอมเหน็ดเหนื่อยให้การงานทั้งหลายเหล่านั้นสำเร็จตามความมุ่งมาดปรารถนาของตนเอง นี้เรียกว่าออกกำลังทางกาย ฉะนั้น การกระทำวันนี้เรียกว่าการทำกำลังทางจิต ทำจิตให้มีปัญญา เมื่อจิตสงบเข้าไปแล้ว จิตก็ต้องมีกำลัง เมื่อปัญหาเกิดขึ้นมาแล้วก็ช่วยระงับความยุ่งยาก ความลำบาก ความเหน็ดเหนื่อยทั้งหลายได้โดยปัญญา

จิตมีความสงบเป็นจิตที่มีกำลัง จิตที่คิดมากเป็นจิตที่วุ่นวายนำทุกข์เข้ามาสู่ เราเห็นโทษของการคิดมากไม่มีกำลังนั้น คือทุกวันนี้โดยมากเป็นโรคประสาทกันแยะ โรคประสาทนี้คือการคิด คิดมากเกินไป จิตก็เสียกำลังเพราะจิตนี้จะไม่มีกำลังด้วยการคิด จิตนี้จะมีกำลังด้วยการหยุด หยุดถึงจะเกิดกำลัง ถ้าคิดให้มากก็ยุ่งมากวุ่นวายมาก เป็นเหตุให้เกิดโรคประสาท สมัยนี้โรคประสาทยิ่งเป็นกันมากทุกที ๆ เพราะว่าจิตไม่มีกำลังพอ จิตที่คิดมาก

ก็เหมือนกับมีดที่เราลับไว้คมแล้ว ๆ ก็เอาไปทำงานตัดหญ้า ดายหญ้า ตัดต้นไม้ มิได้หยุดและก็ไม่ได้ลับมีดนั้น ได้แต่เอาไปตัดเอาไปฟัน เอาไปทำงานไม่ได้ลับ มีดมันก็หมดคม มันก็ไม่คม เจอต้นไม้ก็ตัดต้นไม้ เจอหญ้าก็ตัดหญ้า เจอหินก็ฟันหิน เช่นนั้นมีดก็เสื่อมสภาพกลายเป็นมีดที่ไม่คม จิตที่คิดมากก็เหมือนกันฉันนั้น เป็นจิตที่เสียกำลัง เป็นจิตที่หมดกำลัง ฉะนั้น มนุษย์ทั้งหลาย จึงเป็นโรคประสาทเพิ่มขึ้น ๆ ทุกวัน ๆ และมีความลำบากมีทุกข์ขึ้นทุกวัน ถึงมีดที่เราเอาไปดายหญ้าตัดต้นไม้ก็ดี ถ้าหากว่าเราเอามีดนี้มาลับบ่อย ๆ ตัดบ่อย ๆ ลับมีดให้มีดคมบ่อย ๆ ตัดบ่อยก็ต้องลับให้มีดคมบ่อย ๆ มีดนั้นก็มีกำลังทนทาน มีคม ทำงานได้สะดวกฉันนั้น จิตก็เหมือนกันฉันนั้น จะต้องมีเวลาพักผ่อน มีเวลาหยุด ไม่ให้วิ่งไปตามอารมณ์นอกขอบเขต ให้รู้จักประมาณ ฉะนั้นการกระทำเช่นนี้จึงเป็นการออกกำลังทางจิตเพื่อให้เกิดปัญญา ตัดปัญหาความยุ่งยากหลายประการได้

การฝึกจิตให้มีกำลังไม่มีอาการอันใดที่จะดียิ่งไปกว่านี้ บางคนก็จะคิดว่าการนั่งหลับตาไม่เห็นจะเกิดประโยชน์อะไรอย่างนี้ก็เป็นได้ ถ้าว่าการนั่งหลับตาจะเกิดประโยชน์อะไรก็ต้องค้นหาว่า การลืมตาจะเกิดประโยชน์อย่างนั้นได้อย่างไร อันนี้เราควรคิดดู วันนี้เราก็นั่งหลับตา อาศัยตาเนื้อเพื่อให้เข้าไปสู่ตาใจ ตาเนื้อนี้มันจะสามารถมองเห็นได้สักกี่ไมล์มันสั้น พูดถึงตาใจกับตาเนื้อมันต่างกัน ตาเนื้อมีแสงสว่าง แต่สายตาเนื้อนี้มันสั้นไม่ยาว ที่เราทำนี้ก็เพื่อให้เกิดตาใจ คือดวงตา คือปัญญา สามารถที่จะเห็นสิ่งที่ลึกลับในสากลโลกนี้ได้ด้วยปัญญา

ตาใจคือปัญญาสามารถจะมองเห็นได้ในธรรมชาติต่าง ๆ เช่นในร่างกายของเรานี้มองเห็นสมมติ มองเห็นวิมุติ ตามความเป็นจริง เช่นร่างกายของเรานี้ทุกส่วนที่สมมติเรียกว่ามนุษย์เป็นต้น นี้เรียกว่าสมมติมนุษย์ เราก็เห็นได้ว่ามนุษย์คนหนึ่ง ๆ มีดิน คือสภาพที่เคลื่อนแข็งในร่างกายนี้เรียนว่าดิน สภาวะที่เหลว ๆ ก็เรียกว่าน้ำ สภาวะที่มันอบอุ่นก็เรียกว่าไฟ สภาวะที่มันพัดไปมาในร่างกายเรานี้ก็เรียกว่าลม มีคน ๆ หนึ่งก็มีดินมีน้ำมีไฟมีลม เอาธาตุทั้ง ๔ ประการนี้รวมกันเข้าเป็นก้อนหนึ่งกลุ่มหนึ่งก็เรียกว่ามนุษย์หรือสัตว์เท่านั้น ความเป็นจริงนั้นมนุษย์สัตว์ไม่มี มีแต่ธาตุกลุ่มหนึ่งเท่านั้นที่รวมกันเข้า เช่นว่า ดินก็เป็นของเคลื่อนแข็ง น้ำก็เหลว ไฟก็อบอุ่น ลมก็เป็นลักษณะที่พัดไปมา รวมเข้ากันเป็นกลุ่ม

หนึ่งเรียกว่าสัตว์เรียกว่ามนุษย์ เรื่องอย่างนี้ดวงตาเนื้อตามธรรมดาเห็นไม่ได้ กลับจะเห็นเป็นคนเป็นสัตว์ ความเป็นจริงมีแต่สมมติ ว่ามนุษย์ว่าสัตว์ที่เอามาสมมติเป็นมนุษย์เป็นสัตว์นี้ก็คือ เอาดินก้อนหนึ่ง เอาน้ำส่วนหนึ่ง เอาไฟส่วนหนึ่ง เอาลมส่วนหนึ่งมาสมมติกันขึ้นแต่ไม่ใช่มนุษย์ เห็นอย่างนี้เรียกว่าตาใจ ตาปัญญานี้มองเห็นได้ชัด ตาเนื้อมองเห็นไม่ได้ถ้ามองเห็นอย่างนี้ไม่ได้ก็ถือว่าตัวว่าตน ว่าเราว่าเขาว่าสัตว์ว่าบุคคล แล้วก็มีความยึดมั่นถือมั่น จึงเกิดความทุกข์ทรมานขึ้นมา ส่วนตาใจนั้นเห็นว่ามีดิน มีน้ำ มีไฟ มีลมเท่านั้น สัตว์มนุษย์เป็นแต่เพียงว่าสมมติเท่านั้น ฉะนั้น จึงไม่เกิดความยึดมั่นถือมั่นให้เป็นทุกข์ อันนี้คือผลเกิดจากการปฏิบัติ เกิดจากการทำกำลังจิตนี้ให้มีกำลังให้เกิดมีปัญญา มันจะได้รับผลอย่างนี้

พ. มีศรัทธาอย่างเดียวก็ไม่สำเร็จ จะต้องมีศรัทธาและก็ต้องมีปัญญาเช่นว่า คนให้ทานนี่ก็นึกว่าจะให้ทานเอาบุญ ถามว่าบุญนั้นคืออะไร ก็นึกว่าเราให้ทานมาก ๆ แล้วว่าเราได้บุญ ความเป็นจริงทานนี้ก็เพื่อจะสำรอกความมืดให้เกิดปัญญา ให้เป็นความสงบ บุญที่แท้จริงก็คือการปล่อยวาง คือความสงบระงับ ทำจิตไม่ให้มีโทษนั่นเอง ในที่สุดก็เป็นยอดของบุญ เป็นความสงบแล้ว ถ้าหากว่าเป็นบุญธรรมดาที่เราทำด้วยความโง่ทำบุญเพื่อจะเอาบุญ เมื่อเหตุเกิดขึ้นมาก็ระงับไม่ได้ มีศรัทธาอยู่ก็จริงแต่ปัญญาไม่มี การทำบุญก็เพื่อนถอนสิ่งเหล่านี้ออกไป คือถอนความโลภ ความหลง ออกไปจากตัวเองต่างหาก คนที่ทำบุญเช่นนี้ก็เรียกว่าสั่งสมความโลภเข้าให้มาก สั่งสมความหลงเข้าให้มาก มีอะไรมาก็เรียกว่านี้เป็นเรานี้เป็นของ ๆ เราแน่นอน ยึดมั่นถือมั่นและก็มีศรัทธาทำบุญเรื่อยไป ทำบุญอย่างนี้เรียกว่ามันสั่งสมตัวกิเลสไว้ในตัวของเราไม่รู้จักบุญ ๆ นั้นก็คือความดีชนิดหนึ่ง คนต้องการเหลือเกินในความดีนั้นถ้าหากว่าได้ความดีมาแล้วไม่มีปัญญาก็ทำให้เราโง่ ถ้ามีคนหนึ่งว่าไม่ดี เราก็โกรธเสียแล้ว เพราะเราไม่รู้จักความดีอย่างถึงที่มัน นี่เราไปคิดความดีเสียอย่างนั้นเป็นเช่นนี้ท่านให้แสวงหาความดี ได้ความดีมาแล้วให้รู้จักใช้มัน ถ้ารู้จักใช้มันเราก็เห็นความดีเฉพาะเรามีคนอื่นว่าไม่ดี เราก็ไม่เป็นไร เพราะเรารู้ตัวของเราว่าเราวางความดีไว้ได้ ถ้าเรามีความโง่เขาว่าทำอย่างนั้นไม่ดีหรอก เราก็โกรธให้เขา อันนั้นเรียกว่าเราไม่รู้จักความดีตามเป็นจริง

หมายเหตุ :— พ. หมายถึง หลวงพ่อชา

เสียแล้ว ทุกข์เกิดขึ้นมาได้ มันเป็นเสียอย่างนี้ บุญก็เหมือนกันอย่างนั้น บุญนี้เพื่อชำระกิเลสเพื่อให้จิตของเราเห็นว่า มีความเสียสละไปทุกอย่างในตัวของเรา ถึงแม้มีอยู่อย่างนี้ก็เรียกว่ามีความเสียสละอยู่แล้วให้รู้จักมันเสีย ถ้ามันมีอยู่เช่นนี้ต่อไปเราก็เห็นว่ารู้จักมันตามเป็นจริงแล้วว่าเทปนี้มันต้องวิบัติได้ ถ้ามันไม่หนีจากเราวันหนึ่ง เราก็ต้องหนีจากมันวันหนึ่งเป็นอย่างนี้แน่นอนเลย นี่ต้องเห็นอย่างนี้ นี่บุญอันนี้มีปัญญา ถ้าเราเห็นว่าอันนี้เป็นเราเป็นของ ๆ เรามันก็พอกความหลงขึ้นมา เมื่อเทปมันหายไป อีกวันหนึ่งก็ร้องให้เท่านั้นแหละ ถ้าเราเห็นว่าเทปนี้เป็นของสมมติว่าของเราถ้าอยู่กับเรา ๆ ก็ใช้มันไป แต่ว่าเทปนี้อีกวันหนึ่งจะต้องเสีย หรือเทปนี้ไม่เสีย เราก็ต้องจากมัน เทปนี้ไม่หนีจากเรา ๆ ก็ต้องหนีจากมันวันหนึ่งจนได้ เพราะของทั้งหลายเป็นของไม่เที่ยงโลกอันนี้น่ะ... ถ้าเราคิดเช่นนี้อยู่เสมอในใจของเรา เรียกว่าการภาวนามีปัญญาแล้วอีกวันหนึ่งเทปนี้มีคนขโมยไปก็ไม่เป็นไร

อุ. ถ้าเราคิดอย่างนี้วันหนึ่ง ๆ อันนี้เป็นกุศลหรือเปล่าเจ้าค่ะ ?

พ. ใช่...เป็นซี... มันเป็นเหตุให้เรารู้เรื่อง เป็นเหตุให้เราละ เป็นเหตุให้เราไม่ยึดมั่นถือมั่น แต่เราก็ต้องรักษาสิ่งนี้ไปอยู่ เช่นว่าพูดง่าย ๆ ว่า เราเป็นไข้เข้าโรงพยาบาลทุกคนต้องมีความปรารถนาว่าเราจะต้องหาย ไม่อยากจะตาย อยากจะหายร้อยเปอร์เซ็นต์ทุกคนแต่นี่เป็นความปรารถนาของเรานะ... แต่ความจริงของสังขารนั้นไม่เป็นอย่างนี้ บางทีหายก็ได้ บางทีตายก็ได้นี่มันเป็นอย่างนี้เรื่องความจริงของมันน่ะ... ทีนี้เมื่อเหตุมันเป็นเช่นนั้นเมื่อเราเข้าโรงพยาบาลเราก็ต้องว่า...เออ...เอานะเรา...มันไม่ใช่ของเรานะ...เรื่องจำเป็นแล้วมันหายก็หาย มันไม่หายก็ไม่หายเท่านั้น เรื่องเราทำเอาไม่ได้ ถ้าเราคิดอย่างนี้ เราแบ่งมันไว้อย่างนี้ เราก็มีความดีใจขึ้นถ้ามันหายก็เอา ก็เพราะเราทำมันไม่ได้ มันไม่หายก็ต้องเอาจะทำไงได้ล่ะ ก็มันเป็นอย่างนั้น นี้คือสัจจธรรมคือมันตรงไปตรงมา เราจะเอาหายอย่างเดียวอันนี้มันเป็นเรื่องของเราที่ไม่อยากตายนั่นเองแหละ ความคิดแง่เดียว บางทีถ้ามันไม่หายอย่างนี้ก็ทุกข์มากเหลือเกินเพราะมันผิดหวัง ความทุกข์ของคนที่จะเกิดขึ้นมาก็เพราะความผิดหวังนั้นเองแหละ ทีนี้เมื่อมีความผิดหวังเป็นทุกข์ขึ้นมาก็เป็นเหตุให้เราทำอะไรหลาย ๆ อย่างโกหกก็ได้ ทำชั่วก็ได้หลาย ๆ อย่าง ความผิดหวังมันเป็นอย่างนั้น ถ้าเรามีธรรมะ เราก็

อุ = อุบาสิกา พ = หลวงพ่อชา

ไม่มีความผิดหวังเมื่อมันได้มาเราก็รู้ว่า เออ...อันนี้มันได้มานะ เมื่อมันเสียไปก็เสียไป ของมันได้มาเป็น มันก็เสียไปเป็น นี้เราเห็นอยู่อย่างนี้ ถ้าเราได้มาก็ไม่ผิดหวัง ถ้ามันเสียไปก็ไม่ผิดหวัง... นี่ธรรมะ... เราเห็นอย่างนี้เราก็ไม่ขาดทุน...นี่แหละที่โยมถามว่ามีบุญไหม ?...ก็มีบุญซิ...นี้คือทุกข์เกิดขึ้นมาไม่ได้ หรือทุกข์เกิดขึ้นแต่น้อย มันก็เรียกว่าบุญแล้ว ของทั้งหลายเหล่านี้เราได้ทำสัญญาไว้ไหมว่าเป็นของเราแท้ ๆ... มันเป็นของเราแท้จริงก็โดยสมมติเท่านั้น แต่ความเป็นจริงสิ่งทั้งหลายเหล่านี้มันก็เป็นไปตามอำนาจของมัน ถ้ามันจะเป็นแล้วมันไม่อาศัยอำนาจเรา ถึงแม้ที่เรารักษามันไว้...อย่างถ้วยใบนี้ เรารักษาไม่อยากจะให้มันแตก เราก็รักษาไว้...อีกวันหนึ่งแมวมาทำมันตกจากโต๊ะมันก็แตก...จะทำไงล่ะ ? เราก็ร้องไห้เท่านั้นแหละ...คิดว่าทำไมมันแตกได้...ฉะนั้นเรามีถ้วยใบหนึ่งเราก็ต้องคิดว่าถ้วยใบนี้จะต้องแตก แต่เราอย่าประมาทต้องรักษามันไว้ ถึงแม้มันจะแตกก็ต้องรักษามันไว้ให้ได้ใช้นาน ๆ มีลูกชายเราก็บอกรักษาถ้วยใบนี้ให้ดีอย่าให้แตกนะ...ครับ...เขาก็รับปาก... ก็รักษามันไปเพื่อจะแตกอีกในวันหนึ่งนั่นแหละ จะต้องดุมันด้วยนะ... ทำให้ดี ใช้แล้วล้างให้ดี ให้สะอาด ต้องดุมันว่าให้มัน แต่เราก็รู้ว่าแก้วใบนี้มันจะต้องแตก แต่เราก็ต้องว่ามันไว้ อีกวันหนึ่งที่มันเหลือวิสัยมันแล้วเอาไปวางไว้แมวมาทำตกจากโต๊ะแตก โยมอย่าเพิ่งไปดุมันเลยไม่เกิดผลแล้ว เราต้องว่า เออ...ลูกเอ๋ย เรารักษามันเต็มที่แล้ว...หาเอาใหม่นะ...อย่างนี้ลูกเราก็สบายใจ ถ้ามันทำแก้วแตก เราไปดุมันเสียแล้ว แก้วก็แตกแล้ว ลูกก็เสียใจ มันเกิดประโยชน์อะไรไหม ? ถ้าเราจะดุก็ดุแต่ที่มันยังรักษาแก้วยังไม่แตกอยู่ บังคับให้มันเช็ดให้สะอาดให้เก็บให้ดี เมื่อมันแตกเราก็ทำใจไม่ให้มันมีทุกข์เกิดขึ้นมา อันนี้ของมันไม่แน่ มันเกิดแล้วก็ตาย มีแล้วหาไม่เกิดแล้วดับไปเป็นธรรมดา แต่อย่าไปบอกมันตอนที่มันรักษาแก้วนะ...ลูกเอ๋ยจะทำยังไงก็ทำเถอะ ของมันแตกเป็นทำยังไงก็ได้ อย่าไปสอนอย่างนั้น มันผิด...นี่เรียกว่าเรามีศรัทธาและก็มีปัญญา ถ้าเราไม่มีปัญญาเราก็ไม่อยากให้แก้วแตกอย่างเดียวเท่านั้น เมื่อมันแตกมาเราก็เฆี่ยนเด็กเท่านั้นแหละ เราก็เป็นทุกข์ เด็กก็เป็นทุกข์แก้วก็แตก มันก็ไม่เกิดประโยชน์อะไร

อุ. ดิฉันกำลังบอกให้เขาเข้าใจว่า การสูญเสียนี้มันมีหลายอย่าง เขาสูญเสียทรัพย์สมบัติ ดิฉันสูญเสียลูกซึ่งว่าไปแล้วการสูญเสียลูกนี้ มันเป็นที่รักยิ่งกว่าทรัพย์สมบัติเจ้าค่ะ ความทุกข์มันก็มีมาก แหม...มันเสียดาย

พ. ให้เข้าใจว่า อะไรเรารักมาก ๆ ตัวนั้นสำคัญให้ระวังไว้...ตัวนั้นสำคัญมาก

อุ. อย่างนี้มันต้องเป็นกรรมเก่า ใช่ไหมเจ้าคะ ?

พ. ใช่... เป็น...

อุ. ทั้งของเราทั้งของเขาด้วยใช่ไหมเจ้าคะ ?

พ. ใช่... ๆ ที่เราเกิดมานี่นะ... มันจะเป็นวงจรเดินตามของเก่าทั้งนั้นแหละ มันเดินไปตามวงจรของเก่าเป็นวิบาก... วิปากา ธมฺมา เราเดินตามวิบากของเก่าเราทั้งนั้นไม่ใช่อื่นไกลเลย ทีนี้เมื่อเราพบพระที่สอนเราเรื่องของเก่า ของใหม่เราก็ไม่สร้างให้เป็นกรรมขึ้นมาอีกของเก่าก็หมดไป วิบากใหม่ก็เกิดขึ้นมา มันก็รวมเข้าจุดเดียวเป็นความบริสุทธิ์

อุ. ก็จะทำให้มีหวังถึงพระนิพพานมากขึ้นใช่ไหมเจ้าคะ ?

พ. ใช่... ก็เหมือนกับน้ำที่มันไหลออก... น้ำในโอ่งมันไหลออก ไอ้ที่มันไหลเข้าในโอ่งก็มี มันจะหมดเป็นไหม ? นี่... ที่น้ำในโอ่งมันไหลออก น้ำใหม่เราบีดไม่ให้มันไหลเข้ามา น้ำเก่ามันก็หมดได้เพราะกรรมชั่วที่เราทำไว้ ที่เราทำมาเป็นวิบากคือความชั่ว เราใช้มันไปทุกวัน เมื่อเรารู้สึกแล้ว ความชั่วที่ปัจจุบันเราไม่สร้างขึ้นมา มันก็ไม่มี ของเก่ามันก็หมดไป สร้างวิบากอันใหม่ขึ้นมาของเก่าก็หมดไป สมกับที่พระพุทธเจ้าสอนว่า "สพฺพปาปสฺส อกรณํ กุสลสฺสูปสมฺปทา สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธานสาสนํ การไม่ทำบาปทั้งปวงการทำกุศลให้ถึงพร้อมการทำจิตให้ผ่องใส เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า" นี้เป็นสิ่งหนึ่งที่การทำชั่วหมดไป นี้คือการปฏิบัติทางพุทธศาสนา ไม่ทำความชั่ว นี่เป็นหัวใจของพระศาสนาแล้ว การไม่ทำบาปทั้งปวงเมื่อเรารู้แล้วเลิกการทำบาป ๆ มันก็ไม่มีวิบาก ไอ้กรรมเก่าที่มีมันก็สลายตัวไปด้วย กุสลสฺสูปสมฺปทา จิตเราก็สงบเพราะความชั่วในปัจจุบันนี้ไม่ได้ทำแล้ว สจิตฺตปริโยทปนํ เมื่อความชั่วเราละไปแล้ว ความดีได้สร้างขึ้นมาแล้ว จิตใจเราก็ผ่องใสสว่างวิบากเก่ามันก็หมดไป ความดีเกิดขึ้นมา นี้หลักพุทธศาสนานี้ท่านสอนแน่นอนอยู่และเห็นในปัจจุบันด้วย ความเป็นจริงอาตมาคิดถึงอยู่หรอก คิดถึงโยมคือที่เสียลูกชายไป มันเป็นเรื่องใหญ่ของคน, คนธรรมดา... มันเป็นเรื่องใหญ่ที่สุดอันนี้เป็นเพราะอะไร มันก็คล้ายกับโยมนั่งหลับตาอยู่เฉย ๆ... งูเห่ามันเลื้อยเข้ามาตรงนี้โยมก็ไม่เห็น ถ้าโยมไม่เห็นโยมก็ยังไม่กลัว ถ้ามันมาถึงนี่แล้วโยมเห็นโยมก็กลัวอย่างเต็มที่โดดหนีเลยทีเดียว นี้คือ จิตของโยมที่รักลูกนี่น่ะ... แหม... เอามาไว้เมืองนอกก็รัก อยู่ที่บ้านก็รัก อยู่ที่ไหนก็รัก มีแต่รักอย่างเดียวเลย

นะ... ความรู้เท่าไม่มี เมื่อหากว่ามาสูญเสียไปโดยที่เราว่าเรารักมันมากอย่างเดียวไม่มีปัญญาพิจารณามัน ความสูญเสียเพราะความรักนั้นมันเหมือนกับเราตายไปแล้ว ๙๐ เปอร์เซ็นต์เสียหายหมด จับอะไรก็ไม่ถูก ทีนี้ ถ้าหากเราได้ทำกรรมฐาน ได้ฟังธรรมะ คล้าย ๆ กับเรานั่งอยู่นี่เห็นงูเห่ามันเลื้อยมาเท่านั้น มันเป็นอสรพิษก็จริงเราได้เตรียมตัวเราไม่กลัวมันก็ได้ บางทีเราไล่มันก็ได้ เราไม่ไล่เราหลีกมันเสียก็ได้ ถึงมันมีพิษอยู่มันก็กัดเราไม่ได้ เมื่อมันไล่กัดเราก็ไม่มีพิษ ถ้าเรารู้ว่าเออ...นี่ลูกเราก็จริงนะ จริงโดยสมมตินะ... นี่มันอาศัยภพชาติเกิดกับเรา ความดีความชั่วเป็นของเขาเองต่างหาก จะมีอายุยืนก็ของเขา จะมีอายุสั้นก็ของเขา เราอาศัยภพชาติให้เขามาเกิดเท่านั้น ถ้าเราเห็นอย่างนี้เราไปนั่งที่ไหนเราก็คิดได้สบาย... ที่เราจะเข้าไปรักอย่างมากก็เห็นว่า... อือ... นี่มันก็เป็นของไม่แน่หรอก... สมมติว่าลูก... เมื่อคิดถึงลูกเมื่อไร ความรักลูกเกิดขึ้นมาเมื่อไร เรียกว่าอนิจจัง มันเป็นของไม่แน่เมื่อรักมันวันนี้ พรุ่งนี้มันเกลียดก็ได้ มันเกลียดแล้วมันรักก็ได้ มันอยู่กับเราเดี๋ยวนี้ ปีหน้ามันจากเราไปก็ได้ ถ้าเราคิดอยู่อย่างนี้เรียกว่าเราภาวนาอยู่ นี่เป็นการภาวนาแล้ว ไม่ใช่ว่าเราจะไปนั่งหลับตาอย่างเดียวเป็นภาวนา เรามีความรู้อย่างนี้มันเป็นปัญญาแล้ว ติดต่อกัน ๆ เมื่อเราจับแก้วใบนี้ขึ้นมา เราก็รู้สึกในใจว่า นี่ไม่แน่นะ อีกวันหนึ่งมันแตกก็ได้ จับจานใบนั้นขึ้น ให้มีความรู้สึกว่า อันนี้มันก็ไม่แน่นะ มันจะแตกวันไหนก็ได้ ทุกอย่างนี้ เราต้องคิดอยู่ การเดินการยืน การนั่ง การนอน เราคิดอยู่อย่างนี้ความทุกข์จะบรรเทาลง ถ้ามันสูญหายไปหรือมันมีกำลังเต็มที่แล้ว มันจะไม่มีอะไรเกิดขึ้นเลยทีเดียวเพราะเราเห็นจานใบนี้มันแตกอยู่แล้ว เราก็ใช้จานใบนี้เหมือนว่าเราใช้จานแตกไปเสีย ทีนี้อีกหลาย ๆ วันมันแตกขึ้นมาเราก็ไม่มีอะไร เพราะเราเห็นมันแตกก่อนแตกเสียแล้ว ก็ไม่มีอะไรเกิดขึ้นมา นี้ก็เหมือนกับเรามองเห็นงูเห่านั่นแหละ มันเลื้อยเข้ามาถึงมันจะเป็นอสรพิษก็จริงแต่เราไม่กลัวมัน เราจะไล่มันไปก็ได้ ถึงไม่ไล่เราหนีจากมันเสียก็ได้

อุ. อสรพิษนี้ก็เปรียบเหมือนความทุกข์ใช่ไหมเจ้าคะ ?

พ. นั่นแหละ ๆ...วิบากโทษที่เกิดขึ้นมา นี่ก็ลองดูซิ อย่างโยมนี้ที่มันเลยมาแล้วอย่างลูกชายน่ะ...ถ้ามันเสียโยมก็คว้าอะไรไม่ได้เลย หาไม่ถูกทำอะไรไม่ได้เลยเพราะของเก่าโยมไม่มี ถ้าโยมคิดว่าแหม...รักมันเหลือเกินนะ ปิยโต ชายโต โสโก ความโศกย่อมเกิดขึ้น

จากของที่รัก อย่ารักให้มากนะ... รักที่ไหนมีโศกที่นั่นนะ... ถ้าเราคิดอย่างนี้เสมอ ๆ นะ มันจะค่อยคลี่คลายความหลงออกไปจากโยม จนกระทั่งว่ามันเกิดขึ้นมาความสูญเสียจากไปน่ะ ไอ้ความทุกข์จะไม่เกิดได้หรือเกิดก็แต่น้อย นี้เรียกว่าธรรมะจะต้องบรรเทาทุกข์ได้ทุกอย่าง การภาวนาไม่ใช่ว่าเราไปนั่งหลับตาอย่างเดียวเฉย ๆ แต่ต้องมีความรู้สึกผิดชอบอยู่เสมอ จะยืน จะเดิน จะนั่ง จะนอน ล้วนแต่เป็นการภาวนาทำด้วยปัญญาของเราให้มันเกิดขึ้นเต็มตื้นอยู่เสมอเลยทีเดียว

อุ. ตลอดทั้งวันเลยหรือเจ้าคะ ?

พ. ใช่ ๆ เราเตรียมพร้อมอยู่เสมอ สำหรับความรู้สึกนึกคิดเช่นนี้ บางคนจะเห็นว่าเราไม่มีโอกาสจะทำอย่างนั้นเลย ไม่มีโอกาสจะภาวนาเลย อันนี้ไม่ใช่โกหกตัวเราเปล่า ๆ ถ้าเราคิดว่าการพิจารณาอย่างนี้มันมีคุณค่าเหมือนลมหายใจ ๆ นี้ แม้จะทำงานอยู่ก็ต้องหายใจ จะยืน จะเดินก็ต้องหายใจ จะทำอะไรอยู่ก็ต้องหายใจ ทำไมเล่า ? ไม่หายใจไม่ได้เพราะว่าชีวิตขึ้นต่อกับลมหายใจ ฉะนั้นจำเป็นจะต้องหายใจ ถึงแม้นอนหลับก็ต้องหายใจอยู่ เพราะเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตคือลมหายใจมันเป็นของสำคัญมาก เรามีโอกาสหายใจอยู่ทุกเวลา นอกจากตายเท่านั้น หลับอยู่ก็มีโอกาสถ้าหากโยมเห็นว่า การพิจารณาอย่างนี้เหมือนลมหายใจแล้ว มันก็มีโอกาสอยู่ทุกครั้ง แม้จะล้างชามอยู่ก็มีโอกาส แม้จะเดินอยู่ก็มีโอกาสพิจารณา แม้จะทำอะไรในลักษณะอะไรทุกอย่างก็ต้องมีโอกาสอยู่เสมอเหมือนกับการหายใจ เรามีโอกาสหายใจอย่างไร การภาวนารู้ ก็มีโอกาสอย่างนั้นเหมือนกัน

อุ. อ๋อ...ถึงไม่ได้นั่งสมาธิหลับตา แต่ถ้าคิดอย่างนี้ถูก

พ. ใช่...ถูกหละ ๆ นี่ให้มันเห็นเป็นอยู่หละ

อุ. เดี๋ยวนี้อารมณ์มันก็เป็นแบบนี้มากเหมือนกัน

พ. ใช่ต้องเป็นอย่างนี้....อ้า....ลักษณะคนมีปัญญาที่ท่านเรียกว่า สุกขวิปัสสโก ผู้มีปัญญาล้วนต้องแบบนี้ บางคนที่ปัญญาน้อยต้องอาศัยนั่งมาก ๆ หน่อย จิตจึงจะผ่องใส ถ้าไม่เช่นนั้นปัญญาไม่เกิด ถ้ามีปัญญาเช่นนี้แล้วก็การนั่งหลับตาก็เพียงเป็นฐานเท่านั้น

อุ. วันหนึ่ง ๆ ที่พิจารณาอย่างที่ท่านอาจารย์กรุณาอธิบายให้ฟังนี้ก็มีอยู่เสมอ แต่เวลาที่นั่งหลับตามีน้อย

พ. ...การภาวนานี้หลับตาหรือลืมตา ท่านไม่พูดถึงตานี้ อันนี้มันตาเนื้อ ตาที่รู้อยู่นั่นคือปัญญา เราจะพูดก็คิดว่าผิดไหมหนอ จะทำอยู่ก็คิดว่าผิดไหนหนอ ไอ้ความรู้ที่มันรู้จักผิดชอบอยู่ทุกเวลานั้นแหละคือตาใน

อุ. ตั้งแต่ลูกเสียนี่ก็ได้มรณานุสสติขึ้นมาแยะนึกอยู่เกือบทุกวันค่ะว่า คนเรานี่ต้องตาย

พ. ใช่...จะต้องทำปัญญาไว้อย่างนี้เสมอในจิตใจของเรา ต้องทำความรู้สึกอย่างนี้เสมออย่าประมาท คำที่ท่านว่าอย่าประมาทนั้นก็คือ ทำจิตให้รู้อยู่เสมออย่างนี้เรียกว่า อย่าประมาทรู้จักความผิดชอบในการกระทำของตัวเองอยู่เสมอ ให้รู้อยู่เห็นอยู่ตามความเป็นจริงนั้นเรียกว่าการภาวนา นี่วิปัสสนาจะเกิดตรงนี้ ปัญญามันจะเกิดตรงนี้

อุ. ดิฉันอยากเรียนถามอีกข้อหนึ่ง คือที่ว่าเจริญเมตตาพรหมวิหาร เมื่อก่อนเดินทางมานี้ก็เคยลองปฏิบัติดูพักหนึ่ง คือว่าสมาธิแบบนั่งนี้อารมณ์ไม่ค่อยติดต่อกัน แต่พอลองเจริญพรหมหรือเมตตาไปก่อน รู้สึกว่าสมาธิก็มาด้วย เพราะว่าการที่เราแผ่ความรักนี่น่ะความรู้สึกอย่างนี้มีอานิสงส์มาก ท่านอาจารย์จะแนะนำอย่างไร ?

พ. อ้าว...มันก็มีน่ะแหละ...คือที่ท่านพูดว่า เมื่อเราต้องการทำสมาธิภาวนาท่านให้เจริญ เมตตา กรุณา มุทิตา ไปทั่วถึง อันนี้เป็นเหตุให้เราเห็นชีวิตคนอื่นเหมือนกับชีวิตเรา เห็นความสุขคนอื่นกับความสุขของเราเหมือนกัน เมตตาที่เราแผ่ไปนี้ อาตมาจะยกตัวอย่างให้ฟังนะ...ไก่ป่าวัดหนองป่าพงเราน่ะ มันเป็นสัตว์ที่กลัวมากที่สุดเลย ทีนี้อาตมาก็พยายามแผ่เมตตามันด้วยการไม่ทำให้มันตกใจไม่คิดพยาบาทมัน ให้อาหารมันกิน อย่างนี้เรียกว่าการแผ่เมตตา รักมันมีความรักมัน ที่มันมาใกล้ชิด อยากจะกินเนื้อมันอย่างนี้ไม่มีทีนี้มโนธาตุของสัตว์กับบุคคลนี้มันเชื่อมถึงกัน ทุกวันนี้มันไม่กลัวแล้ว มากินข้าวกับของอาตมาเลยทั้งลูกทั้งเต้า นี้เรียกว่าเราแสดงถึงความเมตตามัน ไม่ทำให้มันตกใจ ไม่ทำกิริยาท่าทางให้มันเดือดร้อน มันก็เกิดความเยือกเย็นขึ้นมา มันก็เกิดความไว้วางใจเรา

อุ. ทีนี้ตัวอารมณ์ จิตที่เราตั้งใจจะเจริญพรหมวิหารให้เป็นองค์สมาธิด้วยนี่นะคะจะต้องตั้งอารมณ์จิตอย่างไร ?

พ. หมายความว่าอย่างนี้ ถ้าเราตั้งอารมณ์ที่มี เมตตา กรุณา มุทิตา ปล่อยไว้ เราให้อภัยสัตว์ทุกสิ่งทุกอย่างทั่วไปแล้ว มันก็หมดแล้ว ต่อนั้นไปเราก็นั่งสมาธิกำหนดลม อย่างเดียวก็ได้ เมื่อเรากำหนดลมหายใจที่เรียกว่า อานาปานสตินั้น ไม่ต้องพิจารณาอย่างอื่น เลย หน้าที่ของเราคือดูลมหายใจเข้าออกอย่างเดียวเท่านั้น อันนั้นจะเป็นอย่างไรหนอ ทำไป แล้วจะเป็นอย่างไรหนอ จะมีทำความรู้สึกอย่างไรหนอ จะได้เป็นพระโสดาบันไหมหนอ จะ ได้เป็นพระสกิทาคาไหมหนอ...อย่าไปคิดในเวลานั้น อันนั้นไม่ใช่กิจของเรา ไม่ใช่ธุระของ เรา อย่าทำอย่างนั้นในเวลานั้น หน้าที่ของเราที่จะทำในเวลานั้น คือดูลมหายใจเข้าและก็ ออกเท่านี้ให้จิตอยู่กับอารมณ์นี้ เป็นสมาธิตั้งมั่นในอารมณ์ มีอารมณ์อันเดียวเท่านี้ เมื่อถึง เวลาเราเหนื่อยหรือได้เวลาพอสมควร เราก็เลิกออกไปเฉย ๆ เสีย ทีนี้ถ้าอยากจะพิจารณา อะไรก็พิจารณาได้

อุ. ถ้าเราจะแผ่เมตตาก็แผ่เฉย ๆ ก่อนหรือเจ้าคะ ?

พ. ใช่...กำหนดจิต ไม่ผูกกรรมผูกเวรกับบุคคลอะไรทั้งหมดเวลา แล้วเราก็ทำ อานาปานสติ หรือเราจะพิจารณาร่างกายเรานี้ก่อนจะนั่ง พิจารณาตั้งแต่ศีรษะลงมาหาปลาย เท้าว่ามันมีอะไรบ้าง เห็นบ้างไม่เห็นบ้างก็ช่างมันเถอะ พิจารณาตั้งแต่ปลายเท้าขึ้นไปบน ศีรษะแล้วพิจารณาจากศีรษะลงมาหาปลายเท้า เป็นลาง ๆ ด้วยสัญญาของเราแล้วก็หยุดตั้ง อารมณ์ อานาปานสติอย่างเดียวเท่านั้น ไม่ต้องพิจารณาอะไรในเวลานั้น

อุ. อ๋อ...เวลานั้นต้องปล่อยหมด ไม่ต้องคิดใช่ไหมคะ ?

พ. ปล่อย ๆ ไม่ต้องคิด ดูแต่ลมเข้าลมออกเท่านั้น บาทีถ้าจิตเราผ่องใส ถ้าจิต เราสงบขึ้นมาแล้วอาการที่เราพิจารณาแต่ศีรษะลงไปหาปลายเท้านี้ เมื่อจิตสงบมันจะมีอะไร ปรากฏขึ้นมาในที่นี้ บางทีมันจะเป็นฟันขึ้นมาก็ได้ จะเป็นผมขึ้นมาก็ได้ จะเป็นอสุภะขึ้นมา ก็ได้ มันเป็นอย่างนี้...มันคนละอย่างกัน...เมื่อเรากำหนดจิตอย่าไปคิดอะไรมากเลย ให้กำหนด ลมหายใจเข้าออกเท่านั้น

อุ. ดิฉันเหมือนคนมีกรรมหนัก ตอนลูกเสียแล้วนะคะ ทำอานาปานสติไม่ได้ คือมันเป็นโรคถอนหายใจโดยไม่รู้ตัว ถอนหายใจไม่รู้สึกตัว คนเขาถามว่าเป็นอะไรจึงถอน

หายใจ หมอเขาบอกว่ามันเกิดมาจากความที่ไม่สบายใจอย่างลึก ทีนี้ทำอานาปา ฯ ก็ไม่ได้ เพราะมันหอบมากต้องปล่อยไปทำไม่ได้

พ. ถ้าอย่างนั้นเราก็ไม่ต้องตามลม

อุ. ไม่รู้จะแก้อย่างไร

พ. ไม่ต้องตามลงไปลึก ไม่ต้องตาม, รู้เท่านี้ เอาที่สัมผัสปลายจมูกอย่างเดียวเท่านั้น อย่าเอาลงไปลึก ถ้ามันยังเป็นอยู่อีก ก็ตั้งใจ หายใจมาก ๆ อัดลมให้มันเต็มจนไม่มีที่เก็บแล้วก็ปล่อยออกจนมันหมด

อุ. ขณะที่ทำก็กำหนด อานาปา ฯ เลยหรือคะ ?

พ. ใช่... กำหนดเข้าออกให้เต็มหมดสักสามครั้งแล้วก็หยุดตั้งใหม่

อุ. อ้อ...งั้นดิฉันจะต้องลอง มันต้องหาอุบายมากเหลือเกิน

พ. ต้องหาอุบาย...เอาอย่างนี้ดี...มันสะอึกใช่ไหม ? เมื่อมันเป็นก็หายใจเข้า อัดลมเข้าจนไม่มีที่เก็บ แล้วก็ปล่อยลมออกมาจนไม่มีอะไร แล้วก็อัดลมให้เต็มที่จนไม่มีที่เก็บสักสามครั้งแล้วก็ตั้งใจกำหนดใหม่ มันก็หาย...

อุ. อ๋อ...จะต้องลอง เวลาคุยกับลูกชาย คุยธรรมะก่อนนอน มานึกถึงที่ว่า คนเราเมื่อหลับแล้วภวังคจิตยังรักษาอยู่ ก็ลองพยายามทำอุปสมานุสสติ นึกถึงคุณของพระนิพพานนี้จนหลับ ท่านอาจารย์ทำแบบนี้จะดีไหมเจ้าคะ ?

พ. ดีเหมือนกัน อุปสมะ เราระลึกถึงพระนิพพานเป็นอารมณ์ แล้วพระนิพพานอยู่ที่ไหน ? ถึงจะเอามาเป็นอารมณ์ได้ อย่างเราเอาลมมาเป็นอารมณ์เราก็เห็นลมเข้าออกเป็นอารมณ์ เราจะเอาพระนิพพานเป็นอารมณ์แล้วเราพิจารณาอย่างไรว่า พระนิพพานอยู่ที่ไหน ?

อุ. คือดิฉันเป็นผู้ไม่เคยเห็นพระนิพพาน ก็เคยนึกอยู่เหมือนกันว่า นึกถึงคุณของพระนิพพานว่าบรรดาที่พ้นทุกข์ทั้งปวง ไม่มีอาสวะ ก็นึกถึงพระนิพพานอยู่ว่า ถ้าเราตายตอนกำลังหลับมันจะไปไหน ?

พ. อันนั้นเราต้องรู้เหตุผลของมัน อย่างเราจะนั่งให้มีความสงบนี้ มันก็มีความสงบชั่วคราว เพราะเราไม่รู้จักว่ามันสงบเพราะอะไร นี่เราไม่รู้จักเหตุมัน เราจะบังคับมัน

สงบเฉย ๆ นี่มันก็สงบได้หรอก แต่มันสงบนิดเดียว เราต้องเกิดความรู้สึกพิจารณาอีกว่ามันไม่สงบเพราะอะไรเป็นเหตุ เราต้องไปดูเหตุมันก่อน

อุ. ความกังวลใจนะเจ้าคะ

พ. ใช่...นั่นแหละ...ความกังวลมันเกิดมาจากอะไรอีก มันเกิดมาจากอุปาทานที่เรายึดไว้ว่านี่เป็นของเรา พอสิ่งนี้มันแปรไปไม่สมปรารถนาของเราก็เกิดวุ่นขึ้นมาทุกที มันเกิดมาจากที่นี้ พระพุทธเจ้าท่านให้วาง เพราะอันนี้มันเป็นไปตามเรื่องของมันเอง ไม่ใช่หน้าที่ของเรา ความสงบอย่างนั้นแหละคือพระนิพพาน เมื่อเราปล่อยวางเพราะรู้สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ ความสงบก็เกิดขึ้น อันนี้เรียกว่าอารมณ์ของพระนิพพาน ที่เราได้ยินว่าพระนิพพานคือความสงบ เราก็ตั้งใจให้สงบ ก็สงบได้หรอก...แต่มันไม่หมดเปลือก

อุ. เจ้าค่ะ

พ. มันเป็นอย่างนั้น...อย่างว่ากิเลสมันมีอยู่ มันวุ่นวายแต่เราอยากสงบอย่างโยมมาหาอาตมาวันนี้ ถ้ามีใครมาเอะอะวุ่นวายในบ้านของโยมเวลานี้ โยมก็สงบ ๆ เพราะไม่รู้...นี่เข้าใจไหม ? สงบแค่นี้มันก็สงบได้ แต่ไม่ใช่ว่ากิเลสมันหมดสงบเพราะความหลง คือมันไม่รู้ ความไม่รู้นี่มันก็สงบได้ แต่เมื่อกลับไปถึงบ้าน มีคนมาฟ้องว่ามีใครมาวุ่นวายในบ้านของเรา ก็เกิดไม่สบายขึ้นมาแล้วไม่สงบแล้ว นี่...เช่นนี้แหละที่เราเรียกว่าความสงบเฉย ๆ น่ะ...มันก็สงบได้เป็นสมถะ ทีนี้ถ้าโยมกลับไปบ้านแล้วเขามาฟ้องอีกก็พิจารณาว่า เออ...ก็ช่างมันเถอะ...คนที่ว่านั้นก็ไม่ได้อะไรหรอก เราถูกว่าก็ไม่เห็นได้อะไร...เมื่อคิดได้เช่นนี้ มันก็วาง เช่นนี้เป็นต้น ถ้าคิดไปนาน ๆ จนสู้อารมณ์ได้ พอตาเห็นอยู่ก็สงบ หูได้ยินอยู่ก็สงบ มันเสียไปก็รู้มันก็สงบ นี้เรียกว่ามันสงบอย่างวิปัสสนาแล้ว เพราะรู้เรื่องมันอย่างสงบ เดี๋ยวนี้ใครเอะอะทางบ้านโยมก็สงบ...สงบเพราะไม่รู้....อันหนึ่งสงบเพราะรู้ความเป็นจริง อันหนึ่งสงบเพราะไม่รู้เรื่องมันมี...

อุ. ทะเยอทะยานเกินไปนี้ก็ช่วยไม่ได้ เพราะว่าเราต้องการให้พ้นวัฏฏะนี้จะทำอย่างไร มีคนมาบอกว่านี่มันทะเยอทะยานเกินไป เป็นฆราวาสแหม...จะหมายเอาพระนิพพานแต่เราก็ต้องตั้งความหมายว่าวันหนึ่ง...ถ้าไม่ตั้งเป้าหมายไว้มันก็ไม่ถึงสักทีนะเจ้าคะ

พ. เราต้องคิดอย่างนี้ว่า ทุกคนต้องการเป็นเศรษฐีทั้งนั้นแหละ ถ้ามันพอจะเป็นได้ แต่ว่าเราก็ทำตามกำลังของเรา...เราต้องมีความปรารถนาไว้อย่างนั้นก่อน จะสมความปรารถนาหรือไม่นี่ก็แล้วแต่มัน แต่เราก็ตั้งใจไว้อย่างนี้ นี้คือความตั้งใจ ความปรารถนา, ความปรารถนานี้มีจุดติดต่อกันเรื่อย ๆ มันก็จะถึงที่สุดได้ แม้พระพุทธเจ้าของเราก็คงปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้ามา

อุ. โอ้ย...นานแสนนาน มานึกถึงพระองค์นี่ก็โอ้โฮ...

พ. ใช่...แต่อย่าไปคิดอย่างนั้นให้มาก พระพุทธเจ้านั้นถ้าท่านจะไปเร็ว ๆ ท่านก็ไปแล้ว ไม่เหมือนเรา ถ้าจะไปท่านก็ไปนานแล้ว

อุ. เจ้าค่ะ บารมีท่านมาก

พ. ใช่...ทำไมท่านไม่ไป เพราะท่านต้องการจะรื้อขนสัตว์ที่ตั้งอยู่ในโลกนี้ซึ่งมีมาก มีความอยากได้ ๆ มาแล้วก็เสียไปก็ทุกข์ ได้มาแล้วก็ทุกข์ เสียไปก็ทุกข์ ได้น้อย ๆ ก็ทุกข์ ได้มาก ๆ ก็ทุกข์ เพราะความหลงอยู่ในที่นี้มากเหลือเกิน สัตว์ทั้งหลายหมกมุ่นอยู่ในนี่มาก พระพุทธเจ้าตรัสทางพระนิพพาน ไม่ต้องไป จะต้องตามทรมานสั่งสอนแนะนำพร่ำสอน เรียกว่าสร้างบารมีให้มันถึงที่สุด ท่านเคยเกิดเป็นคนจน เกิดเป็นคนรวย ท่านเคยเป็นสัตว์ทุกชนิด ตั้งแต่นกกระจอกมาถึงช้าง ท่านเกิดเป็นทุกอย่างเพราะอยากจะรู้ว่านิสัยนกกระจอกเป็นอย่างไร นิสัยคนจนเป็นอย่างไร นิสัยคนรวยเป็นอย่างไร พอรู้จักท่านก็เข้าถึงและแนะนำพร่ำสอนจนให้เกิดศรัทธา

อุ. แปลว่าท่านเคยผ่านหมด

พ. ผ่าน...เหล่านั้นเป็นศิษย์ของท่านหมด คล้ายกับว่าท่านไปเรียนมาหมดแล้วถึงจะมาเป็นครูสอน เหมือนเราเข้าไปเรียนมหาวิทยาลัยนั่นแหละ ต้องไปเรียนจบมาแล้วถึงมาสอนคนได้ งั้นก็สอนไม่ได้เลย ดังนั้นเทศนาของพระพุทธเจ้าจึงมีประโยชน์มาก ท่านรู้จัก จะเป็นพ่อค้าก็ตาม จะเป็นชาวประมงหาปลาก็ตาม จะเป็นคนจนก็ตาม จะเป็นคนรวยก็ตาม อยู่ไหนก็ช่าง เรียกว่าเป็นหน้าที่ของท่านที่จะสอนได้ทุกคน ท่านจึงออกมาประกาศพระศาสนาสอนสัตว์ นี่ไม่ใช่ท่านห่วงนะ ท่านไม่ห่วง แต่ว่าเป็นเพราะบารมีของท่าน ๆ สงสาร ถ้าท่านไม่ได้โปรดเราจะจมอยู่อีกนาน

อุ. ทำให้นึกถึงพระพุทธคุณอันนี้เหลือเกิน ถ้าไม่ได้ท่านเราจะจมอยู่ในความทุกข์อีกแค่ไหน จะไม่มองเห็นทางออกได้เลย

พ. เราจะยืนจะเดินจะนั่งจะนอนก็ตาม ให้มีสติให้รู้จักระลึกถึงความผิดชอบอยู่เสมอ พยายามคิดให้ถูกต้องอยู่เสมอ เรียกว่าภาวนานั่นแหละมีสติพร้อม มีประโยชน์มาก ไม่ใช่แต่นั่งหลับตา อันนี้หาเวลายากนะ การทำงานก็เป็นเวลาชั่วคราว อันนี้ส่วนหนึ่ง อันนั้นส่วนหนึ่งคู่กันไป

อุ. ดิฉันบอกเขาว่าที่ท่านอาจารย์สอนว่าต้องทำสองอย่างควบคู่กันไป อย่างเขานั่งสมาธิเฉย ๆ แล้วไม่มีปัญญา พอโดนอะไรโจมตีขึ้นมา ก็พลอยเสียใจไปเลย

พ. ใช่...ต้องบอกเขาว่าถ้าเรามีสติสัมปชัญญะอยู่แม้จะทำอาหารอยู่ก็ไม่ขัดข้อง ให้เรารู้จักความผิดชอบอยู่เสมอ มันก็จะเห็นอารมณ์ อารมณ์คืออะไร บางทีคนมากินอาหารกับเราทำให้เราไม่พอใจ บางวันได้เงินน้อยก็ไม่ค่อยสบายใจ วันนี้ได้เงินน้อยก็ไม่ค่อยสบายใจ วันนี้ได้เงินมากก็สบายใจ มันจะเป็นอยู่อย่างนี้เรียกว่าอารมณ์ ที่มันเกิดอารมณ์อยู่อย่างนั้น เราต้องให้อาหารมัน ให้อาหารแก่อารมณ์ คือสอนใจของเราเช่นว่า เออ...ที่ได้น้อยก็ไม่แน่นอนหรอก มันไม่เที่ยง ได้มากก็ไม่แน่นอน เป็นของไม่เที่ยง ที่มีความดีใจนี้ก็ไม่แน่นอนเพราะว่ามันไม่เที่ยง ความเสียใจนี้มันก็ไม่แน่นอนหรอก เพราะสิ่งทั้งหลายเหล่านี้มันไม่เที่ยง นี้เรียกว่าสอนจิตเราไปเรื่อย ๆ ทีนี้ไอ้ที่ได้น้อย ๆ ก็ไม่แน่นอน เมื่อมันได้น้อยจะเสียใจก็บอกว่า อันนี้ก็ไม่แน่นอนจิตเราก็รู้เรื่อง เมื่อได้มากก็ดีใจ เราก็บอกว่าได้มากก็ไม่แน่นอน เราต้องสอนจิตของเราอย่างนี้ ให้อาหารจิตของเราเสมอ สอนจิตเราเรื่อย ๆ ไปนั่นแหละจิตจะมีกำลัง ทีนี้พอตกเย็นมาเมื่อเราไปนั่งสมาธิ อาการมันก็น้อยเพราะเราแก้อาการกระทั่งวันอยู่แล้ว ถ้าหากเราไม่สามารถพิจารณาอย่างนั้น เราปล่อยให้มันเป็นไปตามเรื่องกลางคืนเราไปนั่งเดี๋ยวเดียวก็ยุ่งเท่านั้น

อุ. มันยิ่งคิดมากเจ้าค่ะ

พ. ใช่ ๆ...คือมันยังทำสติไม่เป็นวงกลมไม่ติดต่อกัน เรานึกว่าอยู่เฉย ๆ ภาวนาไม่ได้ บัดนี้เรามีสติอยู่กระทั่งวันอารมณ์มันเข้าไม่ได้ เข้าได้ก็โดยเราทำและเมื่อไปนั่งกลางคืนอารมณ์ชนิดนั้นก็น้อยลง เพราะเราแก้อยู่กระทั่งวัน อันนี้เรียกว่าทำวิปัสสนากับสมถะคู่กันไปเลย

พ. อาตมามีความเห็นว่า มหาชนในประเทศนี้เป็นปัญญาชน ถ้าหากว่าเราให้ความเห็นที่ลึกซึ้งเข้าไปก็จะเข้าใจง่าย และอาตมาก็ได้อธิบายธรรมะให้ฟัง เขารับไปพิจารณา อาตมาเห็นว่านิสัยปัจจัยของชาวตะวันตกนี่น่ะ จะดำเนินทางพุทธศาสนาให้เจริญขึ้น ในเมืองไทยเราดูอยากหยุดกันเสียแล้ว

อุ. ถ้าพระพุทธศาสนามาเจริญทางนี้มาก ๆ คงไม่ได้หมายความว่าเมืองไทยเราจะหมดไปนะเจ้าคะ

พ. มันก็อาจจะเป็นได้

อุ. อย่างนั้นก็แย่ซิเจ้าคะ

พ. มันอีกนานหรอก

อุ. เหมือนในอินเดียนี่จะเป็นได้หรือเจ้าคะ

พ. ใช่ ๆ...คืออินเดียนั้นมันเจริญขึ้นที่นั่น เกิดก่อนแล้วมันก็เสื่อมที่นั่นก่อนเขาไป มันเป็นอย่างนั้น

พ. อาตมาเห็นกิริยาของประชาชนที่นี่ กิริยาเขายังไม่ดี แต่เมื่อพูดถึงความลึกซึ้งจริง ๆ อาตมาก็เห็นว่าเขาจะไปง่าย

อุ. เจ้าค่ะ

พ. อาตมาถึงมาพิจารณาว่า บ้านเขานี่น่ะ พันธุ์ผลไม้เขาก็ดี พื้นดินเขาก็ดี แต่ไม่มีใครทำสวน...นี่...ไม่มีใครจะมีความรู้สอนคนในที่นี้อย่างเมืองไทย อาตมาเห็นว่าพอย่างเข้ามาทางตะวันตกนี้แล้ว ไม่ต้องพูดมากอาตมาจะเปรียบให้ฟังว่าเรามีผลไม้อยู่ใบหนึ่ง เราจะให้เขากินบอกให้นิดเดียวว่าผลไม้นี้อร่อยเท่านั้น มันจะมีเปรี้ยวมีหวานมีมันมีเค็มไม่ต้องอธิบาย บอกแต่ว่าผลไม้นี้อร่อย ทีนี้เขาก็รับผลไม้นี้ไปกิน ไอ้ความอร่อยเปรี้ยวหวานมันเค็มเราไม่ต้องไปบอกเขาหรอก เขาจะรู้ได้เองทั้งนั้น ชาวตะวันตกต้องสอนอย่างนี้ คนมีปัญญาไม่ต้องไปสอนมาก วิชาทุกวิชานี่น่ะจะต้องเห็นเอง คือบอกไปแล้วก็เห็นไม่ชัด ต้องดำเนินงานให้เห็นเองจึงจะรู้ความเป็นจริงได้ เอาผลไม้ผลนี้ให้เขาทานเสีย รสของผลไม้ผลนี้ไม่ต้องตามไปบอกเขาแล้ว เขาจะรู้เองทั้งนั้นและพระพุทธศาสนานี่น่ะ เรื่องศาสนาเรื่องธรรมะนี้ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส ภาษาไทย ภาษาลาว ภาษาอะไร ๆ ทั้งหมดนั่นแหละ

อาตมาว่ามันเป็นเรื่องเล็กภาษาธรรมนี้ไม่ใช่ภาษาอะไรทั้งนั้น มันเป็นภาษาของธรรมะ เช่น น้ำร้อนนี่น่ะมันร้อน ทีนี้ให้คนไทยเราเอามือจุ่มดูซิ มันจะรู้สึกอย่างไร ให้เขมรเอามือไปจุ่มดูซิมันจะรู้สึกอย่างไร ให้คนจีนเอามือไปจุ่มดูซิมันจะรู้สึกอย่างไร ทั้งหมดมันรู้สึกอย่างเดียวกันหมด นั่นคือภาษาธรรม ถ้าถึงความจริงแล้วมันจะเป็นอันเดียวกันทั้งหมดเลย จะรู้สึกว่ามันร้อน แต่คำที่พูดว่าร้อนนั้นมันต่างกัน เขมรพูดไปอย่างหนึ่ง ไทยเราพูดไปอย่างหนึ่ง ฝรั่งพูดอีกอย่างหนึ่ง นี้มันต่างกันเท่านั้น แต่ความหมายอันเดียวกัน เมื่อมนุษย์เราจิตใจเข้าถึงอันเดียวกันแล้วมันไม่ต้องพูดกันมากเลย มองดูก็รู้เรื่องกันแล้ว อาตมามีความเห็นอย่างนี้พอก้าวเข้ามาที่นี่

อุ. เมื่ออาทิตย์ที่แล้วดิฉันเรียนถามท่านองค์หนึ่งซึ่งท่านเรียนจบปริญญาโททางศาสนานะเจ้าคะ ดิฉันถามท่านว่า เป็นพระชาวพุทธบวชมานานแล้ว ที่มาเรียนกับเขาในมหาวิทยาลัยแล้วเรียนอะไร ท่านก็บอกว่าเรียนศาสนา ดิฉันก็ถามว่า แล้วเขาสอนกันอย่างไรศาสนาพุทธ ท่านบอกว่าโอ้โฮเขาเก่ง ดิฉันบอกว่าดิฉันสงสัยว่าเขาหรือจะมารู้ดีไปกว่าพระของเรา ท่านบอกว่าที่ไหนได้ภาษาบาลีของเขาไม่มีที่ตำหนิเลย ทรงไตรปิฎกนี้อย่างดีเลยเจ้าค่ะที่มหาวิทยาลัย ดิฉันถามว่าแล้วเป็นอย่างนี้ทุกแห่งหรือ บอกว่าขั้นปริญญาเอกเขาเก่งกว่านี่อีก ฝรั่งเขาเก่งมาก ดิฉันเลยว่าจะไปถามอีกสนใจ เพราะนี่เราไม่รู้มาก่อน เรานึกแต่ของเราที่หนึ่งแต่ของเขาอาจจะขาดทางปฏิบัติ การปฏิบัตินี้ไม่มีใครทำ

พ. อาตมาว่าทางปริยัตินี้อย่าไปสอนเขาเลย เขาเต็มเบี่ยมแล้ว อาตมาพูดเสมอเลยทีเดียวว่า ที่เรามาประกาศศาสนานั้น ไม่ใช่ว่าเรามาประกาศศาสนาตัวหนังสือ อันนั้นมันเป็นความจำของเราที่ไปเรียนมหาวิทยาลัย เราต้องมาประกาศความจริง อย่างอาตมาเล่าให้ฟัง

อุ. ทีนี้ประกาศทางปฏิบัตินี้ต้องใช้ครูบาอาจารย์ที่ท่านปฏิบัติ

พ. ต้องให้ท่านทำด้วยจิตใจจริง ๆ ด้วยจึงจะได้ผล ถ้าอย่างนั้นแล้วอาตมามองดูไม่ได้ผลหรอก ถ้าจะได้ผลจะต้องเป็นผู้ที่เคยเอามือจุ่มน้ำร้อนมาแล้ว จึงจะพูดเรื่องน้ำร้อนได้ว่ามันเป็นอย่างไร ต้องให้คนทั้งหมดต้องเข้าใจใหม่ว่าอันนี้มันต้องร้อน ภาษาคำที่ว่าร้อนนั้นมันไม่เหมือนกันแต่ความหมายอันเดียวกัน จุดอันเดียวกัน อาการร้อนอันเดียวกัน ที่

ภาษามันต่างกันก็ช่างมันเถอะตรงนั้นน่ะ...ให้มันรู้จักร้อนเสมอกันหมดทุกคนก็พอแล้วหละ... มันหมดมันจบที่ที่จะเรียนแล้ว

อุ. เขาบอกว่ายอดของทานคือธรรมะใช่ไหมเจ้าคะ ?

พ. ใช่...ธรรมะนี้น่ะทำไมถึงได้เรียกว่าเป็นยอด เพราะมันทำความเห็นของคนให้ถูกต้อง ถ้าความเห็นถูกต้องแล้วอย่างเดียวเท่านั้น การกระทำทั้งหมดก็ถูกต้อง การอะไรทั้งหมดก็ถูกต้องหมดทั้งนั้น มันก็เป็นมรรคแล้ว ท่านจึงเรียกว่าการให้ธรรมเป็นทานเป็นยอดของการให้ทานทั้งปวง ตัวหนังสือนั้นมันมีประโยชน์อย่างหนึ่ง เช่นเขาเรียกว่า โลภ โกรธ หลง ถ้าเรารู้หนังสือได้เราก็อ่านได้ทั้งนั้น แต่ว่าโลภ โกรธ หลง อันนี้มันเป็นตัวหนังสือนะ...เมื่อเราไปอ่านโลภ โกรธ หลง ได้ ไม่ใช่ว่าเราจบนะ...อันนั้นมันไม่ใช่ ตัวโลภ ตัวโกรธ ตัวหลง นั้นมันตัวหนังสือ มันไกลกันขนาดนี้ ทีนี้คนที่อ่านหนังสือว่าโลภ โกรธ หลงนั้นรู้จักพยัญชนะ แต่ว่าเมื่อความโลภเกิดขึ้นในใจก็ไม่รู้เรื่อง ความโกรธเกิดขึ้นในใจก็ไม่รู้เรื่อง ความหลงเกิดขึ้นในใจก็ไม่รู้เรื่อง นั้นมันเป็นปริยัติ มันเป็นชื่อของโลภ โกรธ หลง เฉย ๆ ตัวโลภ โกรธ หลง มันจะเกิดขึ้นในใจของเรา แสดงอาการในใจของเราเท่านั้นแหละ ปริยัติมีประโยชน์เท่านั้น แม้จะเรียนให้มากเท่าไรมันก็เป็นอยู่อย่างนั้น รู้จักแต่ตัวหนังสือ รู้จักแต่ชื่อมัน ฉะนั้นลักษณะของการปฏิบัติไม่หมายถึงอย่างนั้น ต้องรู้ว่าอาการโลภ โกรธ หลงมันเกิดขึ้นมาในจิตใจเป็นอย่างไร เราจะต้องมาแก้ตรงนี้ มีปัญหาแก้ตรงนี้ ปฏิบัติแก้ตรงนี้ ให้มันทำลายกิเลสทั้งหลายเหล่านี้ออกจากใจของเรา มันมาจบที่ตรงนี้ มันมีคุณค่าต่างกันอย่างนี้

พ. วันหนึ่งอาตมาอยู่ที่วัด คนจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นผู้หญิงคนหนึ่ง มาหา หน้านิ่วคิ้วขมวดเป็นทุกข์มากราบว่า แหม...หลวงพ่อดิฉันเป็นทุกข์มาก เขาขโมยรถไปเมื่อคืนนี้ เสียใจ, อาตมาก็เทศน์ให้ฟังประมาณสิบห้านาที แล้วก็มีคนมากราบอีก ถามว่าทำไม บอกว่าแหม...ผมเป็นทุกข์มากเหลือเกิน แม่บ้านผมตายเมื่อคืนนี้ ตายสี่คนทั้งเมียหลวงเมียน้อยกับลูกอีกสองคน กินเห็ดตาย ๆ สี่คน และคนที่รถหายก็นั่งอยู่ตรงนั้นแหละ...แหม...หัวเราะได้เลยทีเดียว...นี่เข้าใจไหม ?...ก็มันมีหลักเปรียบกันนี่ เขานั้นชีวิตสี่ชีวิตตายไป แต่ชีวิตเรายังอยู่จะหาได้อีก เลยกลายเป็นเรื่องเล็ก คนที่รถหายเลยเป็นเรื่องเล็ก เพราะได้ยินว่าเขา

ตายไปสี่คน แต่ก่อนไม่ได้ยินไม่ได้เห็นอันนี้ปรากฏ ก็นึกว่ารถหายเป็นเรื่องใหญ่แล้ว พอเขาตายตั้งสี่คน เรื่องนี้เลยเป็นเรื่องเล็ก นี่...ถ้ามันมีการเปรียบเทียบกันอย่างนี้ก็สบาย ธรรมะมันต้องมีการเปรียบเทียบกันอย่างนี้

อุ. เมื่อวันอังคาร ได้นั่งฟังท่านอาจารย์เทศน์ก็เลยได้สติขึ้นมา... เออ...ก็มันเป็นเรื่องของโลกมันไม่แน่นอนนะ...เขาอยู่กับเราวันนี้เขาจะไปพรุ่งนี้เขาก็ไป

พ. นั่นแหละดีแล้ว...ความเป็นจริงนั่นน่ะ...ถ้าพูดเรื่องธรรมะแท้ ๆ แล้วนะ ถ้าเรามีธรรมะรู้แจ้งเห็นจริง จะไม่มีอะไรมาทำให้เราเป็นทุกข์แม้แต่นิดเดียว นี่ให้โยมไปพิจารณา...นี่แหละ...แต่ว่าปุถุชนเราที่ยังคิดไม่ถึงแล้ว มันก็เป็นเรื่องของความทุกข์ แต่พูดความเป็นจริงแล้ว แม้ทุกสิ่งในสากลโลกอันนี้จะไม่มีเรื่องอะไรที่จะมาทำให้จิตเราเป็นทุกข์เลยสักนิดเดียว

อุ. เวลาที่ความทุกข์มันไม่มาถึงมันก็คิดได้ แต่พอความทุกข์มาถึงแล้ว โอโฮมันท่วมเลย

พ. เปล่า...อันนี้เราพูดถึงส่วนของเรา แต่ถ้าพูดถึงส่วนที่เป็นจริงแล้วเป็นอย่างนั้น ฉะนั้นเมื่อความจริงมีอยู่ เราก็เอามาเทียบเคียง...แหม...ที่เราเป็นทุกข์นี่น่ะอะไรหนอ?...เพราะว่าเราไม่รู้แจ้งเห็นจริงมันจึงเป็นทุกข์ เมื่อเราจะรู้แจ้งเห็นจริง เราจึงพยายามพิจารณาให้เราเข้าถึงจุดนั้นของมัน ให้ทุกข์มันน้อย ให้บรรเทาทุกข์ให้เบาบางลงไป เมื่อความรู้เรามีกำลังขึ้นอย่างแท้จริงแล้ว อันนั้นมันจะหมดไปเอง มันจะหมดราคาเอง มันเป็นอย่างนี้ ให้มันเป็นจุดไว้เหมือนโยมนั่นแหละ...พิจารณาว่าจะเอาพระนิพพานเป็นอารมณ์เป็นต้น แต่ว่าแหม...มันยังไกลกันมากเลย ยังจะจำเอามาเป็นอารมณ์ ไกลก็ช่างมันเถอะ เวลาใกล้ก็ยังมีเวลาใกล้กับไกลมันติดกันอยู่หรอก มันหมดไกลมันก็ใกล้เท่านั้นแหละ หมดใกล้มันก็ไกลเท่านั้นแหละ มันไม่ห่างกันนะ

อุ. ดิฉันคิดอย่างนี้ก็ไม่ผิดใช่ไหมเจ้าคะ? ก่อนนอนก็นึกไปถึงอารมณ์พระนิพพานอย่างนี้

พ. ไม่ผิด ๆ

อุ. เวลามันมีความทุกข์ คือตั้งแต่หมอเขาให้รับประทานยาระงับประสาทนี่น่ะ แล้วมันติดยาค่ะ เวลาไม่ทานนอนไม่หลับ แม้แต่จะนั่งภาวนาอะไรก็...โอ้โฮ มันไม่หลับเชียวค่ะ ตาค้างฟ้าเลย

พ. นี่...ยานอนหลับไม่ต้องทานมัน การภาวนาธรรมะนี้จริง ๆ แล้ว รับรองว่าไม่เป็นโรคประสาท มันเป็นไม่ได้...

ท่านสาธุชนทั้งหลาย วันนี้อาตมาในนามชาวพุทธจากประเทศไทยที่ได้เข้ามาสู่สถานที่นี้ ท่านผู้เจริญทั้งหลายจงตั้งใจฟังพระธรรมเทศนาโดยเคารพ อาตมาได้มาที่นี่กับพระภิกษุสงฆ์ มีพระสุเมโธ ซึ่งเป็นชาวอเมริกัน และพระเขมธมฺโมซึ่งเป็นชาวอังกฤษ ส่วนตัวอาตมาเองอยู่เมืองไทย ได้มาพบกับพุทธบริษัททั้งหลายในวันนี้ นับว่าเป็นโอกาสที่ดีที่เหมาะสมเหลือเกิน อาตมาไม่เคยคิดว่าจะได้มาเยี่ยมพุทธบริษัทที่นี่เลย เมื่อมาถึงแล้วขอญาติโยมจงตั้งใจฟัง

โอวาทที่อาตมาจะนำมาแสดงวันนี้ เป็นธรรมคำสอนของพระบรมศาสดาอันเป็นเครื่องขัดเกลา ซึ่งอาสวะธรรมทั้งหลายที่นอนเนื่องอยู่ในสันดานของมนุษย์นั่นเอง ธรรมะของพระพุทธเจ้าของเรานั้นเป็นสัจจธรรม เป็นธรรมที่ตรงไปตรงมา ไม่ตามใจบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพราะธรรมเป็นสัจจธรรม

จิตใจของมนุษย์ทั้งหลาย ซึ่งเป็นธรรมชาติ อันประกอบไปด้วยโลภะ โทสะ โมหะประจำใจ เป็นเครื่องหุ้มห่อจิตใจของมนุษย์ ฉะนั้น จิตใจมนุษย์นี้จึงเป็นธรรมชาติอันหนึ่งซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติอันนั้น เป็นจิตใจที่ยังมิได้ฝึกหัด ไม่ได้รับการอบรมแนะนำพร่ำสอน ฉะนั้น เมื่อมนุษย์จะทำอะไรก็ตาม จะพูดอะไรก็ตาม จะนึกคิดอะไรก็ตาม ย่อมชอบที่จะคิดพูดทำตามอารมณ์ของตนทั้งนั้น นั่นเรียกว่าจิตใจที่ยังไม่ได้ฝึก ทุกคนก็ต้องเป็นอย่างนั้น ฉะนั้นจิตชนิดนี้จึงเป็นจิตที่ควรจะอบรมให้ถูกต้องตามคำสอนของธรรมะของพระพุทธเจ้าของเรา ที่เรียกว่าสัจจธรรม ฉะนั้นธรรมะของพระพุทธเจ้านี้จึงเป็นข้าศึกต่อมิจฉาทิฏฐิ ต่อความเห็นของมนุษย์ ฉะนั้นเมื่อปฏิบัติธรรมะ ท่านจึงให้น้อมใจเข้าไปสู่ธรรมะ เพราะธรรมะเป็นสัจจธรรม มิได้น้อมธรรมะเข้ามาสู่ใจของเรา เพราะใจของเรานี้ยังไม่เป็นสัจจธรรม เมื่อเราน้อมใจเข้าไปหาธรรมะ ธรรมะก็มีอำนาจที่จะทำจิตใจของเราให้มองเห็นราคะ โทสะ โมหะ

เป็นอย่างดี ถ้าหากว่าน้อมธรรมะเข้ามาสู่ใจของเราแล้ว ใจของเราจะไม่เห็นธรรมะ เปรียบเหมือนว่า บุคคลที่มีความรู้กับบุคคลที่ไม่มีความรู้สองคน คนที่ไม่มีความรู้จะต้องน้อมมาสู่บุคคลที่มีความรู้ เพื่อเรียนวิชาความรู้กับผู้รู้ ไม่จำเป็นที่จะน้อมเข้าไปสู่จิตใจของบุคคลที่ยังไม่รู้ ฉันนั้นก็เหมือนกัน ฉะนั้นถ้าเราน้อมใจของเราเข้าไปสู่ธรรมะขององค์สมเด็จพระ-สัมมาสัมพุทธเจ้าของเราแล้ว จิตใจของมนุษย์ทั้งหลายก็จะมีโอกาสคลี่คลายออกจากความมืดมนอนธกาลได้

เมื่อพูดถึงธรรมะคำสอนของพระพุทธเจ้าของเราแล้ว มันมากเหลือเกิน เมื่อกล่าวให้พิสดารแล้วมันมาก ไม่อาจยังบุคคลให้รู้ทั่วถึงได้ ฉะนั้นเมื่อย่นย่อกล่าวแล้วไม่ใช่ของมากอะไรนัก อย่างตัวบุคคล ๆ หนึ่งซึ่งมีทั้งตาหูจมูกลิ้นกายหรืออวัยวะทั้งหมดนี้หลายอย่างหลายประการ แต่ที่สำคัญอยู่อย่างเดียวคือดวงจิต ดวงจิตนี้เป็นสิ่งที่สำคัญ เมื่อหากว่าพวกเราทั้งหลายมาฝึกหัดสิ่งที่มันมีอยู่ในตัวนี้ให้เป็นสัมมาทิฏฐิแล้ว ให้มีความถูกต้องแล้ว ตาหูจมูกลิ้นกายก็จะเป็นไปด้วยทั้งนั้น คือมีสัมมาทิฏฐิความเห็นชอบ สัมมาวาจา สัมมาสังกัปโป เลี้ยงชีวิตก็ชอบ พยายามก็ชอบ ตั้งสติก็ชอบ ตั้งใจก็ชอบ เพราะจิตดวงเดียวนี้มันเห็นชอบแล้ว อะไร ๆ ทั้งหมดในอวัยวะร่างกายนี้ก็ชอบไปด้วยเสียทั้งนั้น จึงพูดได้ว่า แม้จะมีอวัยวะร่างกายทุกส่วนก็จริง แต่ที่สำคัญก็คือดวงจิต โอวาทคำสอนของพระพุทธเจ้าถึงแม้จะมีมากก็จริง แต่ว่าเมื่อเรามาพิจารณาดูแล้ว ก็คือมาประพฤติปฏิบัติให้จิตดวงเดียวนี้เห็นชอบเท่านั้น ก็เป็นอันว่ามีทางที่จะพ้นจากทุกข์ไปได้

สิ่งที่เราทั้งหลายจะต้องปฏิบัตินั้น ที่นำมาแล้วคือกายอย่างหนึ่ง จิตอย่างหนึ่ง กายก็ได้แก่อวัยวะส่วนต่าง ๆ จิตก็คือผู้รู้ มันเกิดจากความรู้ทั้งหลาย จะเป็นมิจฉาทิฏฐิหรือสัมมาทิฏฐิได้ก็เกิดจากจิตอันเดียวกัน เมื่อความเห็นผิดเกิดขึ้นมาก็เป็นมิจฉาทิฏฐิ เมื่อความเห็นถูกเกิดขึ้นมาก็เป็นสัมมาทิฏฐิในจิตนั้น ฉะนั้นพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาทางจิตใจ สอนให้ใจเป็นผู้รู้ผู้ตื่น สอนให้ใจเป็นผู้รู้จักผิดถูก ผู้รู้นั้นคืออะไร ? ก็คือที่นั่งที่พิงอยู่นี้ คือผู้รู้เกิดขึ้นมา รู้ทุกคน มีความรู้ทุกคน แต่ความรู้นั้น ๆ มันไม่ถึง รู้ไม่ถึงก็เป็นอย่างหนึ่ง ถ้ารู้ถึงแล้วก็เป็นไปอย่างหนึ่ง ถ้ารู้ไม่ถึงแล้วมีความทุกข์ยากลำบาก เป็นมิจฉาทิฏฐิเห็นผิด ถ้าความรู้มันเข้าถึงแล้วก็ไม่มีอะไรในสิ่งทั้งหลายในโลกนี้ แต่มันเป็นธรรมชาติที่เป็นอยู่อย่าง

นั้นเอง เช่นร่างกายและจิตใจของเราทั้งหลายนี้ เมื่อเราเป็นผู้รู้ ร่างกายก็เป็นธรรมะของร่างกาย มันเกิดมันแก่เปลี่ยนไปตามสภาวะของมันอย่างนั้น เป็นของไม่แน่ เป็นของที่ไม่ยืนยงคงทน มันก็เป็นไปตามสภาพของมันอยู่อย่างนั้น จิตใจนั้นก็เป็นเรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาเหมือนกัน มีความเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปอยู่อย่างนั้น กายกับจิตนี้เขาเป็นอยู่อย่างนั้น ถ้าเราเห็นผิด ทุกข์ก็เกิดขึ้นมา ถ้าเราเห็นถูกแล้วก็มีความสบายเป็นสัมมาทิฏฐิ เรียกว่าสัมมามรรค

หลักใหญ่ ๆ ของพุทธศาสนานั้นมีอยู่ ๓ ประการ ถ้าพูดถึงตัวจริงแล้วก็คือกาย วาจา ใจ ถ้าพูดถึงธรรมะล้วนก็คือศีล สมาธิ ปัญญา ถ้าพูดถึงตัวบุคคลก็คือกาย วาจา ใจ เมื่อบุคคลจะประพฤติปฏิบัติให้พ้นจากวัฏฏสงสารนี้ ก็ตั้งต้นที่ศีล ๆ นี้ ก็คือการประพฤติกาย วาจาให้ปราศจากโทษปราศจากเรื่องวุ่นวาย สมาธิคือความสงบ เมื่อกายวาจาเป็นสิ่งที่ปราศจากโทษ ปราศจากความผิดแล้วนี้ก็เรียกว่าสมาธิ สงบจากความวุ่นวาย สงบจากความชั่ว ก็เรียกว่าตั้งใจมั่น เมื่อจิตใจสงบระงับเป็นสมาธิแล้ว ปัญญาก็เกิด ปัญญาที่เกิดมานี้ก็คือผลของความสงบที่เกิดมาจากสมาธิของจิต ฉะนั้น สิ่งทั้งสามประการนี้จึงเป็นไวพจน์ซึ่งกันและกัน จะเรียกว่าศีลก็ดี สมาธิก็ดี ปัญญาก็ดี ก็รวมอยู่ในกายกับจิตของเรานี่เองไม่ได้อยู่ที่อื่นเลย ศีลก็คือเหตุของสมาธิ สมาธิก็คือผลของศีล สมาธิก็เป็นเหตุของปัญญา ศีลก็ดี สมาธิก็ดี ปัญญาก็ดี รวมแล้วก็อยู่ในกายกับจิตนี้ ฉะนั้น มรรคคือข้อประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง จึงมีอยู่ที่กายกับจิตของเราเหมือนกัน ฉะนั้น พุทธศาสนาท่านจึงสอนให้น้อมเข้ามาเป็นโอปนยิโก ให้น้อมเข้ามาในกายและจิตนี้

การประพฤติศีล สมาธิ ปัญญานี้ ก็เพื่อให้เกิดความเห็นชอบ ให้มีความเห็นถูก ปราศจากความผิด ไม่มีอื่นนอกจากนี้ไป เมื่อปัญญาเกิดขึ้นมาแล้วก็กำจัดมิจฉาทิฏฐิออกไปได้ มิจฉาทิฏฐิเกิดขึ้นมาแล้วมันก็กำจัดสัมมาทิฏฐิออกไปได้ มีอยู่สองอย่าง ๆ นี้ พุทธศาสนาสอนให้มีความสงบ และความสงบมันจะเกิดขึ้นได้ก็เพราะความเห็นที่ถูกต้อง ความสงบนี้มีอยู่สองประการ สงบอย่างหนึ่งคือสงบด้วยสมถกรรมฐาน คือผลเกิดจากสมถะ ความสงบอีกอย่างหนึ่งเกิดจากปัญญา เป็นสัมมาทิฏฐิ ความสงบที่เกิดจากสมาธินั้นเป็นความสงบที่มีกำลังน้อย เป็นความสงบที่ไม่แน่นอน ไม่มีกำลังมาก เป็นความสงบที่โง่ เป็นความสงบที่ปราศจากปัญญา

ความสงบที่เกิดจากวิปัสสนานั้นเป็นความสงบที่แน่นอน เป็นความสงบที่ตายตัว เพราะเกิดจากปัญญา ความสงบทั้งสองประการนี้เปรียบได้ว่า เรามานั่งสมาธิในที่นี้ รูปเราก็ไม่เห็น เสียงเราก็ไม่ได้ยิน กลิ่นก็ไม่ถูกต้องจมูกของเรา โผฏฐัพพะก็ไม่ถูกต้องกายของเรา จิตก็สบาย เมื่อจิตสบายมันก็สงบ สงบเพราะอะไร ? เพราะรูปไม่ปรากฏ เสียงไม่ปรากฏแล้วก็สงบอยู่ ความสงบประเภทนี้เรียกว่าความสงบน้อยๆ ไม่ใช่ความสงบอย่างแท้จริง และเมื่อเราเข้าไปเห็นรูปก็มีความรู้สึกเกลียดบ้างชอบบ้าง ความไม่สงบก็เกิดขึ้นมา เพราะความสงบอย่างนี้เป็นความสงบที่ไม่แน่นอน เป็นความสงบที่ปราศจากปัญญา นำให้ความทุกข์เกิดขึ้นมาอีกได้ ทีนี้ความสงบประเภทที่สองนั้น เป็นความสงบที่เกิดมาจากปัญญาอันแท้จริง แม้ตาเห็นรูปก็ไม่เป็นทุกข์ หูได้ยินเสียงก็ไม่เป็นทุกข์ เปรียบว่าคนที่นั่งสมาธิอยู่ เมื่อได้ยินเสียงดนตรีหรืออะไรต่าง ๆ ก็รู้สึกรำคาญใจ เพราะคิดว่าเสียงมากวนเรา นั่นก็เรียกว่ามีความเห็นผิดอยู่ ก็หนีจากเสียงเรื่อยไป เมื่อไม่มีเสียงก็สงบ เมื่อได้ยินก็ว่าเสียงมากวนเรา ก็เกิดทุกข์ขึ้นมาเพราะเห็นผิด เรียกว่าทุกขสัจจ์ อย่างนี้ก็ต้องคิดว่าเราไปกวนเสียง คิดเช่นนี้ก็มีสัมมาทิฏฐิได้ แล้วก็แก้เหตุที่จิตตัวเองแล้วก็สงบได้ ความรู้ที่เกิดขึ้นมานี้ก็เรียกว่าปัญญา ทีนี้แม้จะนั่งอยู่กับเสียงก็สงบ อยู่ที่ไหนก็สบาย อันนี้เรียกว่าผู้รู้เกิดขึ้นมาแล้วทุกข์ก็หายไป เพราะความรู้อันนี้มันถึง มันเป็นความรู้ที่แน่นอน เพราะเกิดมาจากปัญญา การปฏิบัติในทางพุทธศาสนานี้เมื่อรู้ถึงที่สุดแล้วก็ไม่มีอะไร รูปก็เป็นรูป เสียงก็เป็นเสียง รสก็เป็นรส ก็อยู่กับรูปเสียงกลิ่นรสนั่นแหละ พระพุทธเจ้าสอนให้รู้จักรูปเสียงกลิ่นรสนี้ว่าเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เขาก็เป็นของเขาอยู่อย่างนั้น เมื่อเรามีความคิดเห็นอยู่เช่นนี้เราก็สบายอยู่ สงบอยู่ ดังนั้นจึงเรียกว่าเป็นสัมมาทิฏฐิ เมื่อเราปฏิบัติได้เช่นนี้ก็พอสมควรแล้ว

ดังนั้นการปฏิบัตินี้จึงให้ดูจิตของตัวเอง เอาจิตมาดูกาย พิจารณากาย เพราะความจริงมันอยู่ที่ตรงนี้ เราจะต้องเข้าไปดูความจริง เอาจิตมาดูกายเพราะความจริงอยู่ตรงนี้ ความจริงของขันธ์ห้าก็คือกายกับจิต มันแสดงความจริงของมันอยู่กระทั่งวันกระทั่งคืน ให้เราเรียนรู้จิต ศึกษาจิต พูดกับจิต ศึกษาจิตให้เห็นจิตความจริงก็จะปรากฏขึ้น คือเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาอยู่ที่กายกับจิตนี้ ผู้ปฏิบัติเอาจิตมาพิจารณาดูกายก็ได้เห็นความจริง จะได้เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เมื่อเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วก็เชื่อว่าเราเห็นธรรมะที่

แน่นอน...เห็นไหม ? จิตนี้มันเที่ยงมันแน่นอนไหม ?... บางทีก็เกิดความสุขด้วยอารมณ์ที่ชอบใจ บางทีก็เกิดทุกข์ด้วยอารมณ์ที่ไม่ชอบใจ กายก็ไม่แน่นอนเหมือนกัน เป็นของที่หลอกลวง ขันธ์ทั้งห้าก็คือรูปังอนิจจัง เวทนาอนิจจา สัญญาอนิจจา สังขาราอนิจจา วิญญาณังอนิจจัง นี้คือตัวสัจจธรรม ๆ อยู่กับกายที่จิตนี้เอง ถ้าเราเห็นกายกับจิตว่าเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาแล้ว ก็เป็นเหตุให้เราปล่อยวาง เรื่องกายมันก็เป็นอยู่อย่างนั้น เมื่อเรามาดูจิตพร้อมๆ กับกาย เราก็จะเห็นสัจจธรรม กายก็ไม่เที่ยง จิตก็ไม่เที่ยง เราก็ไม่ยึดมั่นสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ เราจะเห็นว่าจิตก็สักว่าจิต กายก็สักว่ากาย เขาก็ไม่เที่ยงของเขาอยู่อย่างนั้น เป็นธรรมะที่เกิดแล้วก็ดับ สุขเกิดขึ้นมาก็ตั้งอยู่แล้วก็ดับไป ทุกข์เกิดมาแล้วก็ตั้งอยู่แล้วก็ดับไป ไม่มีอะไรมากไปกว่านี้ จิตก็เป็นสักว่าจิต กายก็เป็นสักว่ากาย เมื่อคิดอย่างนี้จิตเราก็รู้ปัญญาก็เกิดขึ้นมาในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี้มันเกิดขึ้นกับกายกับจิตนี้

วันนี้การแสดงธรรมเทศนา ก็พอสมควรแล้วต่อไปก็ขอให้ญาติโยมนั่งสมาธิสัก ๑๕ นาที แล้วต่อไปก็ให้ถามปัญหาได้ต่อไป...

พ. การปฏิบัติในพุทธศาสนานี้ ก็แบ่งออกเป็นสองประเภท คือการปฏิบัติโดยตรงกับการปริยัติศึกษาจากหนังสือ สำหรับการศึกษาอ่านหนังสือนั้นก็ไม่ค่อยเข้าใจ เสื่อมลงมาก ส่วนการปฏิบัติโดยตรงนั้น พระพวกนี้ชอบอยู่ป่า ออกไปอยู่ป่าทำกรรมฐานกัน รู้สึกว่าทำให้เข้าอกเข้าใจดีมาก เพราะว่าความสงสัยในการปฏิบัติมันจะหายไปได้ไม่ใช่ว่าอยู่ที่การอ่านหนังสือ แต่อยู่ที่การปฏิบัติให้รู้แจ้ง อันนี้พระพุทธองค์ก็สอนอยู่แล้วว่าความเคลือบแคลงสงสัยมันจะหายไปได้ก็เพราะการปฏิบัติธรรม ไม่ใช่จะหายไปเพราะการเรียนตามหนังสือ พระพุทธเจ้าสอนให้เราปฏิบัติจนเห็นเอง นั้นคือให้ปฏิบัติในใจตัวเอง พระตถาคตเป็นแต่ผู้บอก และธรรมะที่แท้นั้นบอกกันไม่ได้ ถึงบอกก็ไม่รู้ เรียนก็ไม่รู้ แต่จะรู้ได้ด้วยปัญญา ที่เรียนนั้นมันรู้ได้ด้วยสัญญา ด้วยความจำ ไม่ใช่ความจริง พระพุทธองค์สอนว่าให้เราปฏิบัติเองจนรู้แจ้งเห็นจริงด้วยตัวเอง ความสงสัยก็จะเหือดแห้งไปได้ การเชื่อเพราะผู้อื่นนั้นพระพุทธองค์ไม่ทรงสรรเสริญ พระองค์สรรเสริญผู้ที่ปฏิบัติจนรู้เห็นได้ด้วยตนเอง และเรื่องสมถะวิปัสสนานี้ถ้าจะว่ามันแยกกันมันก็แยกกัน และถ้าจะพูดว่ามันไม่แยกกันมันก็ไม่แยกกัน แต่ความเป็นจริงแล้วมันจะแยกกันไม่ได้ เช่น ผลไม้ผลหนึ่งเมื่อมันเล็กมันดิบอยู่มันก็ผลไม้

นั้นเอง มันจะห่ามมันก็ผลไม้นั้นเอง มันจะสุกเหลืองมันก็ผลไม้นั้นเอง การเรียนสมถะเรียนวิปัสสนานี้ก็คือการปฏิบัติธรรมนี่เอง มิใช่อย่างอื่น เมื่อเรารักษาศีลใจเราก็สะอาด เมื่อสะอาดมันก็สบาย เมื่อสบายมันก็สงบ เมื่อสงบแล้วก็เกิดปัญญา เพราะฉะนั้นสมถะวิปัสสนานี้ก็เหมือนผลไม้ผลเดียวกัน เมื่อมันยังไม่นานมันก็เล็ก เมื่อมันนานมันก็โต เมื่อมันดิบอยู่รสมันก็เปรี้ยว เมื่อมันสุกรสมันก็หวาน ฉะนั้นการปฏิบัติสมถะวิปัสสนา หรือศีลสมาธิปัญญานี้มันจะเกิดขึ้นได้ในตัวของมันเอง เมื่อมีการปฏิบัติแล้ว เราก็ค่อย ๆ รู้เองเห็นเอง นี่อาตมาเข้าใจอย่างนี้...

สิ่งที่ควรรู้เราต้องรู้ก่อน เช่นพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่าสุขก็ไม่ให้เอา ทุกข์ก็ไม่ให้เอา จะทำอย่างไรดีเราจะทำจิตอย่างไร แต่ให้รู้นะ...ไม่ใช่ไม่รู้ ต้องให้รู้จัก รู้จักความพอดีพระพุทธเจ้าสอนให้รู้จักความพอดีที่ถูกต้อง มีหลักเปรียบเทียบอยู่ว่าเหมือนกับคนที่เขารู้จักตาชั่งที่เขาชั่งของนะ... สำหรับคนซื้อและคนขายให้ตรงไปตรงมา หนักทางนี้คนนี้ก็ไม่ชอบหนักมาทางนี้คนซื้อก็ไม่ชอบ หนักมาทางนี้คนขายก็ไม่ชอบ ถ้าหากว่ามันตรงเสมอก็ชอบทุกคน คนซื้อก็ชอบ คนขายก็ชอบ นี้เรียกว่าตรงไปตรงมา นั้นเรียกว่าการกระทำที่ถูกต้อง ธรรมะของพระพุทธเจ้าก็เหมือนกันฉันนั้น อันนั้นเป็นเครื่องวัด จะมีปัญหาเกิดขึ้นมาว่า จะทำให้ถูกต้องนั้นจะทำอย่างไร ?... ไม่รู้... เพราะเรายังไม่รู้ความที่มันถูกต้อง เมื่อเราจะทำจิตให้ถูกต้องก็ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรมันจึงจะถูกต้อง มันก็เกิดความลังเลสงสัยอยู่เสมอจิตใจของผู้ปฏิบัติ มันจะต้องตรงไปตรงมาออกจากสิ่งที่มันไม่ตรง ถ้าเรารู้จักเช่นนั้น ความถูกต้องมันก็เกิดขึ้นมาเดี๋ยวนั้น เพราะธรรมะจะต้องมีหลักเปรียบเทียบจึงจะรู้ ถ้าไม่เปรียบเทียบก็ไม่รู้ ไม่รู้จักธรรมะ เช่นท่านบอกว่าให้วางข้างซ้าย วางข้างขวาเป็นต้น ข้างซ้ายข้างขวานี้ก็คือสุขทุกข์ เมื่อจิตเราไปติดอยู่ในสุขมันก็ยังไม่ถูก เมื่อจิตเราไปติดอยู่ในทุกข์มันก็ยังไม่ถูก นี้เรียกว่ายังไม่ถูกต้อง ในเวลาเรานั่งสมาธิ ก็รู้ว่าทำไมเราจึงไม่สงบทำไมมันถึงไม่พอดี มันจะต้องติดอยู่ในอารมณ์อันใดอันหนึ่ง มันจึงไม่ถูกต้อง เมื่อความไม่ถูกต้องเกิดขึ้นมาความสงบก็ไม่มี อันนี้เป็นปัญหาหนักเหลือเกินในการปฏิบัตินี้ บางคนคิดไม่ถูกพิจารณาไม่ถูก ก็ไม่รู้ เลยเสียกำลังใจ บอกว่าผิดหวังก็เลิกไปเฉย ๆ เท่านั้น ความลังเลสงสัยอย่างนั้นเกิดขึ้นมา มิจฉาทิฏฐิก็เกิดขึ้นมาพร้อมกัน เมื่อมิจฉาทิฏฐิเกิดขึ้นมาพร้อมแล้วก็วุ่นวายปล่อยการงานนั้นทิ้งไปก็ได้ เพราะฉะนั้นเราจึงต้องรู้จักว่าจะกำหนดอย่างไร จะกระทำอย่างไรจะให้มีความรู้อย่างไรจึงจะถูกต้อง อย่างนั้นเสียก่อน ถ้าทำสิ่งใดถูกต้องแล้วมัน

ก็ไม่ผิด ถ้าไม่ผิดแล้วมันก็ถูก อันนั้นเรียกว่าทางที่ถูกต้อง เปรียบเหมือนว่าช่างไม้ต้องการไม้สักเมตรหนึ่ง แต่เราไปตัดมาเมตรยี่สิบ หรือตัดมาเก้าสิบไม่ถึงเมตรหรือมันยาวกว่าเมตร อันนั้นเรียกว่ามันไม่ถูกต้อง ถ้าหากว่ามันพอดีเมตรหนึ่งนั้นแหละเรียกว่าความถูกต้อง การประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องก็รู้ขึ้นทางจิตอย่างนั้น เพราะว่าจิตใจของผู้ปฏิบัตินั้นเห็นแก่ตัวมาก เช่นว่า อารมณ์อันใดที่เราชอบใจ อารมณ์เช่นนั้นเราก็ชอบ อารมณ์เช่นใดที่ไม่ชอบใจ อารมณ์เช่นนั้นเราก็ไม่ชอบเป็นอยู่อย่างนี้ จิตของปุถุชนเราก็ต้องเป็นอยู่อย่างนี้ ดังนั้นมันจึงลงความถูกต้องไม่ได้ เมื่อลงความถูกต้องไม่ได้ก็ไม่เป็นสัมมาทิฏฐิเท่านั้น นักปฏิบัติกรรมฐานทั้งหลายนั้นท่านจึงให้มีสติอยู่ รู้อยู่เห็นอยู่เสมอ อีกทั้งจิตเช่นนั้นก็มีประโยชน์มาก เมื่อเรามีสติอยู่รู้อยู่ก็เห็นจิตของเรา เมื่อเห็นจิตของเราก็รู้ว่าจิตของเราไปยึดอารมณ์ที่ชอบใจบ้าง อารมณ์ที่ไม่ชอบใจบ้างเข้ามาสู่จิตของตน เมื่อเป็นเช่นนั้นก็เป็นสังขารที่ปรุงแต่งขึ้นมาตามชอบใจของเรา สิ่งที่ชอบเราก็เอา สิ่งที่ไม่ชอบเราก็ไม่เอา เมื่อเป็นเช่นนี้ก็เป็นตัวสมุทัยเป็นเหตุให้ทุกข์เกิดขึ้นมาได้ เพราะว่าจะมีความสุขอย่างเดียวนั้นไม่มีจะมีความทุกข์อย่างเดียวนั้นไม่มี ในโลกนี้มันมีสุขทุกข์ปะปนกันไปตลอดทาง เมื่อเป็นเช่นนี้ก็จำเป็นที่สุดที่มนุษย์เราในโลกนี้ จะต้องรู้จักความสุขความทุกข์อันนี้ตามความเป็นจริง เมื่อเราไม่รู้จักความสุขความทุกข์อันนี้ตามเป็นจริงแล้วเราก็มีความเห็นผิดอยู่เรื่อยไปเท่านั้น ฉะนั้น พระพุทธเจ้าท่านจึงให้ทำความรู้จักมันว่าอารมณ์ทั้งสองประการนี้เป็นข้าศึกแก่เราเสมอไป เรายังไม่รู้สึกมันเมื่อไรเราก็ยังไม่พ้นทุกข์อยู่ตราบนั้น ดังนั้นเราจึงต้องปฏิบัติให้เป็นสัมมาปฏิปทาตามแบบของพระพุทธเจ้าเช่นว่า ศีลคือความรักษากายวาจาให้เรียบร้อยไม่มีโทษ สมาธิความตั้งใจมั่น ปัญญาความรอบรู้ในกองสังขารเหล่านี้เป็นต้น กลุ่มที่ทำกรรมฐานนี้ บางกลุ่มก็เห็นว่าศีลไม่ต้องปฏิบัติก็ได้ สมาธิไม่ต้องปฏิบัติก็ได้ ยืนเดินนั่งนอนอยู่เฉย ๆ ทำให้มีสติอยู่แล้วก็พอเท่านั้น นั้นก็ดีเหมือนกันแต่ไม่ดีแบบของพระพุทธเจ้า เช่นแมวมันก็มีสติเหมือนกัน แพะแกะมันก็มีสติเหมือนกัน แต่ว่าเป็นมิจฉาสติไม่เป็นสัมมาสติ เราจะไปถือเอาเช่นนั้นไม่ได้ ได้อยู่แต่ว่ามันไม่ถูก ทางพระพุทธศาสนานี้ถือว่าให้มีสติอยู่รู้อยู่ ก็คือให้รู้ความผิดและความถูกนั้นเอง เมื่อรู้จักความถูกและความผิดแล้ว ก็ให้ลงมือปฏิบัติคือละความชั่วทั้งหลายนั้น ประพฤติความดีทั้งหลายให้เกิดขึ้นเท่านั้น ดังนั้นสติในทางพุทธศาสนานี้ เมื่อหากว่าใครมี

สติสัมปชัญญะรู้ตัวอยู่แล้ว การกระทำความชั่วทั้งหลายเรารู้แล้วเราก็จะละ เมื่อละแล้วก็จะรู้สึกว่าความชั่วมันหายไป ความดีเกิดขึ้นมาได้ เพราะฉะนั้นการรักษาศีลก็คือการรักษากายของเราไม่ให้เกิดโทษ ไม่ให้เกิดความชั่วขึ้นมา ให้มีเมตตา กรุณา มุทิตาแก่เพื่อนมนุษย์สัตว์เดียรัจฉานด้วยกัน นี้ถูกแล้ว

...ได้ทำสมาธิในวันนี้ก็เพื่ออยากจะให้รู้ว่า จิตของเรานี้ตั้งมั่นอยู่ในคุณงามความดีนั่นเอง ในสัมมาทิฏฐินั่นเอง ให้มีอารมณ์เป็นอันเดียวเช่นยกอานาปานสติขึ้นเป็นกรรมฐาน หรือให้จิตของเราติดตามลมหายใจเข้าออกอยู่สม่ำเสมอ จนจิตของเรามีสติอยู่กับอารมณ์อันเดียวไม่หวั่นไหวในอารมณ์ต่างๆ มีความรู้อยู่เสมอ เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็ฝึกจิตของเราที่มีความสงบอยู่นี้ให้พิจารณาอวัยวะร่างกายนี้ อวัยวะทั้งหลายนี้เป็นต้นเหตุอย่างหนึ่งที่ให้มนุษย์สัตว์เราติดอยู่ ไม่รู้ตามความเป็นจริง รู้ตามความเป็นจริงนั้นคืออะไร ?... คือความที่ถูกต้องนั่นเอง ที่ท่านตรัสไว้ว่าอวัยวะทั้งหลายนี้เป็นของไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตา ทำไมมันถึงไม่เที่ยง เพราะว่ามันเป็นทุกข์ ทำไมมันถึงเป็นทุกข์เพราะสิ่งทั้งหลายเหล่านี้เป็นอนัตตานั่นเอง ความไม่เที่ยงของร่างกายนั้นเป็นอย่างไร เราจะเห็นได้ง่าย ๆ ที่ว่า เกสา โลมา นขา ทันตา ตะโจ ซึ่งมันมีอยู่ในสกลร่างกายของเรานี้ มันก็เปลี่ยนไป ๆ ๆ ๆ ไม่คงที่ มันเป็นไปตามสภาวะของมันอย่างนี้ มันไม่อยู่ใต้บังคับบัญชาของใคร มันอยู่ด้วยความเปลี่ยนแปลงอยู่อย่างนี้ตลอดไป ดังนั้นความยึดมั่นถือมั่นของมนุษย์ทั้งหลาย ไม่อยากให้เป็นอย่างนั้นไม่อยากให้มีความเปลี่ยนแปลง เกิดมาเป็นหนุ่มก็ให้เป็นหนุ่มอยู่อย่างนั้น ไม่ให้เฒ่าแก่ชราอยากให้มันเที่ยงมันก็เที่ยงไม่ได้ เพราะอันนั้นไม่ได้ อย่างนั้นมันจึงเป็นทุกข์ ดังนั้นท่านจึงสอนให้รู้ว่าอันนั้นไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเราตามเป็นจริง แต่มนุษย์เราทั้งหลายนั้นไม่รู้ตามเป็นจริง ดังนั้นร่างกายอวัยวะอันนี้มันเสื่อมโทรมไป จึงเป็นทุกข์เพราะว่าสภาวะของสังขารร่างกายนี้มันอยู่ด้วยความเปลี่ยนแปลงทั้งนั้น เป็นหนุ่มสาวเฒ่าแก่มันก็เป็นอยู่อย่างนั้น จะให้หนุ่มอยู่อย่างเดียวก็ไม่ได้ จะให้แก่อย่างเดียวมันก็ไม่ได้ เหมือนกับลมหายใจเข้าออกจะให้ออกอย่างเดียวก็ไม่ได้ จะให้เข้าอย่างเดียวก็ไม่ได้ จำเป็นจะต้องให้เปลี่ยนแปลงอยู่อย่างนี้ ท่านจึงเรียกว่าความเป็นอยู่ของสังขาร ฉะนั้นมนุษย์เราทั้งหลายจะไปยึดว่าเป็นตัวเป็นตนเป็นเราเป็นเขาอยู่อย่างแน่นอนไม่ได้ ได้แต่เพียงเป็นของสมมติว่าเราว่าเขาเราเท่านั้น แม้เราจะ

แต่งงานเป็นผัวเป็นเมียกันอย่างนี้ก็ตาม ทุก ๆ คนทุกชั้นทุกภูมิก็ต้องเป็นอยู่อย่างนี้ ท่านจึงเรียกว่าสภาวะเสมอกันแก่สังขารทั้งหลายทั้งปวง เมื่อเรามาพิจารณาสรีระร่างกายของเราแล้วก็เห็นว่ามันเป็นของไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตาอย่างนั้น ส่วนที่มันเคลื่อนแข็งอยู่ในสกลร่างกายอันนั้นก็เรียกว่าธาตุดิน สิ่งที่เหลวเป็นน้ำ ท่านก็เรียกว่าธาตุน้ำ สิ่งที่มันอบอุ่นท่านก็เรียกว่าธาตุไฟ สิ่งที่พัดขึ้นเบื้องบนลงเบื้องต่ำในร่างกายท่านก็เรียกว่าธาตุลม สี่ธาตุนี้ประกอบกันเข้าก็สมมติว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคล ความจริงแล้วหาสัตว์หาบุคคลตามเป็นจริงไม่มี เมื่อเราได้พิจารณาเช่นนี้ด้วยกรรมฐานของเราแล้ว จิตใจเราจะมีความสงบ ไม่วุ่นวาย เพราะเห็นตามเป็นจริงของสังขารอันนั้น ใครจะดีใจกับมัน ๆ ก็อยู่อย่างนั้น ใครจะเสียใจกับมัน ๆ ก็อยู่อย่างนั้น ดังนั้นทางพระพุทธศาสนาท่านจึงสอนว่า อย่าไปเข้าใจว่า**เป็น**ด้วยความเป็นจริง ให้รู้เพียงว่าตัวเราเป็นเพียงสมมติ เป็นเราเพียงสมมติ เป็นของเราเพียงสมมติเท่านั้น ถ้าเราเห็นเช่นนั้น กิเลสทั้งหลายที่มันมีอยู่นั้นก็จะบรรเทา บรรเทาความโลภ ความโกรธ ความหลง ความพอใจ ความรักของตัวเองลงได้ ขอให้ญาติโยมทั้งหลายที่มาประพฤติปฏิบัติวันนี้ให้ทำความสงบแล้วพิจารณาให้ถูกต้องวันนี้ก็ได้ฝึกกรรมฐานและแสดงธรรมะให้พึงพอสมควรแล้ว ต่อไปนี้ก็จะให้เรียนถามข้อสงสัยในการปฏิบัติของพวกเราต่อไป...

...สิ่งทั้งหลายเหล่านี้พบกับคนอื่นไม่ได้ เพราะสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ มันเป็นปัจจัตตังจะถามคนอื่นก็ไม่รู้ ไม่ใช่ว่าสิ่งทั้งหลายเหล่านี้มันรู้เพราะคนอื่น แต่มันรู้เฉพาะตัวเองเท่านั้น บอกคนอื่นได้แต่เขาไม่รู้ บอกแล้วก็ไม่รู้ ทีนี้พระพุทธองค์ท่านตรัสว่าคนเราถ้าไปเชื่อคนอื่นอยู่นั้นก็เป็นคนที่ไม่หายสงสัย ที่พระองค์เห็นเช่นนั้นก็เพราะพระองค์เห็นในใจของพระองค์เอง ฉะนั้นเมื่อท่านตอบปัญหาเช่นนั้นในที่อื่นอีก ก็มีคนถามอีกว่า **ท่านได้นิพพานหรือยัง ?** เรื่อยไป...เพราะฉะนั้นพระองค์จึงตรัสไว้ว่ามันเป็นสภาวะที่รู้ได้ด้วยตนเอง ไม่รู้ได้ด้วยคนอื่น

...ทีนี้อยากจะให้ความกระจ่างแก่โยมสักนิดหนึ่งนะ...ไอ้ความหนักเราก็รู้จัก ความเบาเราก็รู้จัก สิ่งที่ไม่หนักไม่เบานั้นเรารู้จักไหม ?......ถ้ารู้มันอยู่ที่ไหน ?......

...ก้าวไปข้างหน้าเราก็รู้จัก ก้าวมาข้างหลังเราก็รู้จัก หยุดอยู่เราก็รู้จัก...ที่ไม่ก้าวไปข้างหน้า ไม่ก้าวมาข้างหลัง และไม่หยุดอยู่นี้ โยมรู้จักไหม ?...อยู่ที่ไหน ?...(ฝรั่งหัวเราะ)

......นั่นแหละอยู่อย่างนั้นแหละ ตรงนั้นเป็นปัญหาเหนือโลก อันนั้นสามัญชนเรารู้ไม่ได้...

โลกอยู่อย่างนี้น่ะ... ..เมื่อออกไปเหนือโลกมันเป็นโลกุตตรธรรมแล้ว นิพพานน่ะจะบอกเรา ๆ ก็รู้ไม่ได้ มันเหลือแล้ว โลกุตตรหรือพิพพานอันนั้นมันเหนือแล้วไม่ใช่วิสัยของสามัญชนเราแล้ว สามัญชนเราก็เรียนรู้อยู่ในโลกนี้ เช่นว่าสร้างเครื่องยนต์กลไกทุกสิ่งทุกอย่างมีปัญญาดีเหมือนกัน แต่ว่าเมื่อสิ่งเหล่านั้นเสียหายไปเราก็ร้องไห้ มันเป็นอย่างนี้ มันร้องไห้เสียดาย พระพุทธองค์นั้นความรู้ของท่านอยู่เหนือความร้องไห้เหนือความเสียหายใจและอะไร ๆ ทั้งหมดเลย ใครจะรู้ล่ะ ?......นะ...ใครจะรู้ตรงนั้น ใครไปถึงตรงนั้นคนนั้นจึงจะรู้จัก ถ้าใครยังไม่ถึงไปถามคนอื่นก็ไม่รู้ทั้งนั้นแหละ ฉะนั้นปัญหานี้นั้นจึงตอบอย่างนี้... (หลวงพ่อหัวเราะ)

...ถ้าโยมอยากรู้จักก็ถามแต่ปัญหาในโลก อย่าไปถามปัญหานอกโลกเลย โลกุตตรนั้นบอกไม่ได้ ถึงใครบอกไปแล้วก็ไม่รู้จักเพราะมิใช่วิสัยของเรา เช่นเอาปัญหาของผู้ใหญ่ไปถามเด็ก มันก็ตอบไม่ได้ ก็เพราะมันยังเป็นเด็กอยู่ เอาของโลกุตตรมาตอบมนุษย์นี้ก็ตอบไม่ได้ ถึงมีอยู่ก็ตอบไม่ได้ ถ้าอย่างนั้นโยมอยากรู้ธรรมะก็เอาของในโลกมาถามมาเรียนจะได้นั่งปฏิบัตินาน ๆ

...เข้าใจนะ อาตมาตอบได้เท่านั้น หรือเปรียบว่าโยมเป็นช่างเครื่อง สร้างเรือ สร้างเครื่องบิน ทีนี้ก็ชำนาญในอาชีพทางนั้น แต่ว่าไม่เคยเย็บผ้า ถ้าเขาเอาผ้าไปให้เย็บโยมจะทำเป็นไหม ? มันคนละอย่างกันมันก็เย็บไม่ได้ ทำไม่ได้ฉันนั้นเหมือนกัน ฉะนั้นเราพูดเรื่องที่ไป ๆ มา ๆ ที่นี่ดีกว่า ตอบให้ฟังก็ได้ ตอบขึ้นไปข้างบนก็ไม่รู้จักเท่านั้นหละน้อ... (หลวงพ่อหัวเราะ)

...ทำสมาธินี่ให้เป็นสมาธิ นี่ฝึกนี่ให้เป็นสมาธิเมื่อเราเป็นสมาธิแล้วก็อธิบายได้ว่าสมาธิมันต้องเป็นอย่างนั้น ๆ อธิบายได้ เมื่อยังไม่เป็นก็อธิบายไม่ได้อย่างนั้นก็เหมือนกัน ถึงพระพุทธเจ้าท่านไปเห็นแล้วท่านรู้แล้ว ท่านก็ชี้ไปตามทาง ไม่ใช่จะจับแขนไปดู ๆ อย่างนั้นไม่ได้

...ถูกแล้ว สาวกของพระพุทธเจ้าตรัสรู้ตามแล้วก็แนะนำประชาชนทั้งหลาย เช่นเราแนะนำการรักษาศีลนี้ สมาธินี้ ภาวนานี้ก็ให้ไปเห็น ไม่ใช่ว่าไปเร็ว ๆ เข้านะ แต่บอกให้ค่อย ๆ ไปนะ ถ้าสงฆ์ผู้ประพฤติปฏิบัติท่านก็แนะนำชนเหล่าใดเหล่าหนึ่งให้เห็นด้วย

...เหมือนโยมทำรถยนต์เป็นแล้วก็บอกคนอื่นให้ทำ ไม่ใช่ให้ทำวันเดียวนะ ต้องทำหลายวัน คนนั้นจึงจะทำรถยนต์ได้ คนนั้นทำรถยนต์ได้แล้วก็บอกคนอื่นให้ค่อย ๆ ทำไป คนที่หัวดีก็ทำได้เร็ว ที่หัวไม่ดีก็ทำไม่ได้ ที่มันขี้เกียจมันก็หนีไปไม่ทำงาน การภาวนาก็เหมือนกัน ต้องให้เห็นจึงไปได้ ให้เห็นแล้วทำเองจึงไปได้ ถ้าไม่เห็นเองไปไม่ได้ เป็นอย่างนั้น...ถูกแล้ว...

...แล้วขอโทษนะวันนี้นะ...โยมถามปัญหาวันนี้ขอบคุณมาก ๆ ดีมาก แต่เดี๋ยวนี้หมดเวลาแล้วนะ...วันหลังเอาใหม่อีกก็ได้...(หัวเราะ)

เอ้า...ต่อไปนี้ตั้งใจอบรมจิตสักพักหนึ่งจึงเลิกกัน...การทำสมาธิก็คือเรื่องอบรมจิตของเรานั่นเอง ไม่ใช่อื่นจิตของเราที่ไม่ถูกอบรมคือจิตที่ไม่สะอาด ฉะนั้นเบื้องแรกจิตที่เราอบรมใหม่ ๆ จึงมีความรู้สึกนึกคิดความลังเลสงสัยเป็นอย่างมากทีเดียว อันนั้นก็ตามไม่ต้องสงสัย การทำสมาธินี้มันจะสงบบ้างและไม่สงบบ้างก็ทำไปก่อน ให้เข้าใจว่าความลังเลสงสัยทั้งหมดนี้ มันจะหมดสิ้นไปในการทำสมาธินี่เอง อาการอันใดที่เกิดขึ้นมาในจิตเมื่อเราทำความสงบนั้น ก็เพียงแต่ว่าเป็นอาการของจิตเท่านั้น ไม่มีความแน่นอนอะไร มันจะสงบหรือไม่สงบนั้นก็ดูมันไปก่อน อย่าได้ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ เพราะลักษณะของจิต มันเป็นของมันอยู่อย่างนั้นเอง เดี๋ยวมันก็ไม่สงบ เดี๋ยวก็สุข เดี๋ยวก็ทุกข์ อันนี้มันเป็นลักษณะของจิตมันเป็นของมันอย่างนั้น เรื่องเหล่านี้เราจะต้องปฏิบัติ อันนี้ถูกแล้ว ต้นทางคือจิตคือการฝึกจิตนี่ท่านเปรียบว่าเหมือนกับลิง เหมือนลิงที่อยู่ในป่า วิสัยของลิงนั้นจะต้องอยู่ไม่เป็นสุข ฝึกจิตท่านจึงอุปมาอย่างนั้น อย่างเอาลิงมาเลี้ยงสักตัวหนึ่ง เอาหลักปักลงไปเอาโซ่ผูกมัน เอาโซ่ผูกลิงไว้ติดกับหลักนั้น ตัวหลักนั้นคือตัวสมาธิตัวสติสัมปชัญญะก็คือตัวโซ่ที่ผูกลิงไว้ในหลักอันนั้น...ถึงแม้จะเป็นอย่างไรก็ขอให้พวกเราทั้งหลายพึงอดทน อย่าเป็นคนลังเลสงสัยให้มาก อย่าเพ่อสงสัยอะไรทั้งนั้น เมื่อจิตมันสงบแล้วก็เอาจิตนั้นฝึกทำงานทำการพิจารณาอาการกายอาการจิตทั้งสองอย่างนี้ ส่วนกายก็ให้มันเป็นเรื่องของจิต ส่วนอารมณ์ก็ให้เป็นอารมณ์ โดยมากคนไม่ค่อยรู้จัก ไปจับเอาอารมณ์มาเป็นจิต เอาจิตนี้เป็นอารมณ์เสีย ความเป็นจริงนั้นเป็นคนละอย่าง อารมณ์เป็นอย่างหนึ่ง จิตก็เป็นอย่างหนึ่ง ถ้ามาพิจารณาเห็นจิตเป็นอย่างหนึ่ง อารมณ์เป็นอย่างหนึ่งแล้วก็เรียกว่าเรามีความรู้สึกแล้ว เมื่อเราเป็น

เช่นนี้เมื่ออารมณ์เกิดขึ้นมาเราก็รู้จัก ไอ้ความรู้นั้นเป็นจิต สิ่งที่เข้ามากระทบนั้นเป็นอารมณ์ เมื่อเรารู้ว่าจิตเป็นจิตแล้ว อารมณ์ก็เป็นอารมณ์แล้ว จิตเราก็ไม่หลงอารมณ์อีก มันก็แยกออกเป็นสองส่วน ส่วนจิตเป็นอย่างหนึ่ง ส่วนอารมณ์เป็นอย่างหนึ่งถ้าเรารู้เช่นนี้แล้วเราก็รู้จิตเป็นจิต อารมณ์เป็นอารมณ์เมื่อเรารู้ว่าจิตเป็นจิต อารมณ์เป็นอารมณ์แล้ว จิตนั้นก็ไม่เข้าไปยุ่งกับอารมณ์ ๆ ก็เป็นอารมณ์ จิตนั้นก็เป็นจิตไม่ไปปะปนกัน ที่มันมีความรู้สึกสุขทุกข์นั้น นี้ก็เป็นอาการของจิต เรื่องจิตมันได้รับความสุขทุกข์แล้ว มันก็รู้สึกว่าอันนั้นเป็นจิต อันนั้นเป็นอารมณ์ เมื่อจิตมันเห็นเช่นนั้นแล้ว จิตก็ปล่อยวาง รู้จักว่าอันนี้เป็นจิตอันนี้เป็นกิเลส กิเลสก็เป็นส่วนหนึ่ง จิตก็เป็นส่วนหนึ่งเหมือนน้ำมันกับน้ำท่าที่มันปะปนกันอยู่ แต่มันเป็นคนละส่วน อันนั้นเรียกว่าจิตเรารู้สึกแล้ว จิตเราสงบแล้วเห็นว่าไม่มีใครทำอะไรให้ใครจิตก็เป็นจิต อารมณ์ก็เป็นอารมณ์เท่านั้น อาการเช่นนี้เกิดขึ้นในจิตในเวลานั้นก็แปลว่าเรารู้อารมณ์แล้ว รู้อารมณ์ก็แปลว่าเรารู้โลกนี้แล้ว อารมณ์เขาก็เป็นอารมณ์ของเขาอยู่เช่นนี้ โลกเขาก็เป็นโลกอยู่เช่นนี้ เมื่อจิตเรารู้เช่นนี้แล้วเรียกว่าจิตตื่นอยู่เบิกบานอยู่ รู้อารมณ์อยู่ เราจะนั่งอยู่ที่ไหนก็เป็นสุข จะยืนเดินนอนอยู่ที่ไหนก็เป็นสุข เมื่อจิตฝึกแล้วจะต้องมีผลอย่างนี้เกิดขึ้นนั้น ท่านเรียกว่าความสงบเพราะเห็นจิตเป็นจิต อารมณ์เป็นอารมณ์แล้ว จิตที่ฝึกแล้ว จึงเป็นจิตที่สะอาด จึงเป็นจิตที่ไม่สกปรก เมื่อจิตฝึกแล้ว สงบแล้วก็เรียกว่าผู้รู้หรือพุทโธ ผู้ตื่นอยู่เท่านั้นเอง อันนี้เป็นสมบัติของผู้ปฏิบัติกรรมฐานให้จิตเป็นสมาธิ ผู้ฝึกสมาธิจึงให้มีสติอยู่เสมอมีสัมปชัญญะอยู่เสมอ เพื่อให้รู้เท่าอารมณ์ทั้งหลายอยู่แล้วก็ให้หยุดอยู่รู้อยู่ เห็นอยู่ทั้งนั้น ดังนั้นโยมผู้ฝึกกรรมฐานอย่าสงสัยในอดีต อย่าสงสัยในอนาคต ให้ตั้งจิตฝึกจิตมีความรู้อยู่แต่ในอารมณ์ปัจจุบันเท่านั้น การฝึกจิตนั้นไม่เฉพาะแต่ว่าเรานั่งอยู่ในห้องนี้ กลับไปถึงบ้านเรามีการงานที่จะต้องทำก็ให้เรามีสติอยู่มีสัมปชัญญะอยู่เสมอ ดังนั้นเมื่อเราออกจากสมาธิอย่างวันนี้เป็นต้น อย่าพึงเข้าใจว่าเราถอนออกจากสมาธิ ให้เข้าใจว่าเราพักผ่อนเปลี่ยนอิริยาบถเท่านั้น ให้มีสติสัมปชัญญะอยู่ การยืนการเดินการนั่งการนอนทุกประการนั้น ให้มีความรู้อยู่ตื่นอยู่นั่นแหละการปฏิบัติของเราจึงจะเรียกได้ว่า เป็นวงกลมเราพิจารณาอยู่อย่างนี้แหละ จึงจะเรียกว่าเราทำปฏิปทาให้เป็นวงกลม...

วันนี้พวกเราทั้งหลายมาประชุมกันเป็นวันที่สามจงตั้งใจฟังต่อไป เราจะได้ทำธุระอันนี้ ซึ่งเราไม่เคยทำหรือว่าเคยทำมาแล้ว แต่ก็ยังไม่เข้าใจชัดในเรื่องนี้ ฉะนั้น ขอท่านผู้เจริญทั้งหลาย จงตั้งใจฟังคำอธิบายพอสมควร จะผิดหรือถูกนั้นก็ขอให้ฟังไว้ เพราะเราเองยังไม่รู้ตามเป็นจริง จึงต้องฟังไว้เป็นแนวทางก่อนในเบื้องต้น

ธรรมะนี้ถ้าคนเราทั้งหลายมาเข้าใจและรู้เห็นตามเป็นจริงแล้ว ก็สามารถที่จะทำจิตของเราให้สงบระงับปราศจากความทุกข์ความวุ่นวายได้อย่างแน่นอน ถ้าเรารู้เห็นตามเป็นจริงแล้วก็จะมีอานิสงส์อย่างนั้น ฉะนั้นจึงเป็นภาวะที่เราทุกคนต้องศึกษา เพื่อบรรเทาหรือพ้นจากความทุกข์ไปได้

เมื่อเราใช้จิตทำงานอยู่ จะเห็นได้ว่ามันแบ่งเป็นสามอาการ คือ ๑ เมื่อเรากำหนดลมหายใจเข้าออกอยู่ จิตจะเข้าไปสงบนิดหน่อยแล้วถอยออกมา อาการเช่นนี้เรียกว่าขณิกสมาธิ เป็นความสงบนิดเดียว ๒ จิตนี้จะเข้าไปสู่ความสงบมากขึ้นแล้วก็ถอนออกมารู้อารมณ์ภายนอกอันมีความรู้สึกอยู่ที่จิตนั้น ท่านเรียกว่าเป็นอุปจารเป็นอาการของจิต เมื่อจิตถอนออกมาก็รู้เรื่องอะไรต่าง ๆ เกิดความปรุงแต่งอะไรต่าง ๆ ในที่นั้นเกิดความรู้ในที่นั้น อาการเข้าไปและออกมาของจิตมันจะเป็นอยู่อย่างนี้ ประการที่สามนั้น จิตจะเข้าไปสู่ความสงบมีความรู้สึกอยู่อย่างเดียว ไม่มีอาการอันใดที่จะรู้อย่างอื่น มีแต่เก็บความรู้สึกเก็บความสงบเก็บความระงับไว้ในที่นั้นนานที่สุด อาการเช่นนี้เรียกว่าอัปปนาสมาธิ มันจะเกิดปัญญาตรงนี้ไม่ได้ ปัญญาจะเกิดขึ้นได้ก็เฉพาะแต่อุปจารสมาธิเข้าไปสงบแล้วก็ถอยออกมาเห็นอารมณ์ภายนอก เมื่อดูอารมณ์ภายนอกแล้วก็สงบเข้าไปว่าอีก ได้ความสงบอยู่เมื่อสงบพอสมควรแล้ว ก็ถอยออกมาอีกเช่นนี้โดยอนุโลม ปฏิโลม แล้วปัญญาก็จะเกิดขึ้น

อาการของจิตทั้งสามอย่างนี้เรียกว่าสมาธิ อำนาจของสมาธิทั้งสามประการนี้ เป็นฐานของวิปัสสนาทั้งหมด เป็นฐานที่จะให้เกิดปัญญาทั้งหมด แต่ขณิกสมาธินี้เป็นฐานน้อย อุปจารสมาธิเข้าออกก็เป็นฐานอย่างกลาง อัปปนาสมาธิคือความสงบเข้าไปนาน ๆ บางทีจะเป็นชั่วโมงสองชั่วโมงก็ได้แล้วถอนออกมา อาการทั้งหลายเหล่านี้มันเป็นอยู่อย่างนี้ ผู้ปฏิบัติไม่ต้องสงสัยอะไรแล้ว เห็นแล้วก็ให้ปล่อยวาง สงบแล้วก็ให้ปล่อยวาง

อาการจิตทั้งสามประการนี้ ล้วนเป็นเครื่องอบรมให้เกิดปัญญาทั้งนั้น และเมื่อเกิดขึ้นมาแล้วจิตก็จะปราศจากธรรมทั้งห้าประการคือนิวรณ์ ได้แก่กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ วิจิกิจฉา ความกำหนัดในกามก็หายไปในเวลานั้น ความพยาบาทก็หายไป ความง่วงเหงาหาวนอนก็หายไป ความฟุ้งซ่านรำคาญใจก็หายไป ความลังเลสงสัยก็หายไป จิตในขณะนั้นจะปราศจากธรรมทั้งห้าประการนี้ อันนี้เป็นเครื่องแสดงให้รู้ว่าเป็นสมาธิ

สิ่งทั้งสามประการนี้ ย่อมให้โทษแก่ผู้ปฏิบัติได้ และก็ย่อมให้คุณแก่ผู้ปฏิบัติได้เหมือนกัน ไม่ใช่ว่าจะให้คุณหรือให้โทษแต่อย่างเดียว ถ้าคนไม่มีปัญญาก็ให้โทษ ถ้าคนมีปัญญาก็ให้คุณ คือส่งจิตของเราให้ขึ้นสู่วิปัสสนาได้ ให้เข้าใจไว้ให้ดีว่า เมื่อเราทำสมาธิอยู่เราไม่ต้องพิจารณาอะไรทั้งหมด แต่ให้มีความรู้สึกมีสติสัมปชัญญะอยู่อย่าให้ขาด สิ่งที่จะให้เป็นโทษแก่ผู้ปฏิบัตินั้นก็คืออัปปนาสมาธิ เป็นความสงบลึกและมีกำลังอยู่นานที่สุด เป็นเหตุให้จิตสงบ เมื่อสงบก็เป็นสุข เมื่อเป็นสุขแล้วก็เกิดอุปาทานยึดสุขนั้นเป็นอารมณ์ไม่อยากจะพิจารณาอย่างอื่น อยากมีสุขอยู่อย่างนั้น เมื่อเรานั่งสมาธินาน ๆ จิตมันจะถลำเข้าไปง่าย ๆ พอเริ่มกำหนดมันก็สงบ แล้วก็ไม่อยากจะทำอะไร ไม่อยากออกไปที่ไหน ไม่อยากพิจารณาอะไร อาศัยความสุขนั้นเป็นอยู่ อันนี้ก็เป็นอันตรายแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติอย่างหนึ่ง

จิตต้องอาศัยอุปจารสมาธิคือกำหนดเข้าไปสู่ความสงบแล้วพอสมควรก็ถอนออกมารู้อาการภายนอก รู้อาการภายนอกแล้ว ก็กำหนดเข้าไปถึงอัปปนาสมาธิสงบแล้วก็ถอนออกมาอยู่อย่างนี้ ดูอาการภายนอกให้เกิดปัญญา เมื่อเกิดปัญญาดูอาการภายนอกแล้ว อันนี้ดูยากสักหน่อยหนึ่ง เพราะมันคล้าย ๆ จะเป็นสังขารความปรุงแต่ง เมื่อมีความคิดเกิดขึ้นมาเราอาจเห็นว่าอันนี้มันไม่สงบ ความเป็นจริงความรู้สึกนึกคิดในเวลานั้น มันรู้สึกอยู่ในความสงบพิจารณาอยู่ในความสงบแล้วก็ไม่รำคาญ บางทีก็ยกสังขารขึ้นมาพิจารณา ที่มันยกขึ้นมาพิจารณานั้นไม่ใช่ว่ามันคิดเอาหรือเดาเอา มันเป็นเรื่องของจิตที่มันเป็นขึ้นมาเองของมัน อันนี้เรียกว่าความรู้อยู่ในความสงบ ๆ อยู่ในความรู้ ถ้าเป็นสังขารความปรุงแต่งจิตมันก็ไม่สงบมันก็รำคาญ แต่อันนี้ไม่ใช่เรื่องปรุงแต่ง แต่มันเป็นความรู้สึกของจิตที่เกิดขึ้นจากความสงบ เรียกว่าการพิจารณา นี่ปัญญาเกิดตรงนี้

สมาธิทั้งหลายเหล่านี้ แบ่งเป็นมิจฉาสมาธิอย่างหนึ่ง คือเป็นสมาธิในทางผิด เป็นสัมมาสมาธิอย่างหนึ่ง คือสมาธิในทางที่ถูกต้อง นี้ก็ให้สังเกตให้ดี มิจฉาสมาธิคือความที่จิตเข้าสู่สมาธิเงียบ......หมด.........ไม่รู้อะไรเลย ปราศจากความรู้ นั่งอยู่สองชั่วโมงก็ได้ กระทั่งวันก็ได้ แต่จิตไม่รู้ว่ามันไปถึงไหน มันเป็นอย่างไร ไม่รู้เรื่องนี่อันหนึ่ง สมาธิอันนี้เป็นมิจฉาสมาธิ สมาธิอันนี้เป็นอันตรายห้ามปัญญาไม่ให้เกิด ปัญญาเกิดไม่ได้ เพราะขาดความรู้สึกรับผิดชอบ ส่วนสัมมาสมาธินี้คือสมาธิที่ถูกต้อง ถึงแม้จะมีความสงบไปถึงแค่ไหนก็มีความรู้อยู่ตลอดกาลตลอดเวลา มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์บริบูรณ์...รู้ตลอดกาล นี้เรียกว่าสัมมาสมาธิ เป็นสมาธิที่จะให้เกิดปัญญา เป็นสมาธิที่ไม่ให้หลงไปในทางอื่นได้ นี้ก็ให้นักปฏิบัติเข้าใจไว้ให้ดี ๆ จะทิ้งความรู้นั้นไม่ได้ จะต้องรู้แต่ต้นจนปลายเลยทีเดียว จึงจะเป็นสมาธิที่ถูกต้อง ขอให้สังเกตให้มาก สมาธิชนิดนี้ไม่เป็นอันตราย

เมื่อเราเจริญสมาธิที่ถูกต้องแล้ว อาจจะสงสัยว่ามันจะได้ผลที่ตรงไหน ? มันจะเกิดปัญญาที่ตรงไหน ? เพราะท่านตรัสว่า สมาธิเป็นเหตุให้เกิดปัญญาวิปัสสนาสมาธิที่ถูกต้องเมื่อเจริญแล้วมันจะมีกำลังให้เกิดปัญญาทุกขณะ ในเมื่อตาเห็นรูปก็ดี หูฟังเสียงก็ดี จมูกดมกลิ่นก็ดี ลิ้นลิ้มรสก็ดี กายถูกต้องโผฏฐัพพะก็ดี ธรรมารมณ์เกิดกับจิตก็ดี อิริยาบถยืนก็ดี นั่งก็ดีเดินก็ดีนอนก็ดี จิตก็จะไม่เป็นไปตามอารมณ์ แต่จะเป็นไปด้วยความรู้ตามเป็นจริงของธรรมะ

ฉะนั้นการปฏิบัตินี้ เมื่อมีปัญญาเกิดขึ้นมาแล้วก็ไม่เลือกสถานที่ จะยืนจะเดินจะนั่งจะนอนก็ตาม จิตมันเกิดปัญญาแล้ว เมื่อมีสุขเกิดขึ้นมาก็รู้เท่า มีทุกข์เกิดขึ้นมาก็รู้เท่า สุขก็สักว่าสุข ทุกข์ก็สักว่าทุกข์เท่านั้น มันก็ปล่อยทั้งสุขและทุกข์ ไม่ยึดมั่นถือมั่น เมื่อสมาธิถูกต้องแล้วมันทำจิตให้เกิดปัญญาอย่างนี้ เรียกว่าวิปัสสนา มันก็เกิดความรู้เห็นตามเป็นจริง

นี้เรียกว่าสัมมาปฏิบัติเป็นการปฏิบัติที่ถูกต้อง มีอิริยาบถสม่ำเสมอกัน คำว่าอิริยาบถสม่ำเสมอกันนี้ท่านไม่หมายเอาอิริยาบถภายนอกที่ว่ายืนเดินนั่งนอน แต่ท่านหมายเอาทางจิต ที่มีสติสัมปชัญญะอยู่นั่นเอง แล้วก็รู้เห็นตามเป็นจริงทุกขณะ คือมันไม่หลง เพราะว่าจิตนั้นฉลาดแล้ว

สมาธินี้ก็เป็นข้าศึกแก่ผู้ปฏิบัติอยู่เหมือนกัน คำที่ว่าสมาธิก็เป็นข้าศึกแก่ผู้ปฏิบัตินั้นก็คือ สมาธิที่มีความสงบอยู่นั้นก็จัดว่าเป็นสมาธิเหมือนกัน แต่ว่าสงบอยู่เฉย ๆ มันก็เป็นปฏิปักษ์ต่อผู้ปฏิบัติที่จะให้เกิดปัญญา มันก็เหมือนมีดที่เราลับให้คมดีแล้ว แต่เก็บไว้เฉย ๆ ไม่เอาไปใช้มันก็ไม่เกิดประโยชน์อะไรอย่างนั้น

ความสงบอันนั้นเป็นความสงบที่หลง คือว่าไม่ค่อยรู้เนื้อรู้ตัว เห็นว่าถึงที่สุดแล้วก็ไม่ค้นคว้าอะไรอีกต่อไป จึงเป็นอันตรายเป็นข้าศึกในขั้นนั้น และการประพฤติที่ถูกต้องนี้ก็ต้องเป็นมาจากศีล เป็นผู้มีศีลเป็นผู้มีสมาธิเป็นผู้มีปัญญา นี่คือการปฏิบัติที่ถูกต้องในพุทธ-ศาสนา

ความสงบนี้มีสองประการคือ ความสงบอย่างหยาบอย่างหนึ่ง และความสงบอย่างละเอียดอีกอย่างหนึ่งอย่างหยาบนั้นคือเกิดจากสมาธิ เมื่อสงบแล้วก็มีความสุขแล้วถือเอาความสุขเป็นความสงบ อีกอย่างหนึ่งคือความสงบที่เกิดจากปัญญานี้ ไม่ได้ถือเอาความสุขเป็นความสงบ แต่ถือเอาจิตที่รู้จักพิจารณาสุขทุกข์เป็นความสงบเพราะว่าความสุขทุกข์นี้เป็นภพเป็นชาติ เป็นอุปาทานจะไม่พ้นจากวัฏฏสงสารเพราะติดสุขทุกข์ ความสุขจึงไม่ใช่ความสงบ ๆ จึงไม่ใช่ความสุข ฉะนั้นความสงบที่เกิดจากปัญญานั้นจึงไม่ใช่ความสุข แต่ความรู้เห็นตามความเป็นจริงของความสุขความทุกข์แล้วไม่มีอุปาทานมั่นหมายในสุขทุกข์ที่มันเกิดขึ้นมา ทำจิตใจให้เหนือสุขเหนือทุกข์นั้น ท่านจึงเรียกว่า เป็นเป้าหมายของพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

เหนือเวทนา

พระโพธิญาณเถร (พระอาจารย์ชา สุภทฺโท)

แสดงแก่

ฯพณฯ สัญญา ธรรมศักดิ์ ประธานองคมนตรีและคณะ

เมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๒๑

วันนี้ ท่านพุทธบริษัททั้งหลาย ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต โดยมากก็มีทายกทายิกาเฉพาะวัดหนองป่าพง วันนี้พวกเรามาต้อนรับท่านประธานองคมนตรีและองคมนตรี ซึ่งท่านมีเจตนาจะมาเยี่ยม บัดนี้พุทธบริษัทเราก็ได้มากันพร้อมแล้วต่อนี้ไปซึ่งท่านประธานองคมนตรีได้ขอให้พูดธรรมะ ให้ฟังเพื่อเป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น เพราะฉะนั้น ก็ถึงเวลาอันสมควรซึ่งพวกเราทั้งหลายจะมีโอกาสฟังธรรม การฟังธรรมก็เรียกว่า ถ้าเรามีความสงบความระงับในขณะฟังธรรมมันก็อาจเกิดประโยชน์ พระพุทธเจ้าท่านสรรเสริญบุคคลผู้ฟังธรรมด้วยความสงบ จิตนี้มันก็เหมือนกับเทป เทปนี้ถ้ามีเสียงอะไรมารบกวนก็มีเสียงอะไรปะปนเข้าเป็นอย่างมาก เสียงก็ฟังไม่ชัดไม่ถนัด ความรู้ก็ได้น้อย ประโยชน์มันก็น้อย ถ้าเทปอัดอยู่ในที่ที่มีความสงบระงับมีแต่เสียงเทศน์ เสียงธรรมอันเดียว คำพูดมันก็สะอาดฟังง่ายไม่มีอะไรปะปน จิตใจเราก็อย่างนั้นเหมือนกัน เพราะว่ากายกับจิตนี้มันพัวพันกัน อย่างมันมีเจ็บมีปวดมีสุขทุกขเวทนามันก็ทั่วถึงกันไป ทั้งนั้น ถึงแม้มันคนละอย่างก็ช่างมันเถอะ มันก็ไปถึงกัน อันนี้ก็เหมือนกันฉันนั้น ธรรมะซึ่งจะให้เป็นประโยชน์ต่อไปนี้ก็เป็นธรรมะที่เกี่ยวเนื่องกับการประพฤติปฏิบัติ ไม่ใช่ว่า เป็นธรรมะเพื่อการฟังอย่างเดียว สมัยนี้การศึกษาของประชาชนพุทธบริษัทเราทั้งหลายมันมากขึ้น ก็ต้องฟังธรรม เพื่อให้ละชั่ว ละชั่วแล้วก็ให้เกิดปัญญาเกิดปัญญาแล้วก็ไปประพฤติปฏิบัติมันก็เกิดประโยชน์! โดยมากสมัยบรรพบุรุษโบราณเราสมัยก่อนเป็นคนซื่อสัตย์ ถ้าฟังธรรมแล้วก็ดีใจ ฟังเอาเสียง ฟังเอาคำพูดเท่านั้น ใจก็สบายคนโบราณ ชอบเป็นอย่างนั้น ไม่ค่อยเข้าใจว่าท่านพูดอะไรพูดเรื่องอะไร แต่ว่าจิตใจของคนสมัยนั้นเขาไม่วุ่นวายอยู่แล้ว แล้วก็เป็นคนซื่อสัตย์ แต่การฟังธรรมของเขาเวลานั้นเขาฟังเอาบุญ ฟังในที่นั้นให้มันสงบแล้วก็เอาบุญเท่านั้น พระท่านพูดไปถึงเรื่องอะไรก็ไม่ค่อยรู้เรื่องโดยแยบคายอะไรหรอก แต่ว่าจิตใจของเขาดี ใจเขามันสบายใจเขามันง่าย นั่นแหละในสมัยนั้นก็แปลว่า ไปฟังธรรมเอาบุญกัน ไม่มีอะไรมาก แต่เขาไม่วุ่นวาย

ในเวลานี้ความรู้มากศึกษามากมายาสาไถยมันก็มาก มันมากขึ้นทุกอย่างนั่นแหละดังนั้นฟังธรรมเพื่อให้เกิดปัญญาเพื่อเอาไปพินิจพิจารณามีเหตุผล ธรรมะอันแท้จริงนั้น ที่สุดมันก็คือไม่ให้รู้ว่าอะไรมันมากมันน้อยหรอก ที่ว่ามันมากมันน้อยอะไรต่าง ๆ เหล่านี้มันเกิดจากความรู้สึกนึกคิดของเราเอง การประพฤติการปฏิบัตินี้ในวงแคบก็คือกายกับใจเท่านี้มันจะ

ไปถึงไหนก็ช่างมันเถอะ หรือจะมาจากทิศต่าง ๆ อันนั้นกายกับใจสองอย่างเท่านั้นแหละที่เอามา สิ่งอื่น ๆ มันก็จะมารวมกันทั้งนั้น ดังนั้นการประพฤติการปฏิบัติที่จะให้ถูกต้อง รู้จักความผิดชอบต่าง ๆ ก็คือกายกับใจ กายกับใจนี้แหละที่พาให้สุขพาให้ทุกข์ มันเกี่ยวเนื่องกันเป็นลูกโซ่ทีเดียว ดังนั้นการปฏิบัตินี้มันเป็นสิ่งที่สำคัญอยู่เหลือเกิน ทุกอย่างที่เราได้มารู้มาเห็นมาถ้าไม่ได้ปฏิบัติเป็นต้นก็เรียกว่าได้แต่เปลือกมันเท่านั้น อย่างเราได้ผลไม้ผลหนึ่งมามันจะเปรี้ยวหรือหวานก็ช่างมันเถอะ เมื่อได้มาแล้วยังไม่รู้จักวิธีที่จะปฏิบัติต่อมันแล้ว เราก็ไม่รู้ว่าเปรี้ยวมันเป็นอย่างไร หวานมันเป็นอย่างไร ก็เพราะว่ามือของเราอย่างเดียวนั้นไปจับผลไม้มันจะรู้จักเปรี้ยวไหม ?...ไม่รู้...มันจะรู้จักหวานไหม ?...มันก็ไม่รู้จัก แต่ว่าเราได้ผลไม้มาในมือของเราแล้ว ถึงอย่างนั้นมันก็ยังไม่เป็นประโยชน์เท่าที่ควร เพราะว่ามันเปรี้ยวก็ได้ยินแต่เขาว่ามันเปรี้ยว หวานก็ได้ยินแต่เขาว่ามันหวาน เราก็ได้แต่เอามือกำผลไม้เอาไว้เท่านั้นแหละมันยังไม่เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่...ทำไม ?...เพราะเรายังไม่ได้ปฏิบัติคือเรายังไม่ได้ทานผลไม้นั้นให้รู้รสชาติของมัน ถ้าเราได้ทานผลไม้นั้นแล้ว ผลไม้นั้นมันก็แสดงความเปรี้ยวหวานหรือความเอร็ดอร่อยออกมา เราถึงจะรู้จักรสของมัน เมื่อเรารู้เช่นนี้ มันก็เป็นสิขีภูโตคือมันเห็นพยานในตัวเอง ถ้าเรายังไม่เห็นอย่างนี้เราก็มีแต่พยานภายนอก พยานคือคนให้ผลไม้ที่เขาว่าเปรี้ยวเขาว่าหวานเท่านั้นแหละ ไม่เป็นสิขีภูโตไม่เป็นตนของตนเลย อันนั้นยังเชื่อคนอื่นอยู่ เป็นต้น

พระพุทธเจ้าบอกว่าคนที่เชื่อคนอื่นอยู่ท่านไม่สรรเสริญ ท่านสรรเสริญบุคคลที่รู้เป็นปัจจัตตังคือรู้เฉพาะตนเองเปรียบอย่างผลไม้นั่นแหละ ถ้าเราได้ลิ้มรสมันแล้ว มันจะหวานมันจะเปรี้ยวก็ไม่ต้องไปถามใคร ปัญหามันก็หมดไป ทำไมปัญหามันจึงหมดไป ? เพราะเรารู้ตามความเป็นจริง รู้อย่างความเป็นจริง ปัญหามันก็หมด ไม่มีความยุ่งยาก เมื่อปัญหามันจบมันก็จบแค่นั้น ทำไมมันจึงจบ ?...ก็เพราะมันรู้เท่าถึงมันรู้ทั่วถึง รู้ถึงเสียแล้วมันก็เลยจบความสงสัย มันจะเปรี้ยวก็หมดความสงสัย มันจะหวานก็หมดความสงสัย นี้คือคนที่รู้ธรรมะแล้ว

ผู้บรรลุถึงธรรมะก็คือบุรุษที่บรรลุถึงความเปรี้ยวหวานของผลไม้ ปัญหานั้นมันก็หมดไปอย่างนี้ มีหลักเปรียบเทียบอยู่อย่างนี้ พึงธรรมที่จะให้เกิดความรู้เฉพาะตนเองนั้น

โดยปกติเมื่อจะบรรยายไปมากมันก็มาก ท่านก็ให้รู้สิ่งต่าง ๆ เพียงสี่ประการนั้นเท่านั้น คือ ให้รู้จักทุกข์ รู้จักเหตุเกิดของทุกข์ รู้จักความดับทุกข์ ให้รู้จักข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ที่มีหมดแล้วนี้ที่เราดำเนินการประพฤติปฏิบัติมา ทุกอย่างก็มารวมที่ให้รู้สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ให้รู้จักทุกข์ รู้จักเหตุของทุกข์ รู้จักความดับทุกข์ รู้จักข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เมื่อรู้จักของสี่อย่างนี้แล้วมันก็หมด รู้ทุกข์เราก็รู้ เหตุของทุกข์เราก็รู้ ความดับทุกข์เราก็รู้ ข้อประพฤติปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์นี้เราก็รู้ รู้ของสี่อย่างเหล่านี้ก็เรียกว่าจบ ปัญหามันก็หมดไป

ของสี่อย่างนี้มันเกิดอยู่ที่ไหน ?...มันก็เกิดอยู่ที่ของสองอย่างคือ กาย กับ ใจ เท่านั้นแหละ ไม่อยู่อื่นไกลหรอก...อย่างพวกพุทธบริษัทมาวันนี้ก็เอากายกับใจมาพร้อมสมบูรณ์บริบูรณ์แล้ว ทำไมท่านจึงแยกแยะธรรมะออกให้กว้าง ?...ก็เพราะว่าเพื่อทำสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ให้ละเอียดเป็นอย่าง ๆ ออกไป เพื่อให้เรากำหนดดู เช่นร่างกายเรานี้ท่านบอกว่า เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ ย่นย่อลงมาสารพัดอย่าง แยกแยะร่างกายออกมา คือจะทำให้เห็นตามเป็นจริงของร่างกายอย่างชำนิชำนาญ ให้มันรู้ยิ่งตามเป็นจริงของสังขารอันนี้ ถ้าเราไม่รู้ยิ่งตามเป็นจริงแล้วเราก็จะไม่รู้จักทุกข์ ไม่รู้จักเหตุเกิดของทุกข์ ไม่รู้จักความดับทุกข์ ไม่รู้ความปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ถ้าไม่รู้สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ก็ไม่รู้ข้อปฏิบัติ ดังนั้นฟังเทศน์หรือฟังธรรมในสมัยปัจจุบันนี้ ก็เพื่อให้รู้จักสิ่งสี่สิ่งเหล่านี้ สิ่งสี่อย่างเหล่านี้มันก็เกิดอยู่ที่กายกับใจของเรา ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงว่าธรรมะนั้นอยู่ที่ไหน ?...ท่านว่าอยู่ทุกที่ที่ไหนไม่มีธรรมะไม่มี มันมีธรรมะอยู่ที่ทุกสถาน จะเป็นรูปมันก็เป็นธรรมะ จะเป็นนามมันก็เป็นธรรมะ ถ้ามันเป็นเช่นนี้ ก็เข้าใจเสียว่าเรานั้นน่ะเกิดอยู่กับธรรมะ ใกล้ชิดกับธรรมะ

ถ้าเราเข้าใจเช่นนี้แล้วเราก็ยังเข้าใจต่อไปอีก ว่าเรายังไม่ห่างไกลจากพระพุทธเจ้า เราอยู่ใกล้ชิดพระพุทธเจ้าอยู่แล้ว แต่ว่าทำไมเราจึงยังไม่เห็นท่าน เพราะเรายังไม่ค่อยได้สนใจปฏิบัตินี่เอง ก็เพราะธรรมะนั้นคือพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้านั้นก็คือธรรมะ

ดูก่อนอานนท์...ให้ท่านทำให้มาก เจริญให้มาก ปฏิบัติให้มาก ใครเห็นเราก็คนนั้นเห็นธรรม ใครเห็นธรรมก็คนนั้นเห็นเรา ถ้าพูดอย่างนี้ก็เรียกว่าเราไม่ห่างไกลจากพระพุทธเจ้า ไม่ห่างไกลจากพระธรรม ผู้ใดเห็นธรรมก็เห็นพระพุทธเจ้า ผู้ใดเห็นพระพุทธ

ก็เห็นธรรมะ เมื่อพูดถึงความใกล้ชิดกันเช่นนี้พระพุทธเจ้าก็คือธรรมะ ธรรมะก็คือพระพุทธเจ้า

สิทธัตถะราชกุมาร เมื่อเกิดมาครั้งแรกยังไม่เป็นพระพุทธเจ้า ก็เพราะท่านยังไม่รู้ธรรมะ ก็ยังเป็นปุถุชนอยู่อย่างพวกเรานี่เองแหละ ต่อเมื่อท่านรู้สิ่งที่ควรรู้คือ รู้สัจจธรรมเป็นต้น รู้จักทุกข์ รู้จักเหตุเกิดแห่งทุกข์ รู้จักความดับทุกข์ รู้จักข้อประพฤติปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์แล้ว ท่านจึงได้มีการประพฤติปฏิบัติขึ้นมาเป็นต้น ท่านก็บรรลุซึ่งธรรมะ จึงได้ตรัสรู้เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้นเมื่อเราถึงธรรมเราจะนั่งอยู่ที่ไหนเราก็รู้ธรรมะ เมื่อเรารู้ธรรมะเราก็ได้ฟังเทศน์ของพระพุทธเจ้า อยู่ที่ไหนเป็นต้น เราก็ได้ฟังธรรมะอยู่ที่นั่นเมื่อเราเข้าใจในธรรมะ พระพุทธเจ้าก็อยู่ที่ใจเรา พระธรรมก็อยู่ที่ใจเรา ขอประพฤติปฏิบัติให้เกิดความเฉลียวฉลาดก็อยู่ที่ใจเรา ก็เป็นผู้ปฏิบัติพร้อมด้วยกายวาจาจิต

ที่คำที่เราว่าพระพุทธเจ้าอยู่ที่ใจ พระธรรมอยู่ที่ใจ พระสงฆ์อยู่ที่ใจของเรา, เราเชื่อแน่นอนทั้งหมดแล้วว่า จะทำดีทำชั่วที่ไหนก็ช่างเถอะ แต่การกระทำของเรานั้นมันก็ถูกต้อง ความถูกต้องนั่นเองแหละเป็นต้น คือเราเห็นมันด้วยความถูกต้องตามสัจจธรรมซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า นั่นมันเป็นความจริง ที่ท่านจึงทิ้งโลกคือทิ้งสรรเสริญทิ้งนินทา ใครจะนินทาท่านก็รับว่ามันเป็นอย่างนั้น ใครจะสรรเสริญท่านก็รับว่ามันเป็นอย่างนั้น สองอย่างนี้มันเป็นเรื่องของโลกทั้งนั้น จิตใจของท่านก็ไม่หวั่นไหว เพราะอะไร ?...ก็เพราะท่านรู้จักทุกข์ ก็สิ่งทั้งสองนี้ทำให้ท่านเกิดทุกข์ หากท่านไปเชื่อเข้าทุกข์มันก็เกิดเท่านั้นแหละ ทุกข์มันก็เป็นอย่างนั้น เกิดมาแล้วมันก็กระสับกระส่าย ไม่สบายอกไม่สบายใจ เมื่อจิตวุ่นวายจะยืนจะเดินจะนั่งจะนอนก็กระสับกระส่ายนั่นคือความทุกข์...เพราะอะไรเป็นเหตุให้ทุกข์มันเกิด ? ก็เพราะเราไม่รู้ตามเป็นจริงอย่างนั้น ทุกข์นั้นมันก็เกิด อันนั้นมันเป็นเหตุ เมื่อเป็นเหตุทุกข์มันก็เกิดเมื่อทุกข์เกิดมาแล้วจะดับมันอย่างไรก็เลยไม่รู้จัก ยิ่งจะหาหนทางให้มันดับทุกข์ก็ยิ่งว่า อย่ามาว่าให้ฉันเลย อย่ามาอิจฉาฉันเลย นี่ทุกข์มันก็เลยยิ่งเกิดขึ้นมาไม่หยุด อย่ามาว่าฉันเลยทุกข์มันก็ยิ่งเกิดขึ้นมา นี้ท่านว่าการรู้จักข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ก็คือน้อมธรรมะอันนี้เข้ามาในใจของเราแล้วว่าเป็นสัจจธรรม เรื่องนั้นมันเป็นของนอกไม่ใช่ของใน ความเป็นจริงที่เราทำนั้น ที่เราพูดนั้น ที่เราตั้งใจนั้น...เป็นต้น ไม่มีใครรู้ มันรู้แต่อยู่ที่จิตของเรา ดังนั้น

ถ้าใครเห็นว่าเรารู้จักว่าเป็น สจฺจํ ภูโต เอาตนเองเป็นพยานของตนแล้ว พระพุทธเจ้าท่านสรรเสริญ ใครจะว่าดีเป็นต้นท่านก็ไม่หลง ใครจะว่าชั่วเป็นต้นท่านก็ไม่ลืม เป็นอิสระอยู่อย่างนั้นเพราะที่ดีหรือชั่วนั้นมันเป็นเรื่องของโลก เมื่อเป็นเรื่องของโลกมันก็เป็นอารมณ์ ถ้าหวั่นไหวไปตามอารมณ์ ใจเรามันก็เป็นโลกเราก็คลำไปอยู่ตลอดเวลา ก็เรียกว่าไม่รู้จักทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์มันยิ่งกำเริบขึ้นมาทั้งนั้น ดังนั้นเมื่อเราเข้าใจเช่นนี้แล้ว ก็รู้ว่าเรายังไม่ชนะใจตัวเอง เรายังเอาชนะคนอื่น มันก็แพ้ตัวเองเท่านั้น และถ้าเราเอาชนะตัวเองมันก็จะชนะทั้งตัวเองและก็ชนะทั้งคนอื่น ชนะทั้งอารมณ์ ชนะทั้งรูป ทั้งเสียง ทั้งกลิ่นทั้งรส ทั้งโผฏฐัพพะเป็นอย่างนั้น อันนี้พูดถึงเรื่องภายนอกมันเป็นอย่างนั้น เรื่องภายนอกมันก็ทำให้มาเป็นเรื่องภายในด้วยนะ บางคนก็รู้แต่ภายนอกไม่รู้ภายในเช่นท่านพูดคำ ๆ หนึ่งว่าให้เห็นกายในกาย ให้รู้กายแล้วก็ยังไม่พอ ให้รู้กายในกายอีก ให้พิจารณากายแล้วก็ให้พิจารณากายในกาย แล้วก็ให้พิจารณาจิตและพิจารณาจิตในจิตอีกเป็นต้น ถ้าเราเป็นผู้ห่างเหินจากการภาวนาแล้วก็เก้อเขินแล้ว คำนี้รู้กายทำไม ? ไอ้คำว่า กายในกายคืออะไร ? ที่ให้รู้จิต จิตนี้มันคืออะไร ? ของในจิตนั้นมันคืออะไรก็เลยไม่รู้เรื่อง นี่ว่าเป็นผู้ไม่รู้จักทุกข์ไม่รู้จักเหตุของทุกข์ ไม่รู้จักความดับทุกข์ ไม่รู้จักข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ สิ่งที่ควรดับทุกข์ ไม่ดับ ไปสนใจในสิ่งที่มันไม่ดับนั้น เช่นว่าเราคันที่ศีรษะอย่างนี้แล้วเราไปเกาที่ขาอย่างนี้นะ มันไม่ถูกจุดของมัน ก็นึกว่าจะทำให้มันสบายแต่ไปเกาที่ขา แต่หากว่ามันคันที่ศีรษะ นี้เรียกว่าไม่รู้จุดที่จะให้มันระงับความคัน มันก็เป็นไปไม่ได้ เมื่อความทุกข์มันเกิดมาเป็นต้นก็ไม่รู้จักดับมัน ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งทุกข์ก็ไม่รู้จักกัน สิ่งทั้งหลายเหล่านี้เป็นต้น มันเป็นสิ่งที่ให้พวกเราทั้งหลายเก้อเขินมากเหลือเกิน เพราะความที่ไม่รู้จัก อันนั้นของภายนอก ทีนี้รูป เวทนา สัญญา สังขารภายในอย่างเช่นร่างกายเรานี้ ร่างกายที่เราเอามานั่งประชุมรวมกันอยู่นี้ที่มองเห็นได้ด้วยตา ถ้าเห็นแต่รูปร่างกายเช่นนี้อยู่เท่านี้มันจะเป็นเหตุให้ระงับความทุกข์ ระงับเหตุให้เกิดความทุกข์นั้นน่ะไม่ได้เลย ทำไม ?... ก็เพราะว่ากายอย่างนี้เรายังไม่เห็นข้างใน เราเห็นกันแต่ข้างนอก มันก็เห็นแต่ว่าเป็นของสะสวยเป็นแก่นสารไปหมดทุกอย่าง พระพุทธเจ้าท่านบอกว่าแค่นี้ไม่พอ ที่เห็นข้างนอกไอ้ตาเนื้อเราก็รู้จัก เด็ก ๆ มันก็เห็นได้ สัตว์ทั้งหลายมันก็เห็นได้ มันไม่ยากกายนอกของเรานี้เห็นเพียงนั้นก็เห็นได้ แต่เห็นแล้วมันติด เห็นแล้วมันก็ไม่รู้ เห็น

แล้วมันตะครุบ ๆ แล้วมันก็กัดเรา เท่านั้นแหละ มันเป็นเสียอย่างนี้ เพราะฉะนั้นจึงให้เห็นว่า ให้พิจารณากายไปในกาย อะไรที่มีในกายก็ค้นคว้าหาดูซิว่ามีอะไรในกาย มีปัญหาที่ได้ความอยู่ว่าของในกายเรานี้มันมีอะไรอยู่บ้าง ที่เราเห็นกายภายนอกนั้นเป็นต้นมันไม่ชัดเจนเห็นผมเห็นขนเห็นเล็บเห็นอะไรทั้งหลายเป็นต้นมีแต่ของที่สะสวยไปทั้งนั้น มันเป็นเครื่องย้อมใจเรา เพราะฉะนั้นท่านจึงว่าเห็นไม่ชัด เห็นกายก็ไม่ชัด ท่านจึงให้มองข้างในให้เห็นกายในกาย ก็ต้องมองเข้าไปอีกว่า กายอยู่ในกายนี้มีอะไรอยู่บ้างที่กายเนื้อกายหนังนี้มันมีอยู่อย่างนี้ ในกายนั้นมันมีอะไรบ้าง พิจารณาดูให้แยบคายเข้าไปเถอะ เราก็จะเห็นว่าในกายนี้มันมีอะไรหลาย ๆ อย่างสารพัด ค้นเข้าไปดูแล้วก็แปลกใจทั้งนั้นแหละ เพราะแม้แต่ของที่อยู่ในตัวของเรา ๆ ก็ไม่เคยเห็นเลย แต่เราเดินเราก็อุ้มมันไป นั่งรถก็อุ้มมันไปทั้งนั้นแหละ แต่เรายังไม่รู้จักมันเลยว่ามันเป็นอะไรเป็นอย่างไรเหมือนเรารับของฝากเขามา อันนี้เหมือนกับว่าเราไปเยี่ยมญาติที่บ้านเขา เขาเอาห่ออะไรให้เรา ๆ ก็ไม่รู้จับได้ก็ยัดใส่ตะกร้าแล้วก็ไปเลย ไม่ได้เปิดได้ไขดู นี่ก็ฉันนั้น เมื่อไปเปิดดูแล้วเห็นมีแต่อสรพิษทั้งนั้น กายเรานี้ก็เหมือนกัน เราเห็นแต่เปลือกนอกเราก็เห็นว่าสวยว่างามอะไรสารพัดอย่าง จนลืมตัวลืมตน ลืมอนิจจัง ลืมทุกขัง ลืมอนัตตา ลืมอะไร ๆ ทั้งนั้น ถ้าเรามองเข้าไปข้างในนั้นเป็นต้นมันไม่น่าดูนะกายของเรานี้ถ้าเอาของที่สะอาดมาใส่ มันก็สกปรก นี้เรื่องภายนอกก็สกปรกภายนอก ส่วนเรื่องภายในก็สกปรกภายในเหมือนกัน... เรื่องภายในมันก็ยิ่งน่าดูยิ่งกว่านั้นอีก ดูเข้าไปข้างในซิ ร่างกายของเรามีอะไรบ้าง ?...

ถ้าเราดูตามเป็นจริงดูตามสัจจธรรมแล้วนะ เมื่อเราไม่เข้าข้างตัวแล้ว มันจะเป็นสิ่งที่น่าสลดน่าสังเวชน่าอะไร ๆ หลาย ๆ อย่าง มันน่าจะเกิดนิพพิทาความเบื่อหน่าย คำว่าเบื่อหน่ายไม่ใช่ไปเกลียดไปโกรธมันนะ แต่เป็นความกระจ่างของจิตเรา เป็นความปล่อยวางเห็นว่าอันนี้ ไม่มีสาระประโยชน์อะไรมากมาย ไม่เป็นแก่นไม่เป็นสารอะไรเลย.. เราเห็นสิ่งทั้งหลายเหล่านี้เป็นธรรมชาติเป็นธรรมดา แล้วเรื่องของเขา ๆ ก็ตั้งของเขาอยู่อย่างนั้น ใครจะให้เขาเป็นอย่างไรเขาก็เป็นของเขาอยู่อย่างนั้นเอง เราจะร้องไห้ก็ดี เราจะหัวเราะก็ตามเถอะ สังขารนี้ก็เป็นอยู่อย่างนั้น สิ่งที่ไม่เที่ยงมันก็ไม่เที่ยง สิ่งที่ไม่สวยมันก็ไม่สวย มันเป็นอยู่อย่างนั้นแหละ ถึงคนจะรู้ถึงคนจะไม่รู้มันก็เป็นของมันอยู่อย่างนั้น ดังนั้นพระผู้มีพระภาค

ของเราท่านจึงว่า เมื่อเราเห็นรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์เกิดขึ้นมาแล้ว ควรปล่อยเขาไปเสีย เมื่อหูได้ยินเสียงก็ปล่อยเขาไปเสีย เมื่อจมูกได้กลิ่นก็ปล่อยเขาไปเสีย เอาไว้แต่จมูก ของเราน่ะ เมื่อรสมันเกิดขึ้นกับลิ้นของเราเป็นต้นก็ปล่อยมันไปเสีย เมื่อโผฏฐัพพะที่ถูกต้องด้วยกายเกิดขึ้นมา ชอบใจไม่ชอบใจก็ปล่อยเขาไปเสีย ให้กลับไปที่เดิมของเขาเสียเรื่องธรรมารมณ์ที่เกิดขึ้นกับใจของเรานี้มันไม่ต้องอาศัยอะไร ไม่ต้องอาศัยสัมผัสอะไร มันสัมผัสขึ้นที่ใจของมันเอง เรียกว่าธรรมารมณ์ หรือธรรมะกับอารมณ์ เป็นส่วนดีเรียกว่า กุศล เป็นส่วนที่ชั่วก็เรียกว่าอกุศล เป็นต้น สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ ก็ปล่อยไปตามเรื่องของเขาเสีย เรียกว่าเรารู้มัน อย่างนี้สุขก็ดี ทุกข์ก็ดีสารพัดอย่างอยู่ในรูปอันเดียวกันนี้เรียกว่า การภาวนา

การภาวนาคือทำให้สงบ เมื่อสงบแล้วก็คือทำให้รู้การทำให้สงบหรือทำให้รู้นี้ต้องลงมือปฏิบัติกายกับจิตสองอย่างนี้เองไม่ใช่อื่น ความเป็นจริงสิ่งที่กล่าวนี้มันเป็นสิ่งละสิ่ง ๆ เช่นรูปก็เป็นส่วนหนึ่ง เสียงก็เป็นส่วนหนึ่ง กลิ่นก็เป็นส่วนหนึ่ง รสก็เป็นส่วนหนึ่ง โผฏฐัพพะก็เป็นส่วนหนึ่ง ธรรมารมณ์ มันเป็นคนละส่วน ๆ อยู่ แต่ท่านก็ทำให้เรารู้จักมันเสีย แยกสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ออก สรุปเป็นสุขทุกข์บ้าง สุขเกิดขึ้นมาก็เป็นสุขเวทนา ทุกข์มันเกิดขึ้นมาก็เรียกทุกขเวทนา เรื่องสุขกับทุกข์ท่านก็จัดไว้เพื่อให้แยกมันออกจากจิต จิตก็คือผู้รู้ เวทนานั้นก็คืออาการที่มันสุขหรือทุกข์ ชอบใจไม่ชอบใจเป็นต้น เมื่อจิตของเราเข้าไปเสวยในอาการเหล่านั้น เรียกว่าจิตของเราเข้าไปยึดหรือหมายมั่นหรือสำคัญมั่นหมายในความสุขนั้น ในความทุกข์นั้นนั่นเอง ไอ้การที่เราเข้าไปหมายมั่นมันนั้น ก็คือเรื่องของจิตอาการที่มันสุขหรือทุกข์นั้นคืออาการของเวทนา ที่เป็นความรู้นั้นเรียกว่าจิตของเรา ที่ชื่อว่าสุขหรือทุกข์นั้นมันเป็นเวทนา ถ้ามันสุขก็เรียกว่าสุขเวทนา ถ้ามันทุกข์ก็เรียกว่าทุกขเวทนา

ที่ว่าจิตกับเวทนานั้นท่านให้เรารู้จักแยกมันออกจากกัน คำที่ว่าแยกออกเป็นต้น ไม่ใช่ว่าเอาไปทิ้งไว้คนละอย่าง คนละที่ แต่จิตของเรามันก็ต้องรู้สุขรู้ทุกข์หากว่าเราแยกโดยวิธีที่จิตเราสงบ เช่นว่าคนที่ทำสมาธิให้ถึงที่เป็นต้น มันรู้จักว่า เมื่อจิตสงบแล้วก็แยกมันเสีย เพราะความสงบนั้นมันล้นเหลือ สุขนี้มันก็เข้าไปไม่ได้เข้าไม่ถึง ทุกข์นี้ก็เข้าไปไม่ถึง นี้คือที่ว่าเวทนามันแยก อย่างว่าเรานั่งสมาธิ ถ้าความ

สงบมันเข้ามาก่อน เวทนาเกิดที่หลังเป็นต้น เวทนามันก็เดินเข้าไม่ถึง จิตก็ไม่รับรู้ เวทนามันแยกกันอยู่ในตัวของมันเองกับกายนั้น ต้องให้รู้ว่า จิตที่เห็นเวทนานั้นเราเข้าไปยึดไหม ?... ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นมานั้นเราเข้าไปยึดมันไหม ?... เราก็จะรู้ว่าจิตของเรามันเป็นอย่างนี้ ๆ จะรู้ว่าสุขมันเป็นอย่างนี้ ทุกข์มันเป็นอย่างนี้ เวทนามันเป็นอย่างนี้ มันก็เป็นคนละเรื่องกันอยู่ จะเปรียบก็คล้าย ๆ กับว่าน้ำมันกับน้ำท่ามันปนอยู่ในขวดเดียวกันก็ปนกันได้ แต่มันแยกที่อยู่กัน แต่มันจะอยู่ร่วมขวดกันก็ได้ แต่มันไม่ซึมซาบเข้าด้วยกัน แม้จะปะปนกันอยู่ น้ำมันก็เป็นน้ำมัน น้ำท่าก็เป็นน้ำท่า ทำไมมันถึงได้เป็นเช่นนั้น ?...เพราะว่ามันมีน้ำหนักต่างกัน เพราะมันมีน้ำหนักต่างกันมันจึงแยกกันอยู่อย่างนั้น นี้ก็เหมือนกันฉันนั้น ถ้าปกติของจิตเรามันก็ไม่สุขไม่ทุกข์ เมื่อเกิดเวทนาเข้ามาก็เกิดสุขทุกข์อย่างนี้ ถ้าเรามีสติอยู่ก็...เออ...อันนี้เรียกว่าสุข ที่เป็นสุขนั้นมันก็สุขอยู่ แต่ไอ้จิตที่มันรู้ว่าสุขนั้นไม่เที่ยง มันก็ไม่ไปหยิบเอาสุขอันนั้น สุขนั้นมันมีอยู่ที่ไหน ?...มีอยู่...แต่มันอยู่นอกจิต ไม่มีฝังอยู่ในดวงจิต แต่ก็รู้ได้ชัดเจน เมื่อทุกข์มันเกิดขึ้นมานะ...ถ้ามันแยกเวทนาได้...มันไม่ทุกข์หรือ ?...มันไม่รู้จักทุกข์หรือ ?... รู้...มันรู้จักทุกข์หละ...แต่ว่าจิตมันก็เป็นจิต เวทนามันก็เป็นเวทนา...จิตนั้นไม่มีความสามารถจะไปยึดทุกข์มาแบกไว้ว่าทุกข์ ว่านี้มันเป็นทุกข์

...แต่ท่านไม่เปรี้ยวหรอก ท่านรู้จักเปรี้ยว ท่านรู้จักหวาน มันใกล้ชิดกันเหลือเกินท่านไม่ไปยึดให้มีความสำคัญมั่นหมายมัน ถ้าคนไม่รู้ก็ไปสำคัญมั่นหมายมันว่า อันนั้นเป็นตัว อันนั้นเป็นตน อันนั้นเป็นเราอันนั้นเป็นเขา สารพัดอย่างเป็นอุปาทาน

พระพุทธเจ้าท่านแยกด้วยความรู้ ท่านมีทุกข์ไหม ?...อาการของทุกข์นั้นท่านรู้มันแต่ท่านไม่ไปสำคัญมั่นหมายมัน ท่านรู้อย่างนี้ก็เรียกว่าท่านแยกทุกข์ออก แยกเวทนาออกไอ้ความสุขตามธรรมชาติรู้ไหม ?...ความสุขนั้นมี...แต่ท่านรู้ว่าสุขนั้นมันเป็นพิษถ้าเราไม่รู้จักมัน ท่านก็ไม่ไปสำคัญมั่นหมายสุขนั้นว่าเป็นตัวเป็นตนเป็นต้น สุขนั้นมีอยู่หรือ ?...มันมีอยู่ด้วยความรู้ แต่ไม่มีอยู่ในจิตของท่าน เช่นนี้ก็รู้ได้ว่าท่านแยกสุขแยกทุกข์ออกจากจิตของท่านแยกเวทนาออกจากจิตของท่าน.....ทั้ง ๆ ที่มีอยู่ ๆ ด้วยกันนั่นแหละ ก็เหมือนว่ามีคำว่าพระพุทธเจ้าพระอริยเจ้าของเราท่านตัดกิเลสนะ...ท่านฆ่ากิเลสนั้นนะ....นี้ไม่ใช่ว่าท่านไปฆ่ากิเลส

หรอก ถ้าท่านฆ่ากิเลสหมดแล้ว เราก็คงไม่มีกิเลสนะสิ...เพราะท่านฆ่าไปหมดแล้วท่านไม่ได้ฆ่ามัน แต่ท่านรู้แล้วท่านก็ปล่อยมันไปตามเรื่องของมัน ใครโง่มันก็ไปจับเอาคนนั้นแหละ ไม่ใช่ว่าท่านฆ่ากิเลสนะ...ท่านรู้มันเฉพาะใจของท่านว่าไอ้สิ่งทั้งหลายเหล่านี้มันเป็นพิษ ท่านก็เขี่ยมันออกเขี่ยออกไป ๆ สิ่งที่ทำให้ท่านเกิดทุกข์ ท่านก็เขี่ยมันออกไป ไม่ได้ฆ่ามันหรอก ไอ้คนที่ไม่รู้ว่าท่านเขี่ยออก เห็นว่าดีก็ไปตะครุบเอา..เออ..อันนี้ดีนี่ ก็ตะครุบเอาความเป็นจริงพระพุทธเจ้าท่านทิ้ง อย่างสุขยังงี้ท่านก็เขี่ยออกเราก็เห็นว่าดี ก็ตะครุบเอาเลย จับใส่ย่ามไปเลยว่า ของดีของเรา ความเป็นจริงนั้นท่านรู้เท่ามัน เมื่อสุขเกิดขึ้นมาท่านก็รู้ว่ามันเป็นสุข แต่ท่านไม่ไปสำคัญมั่นหมายว่ามันเป็นตัวเป็นตน ว่าเป็นของเขาว่าเป็นของเราทั้งนั้น อย่างนี้ท่านก็ปล่อยมันไป ทุกอย่างก็เหมือนกัน

ทุกข์นั้นท่านก็เรียกว่าเวทนา สุขเกิดขึ้นมา ท่านก็รู้ว่าอันนี้มันตัวสุขเวทนา แต่เราเมื่อมีเวทนาเราจะไปเสวยมันอยู่คือจิตนี้ไปแบกเอาทุกข์นั้นไว้ แบกสุขนั้นไว้ ความเป็นจริงสุขเวทนา ทุกขเวทนากับจิตของเรานั้นมันเป็นคนละอย่างกัน...อย่างเราเดี๋ยวนี้นั่งอยู่นี่มันก็สบายนะ...ถ้ามีไม้สักท่อนหนึ่งที่เราอยากได้ เราไปแบกมัน มันก็หนักนะ ไอ้ท่อนไม้นี้มันคือเวทนาแหละ ไอ้ตัวความอยากได้ท่อนไม้คือตัวจิตของเราที่เข้าไปแบกท่อนไม้มันก็หนัก...ใช่ไหม ?...มันหนัก...ถ้าคนมีปัญญาแม้หนักเขาก็ไม่ทุกข์ รู้จักปล่อยมัน เมื่อมันหนักเต็มที่เขาก็ปล่อยมัน เพราะท่อนไม้นั้นมันมีประโยชน์จะเอาไปใช้ประโยชน์ หากรู้อย่างนั้นมันก็ค่อยยังชั่ว ไม้มันจะได้ไม่ทับตาย...อย่างนี้...จิตนี้ก็เหมือนกันฉันนั้น

อาการของจิตคือสุขเวทนา ทุกขเวทนาสารพัดอย่างนั้นมันเป็นอารมณ์ มันเป็นส่วนโลก ถ้าจิตรู้แล้วเป็นต้น งานที่เป็นสุขท่านก็ทำได้ งานที่เป็นทุกข์ท่านก็ทำได้ เพราะอะไร ?...ก็เพราะท่านรู้จักสุขรู้จักทุกข์ตามที่เป็นจริง ถ้าคนที่ไม่รู้จักสุขจักทุกข์นั้นก็จะเห็นว่าสุขกับทุกข์นั้นมันคนละระดับคนละราคากัน ถ้าผู้รู้ทั้งหลายแล้วท่านจะเห็นว่าสุขเวทนากับทุกขเวทนามันมีราคาเท่า ๆ กัน ถ้าไปยึดในสุขนั้นก็คือบ่อเกิดของทุกข์ ทุกข์มันก็จะเกิดขึ้นมาเพราะอะไร ?... นี้เพราะว่าสุขมันก็ไม่เที่ยง มันแปรไปมาซะ...เมื่อสุขนี้มันหายไปทุกข์มันก็เกิดขึ้นมาดังนี้ เป็นต้น

พระพุทธเจ้าท่านจึงรู้ว่าสุขทุกข์นี้มันเป็นโทษ สุขทุกข์จึงมีราคาเท่ากัน ดังนั้นเมื่อสุขทุกข์เกิดขึ้นมาท่านจึงปล่อยวางไป สิ่งทั้งหลายเหล่านี้มันมีราคาเสมอกันเท่ากันทั้งนั้น...

เพราะฉะนั้นจิตใจของท่านจึงเป็นสัมมาปฏิปทา เห็นสิ่งทั้งสองนี้มีทุกข์โทษเสมอกัน มีคุณประโยชน์เสมอกันทั้งนั้น และสิ่งทั้งสองนี้ก็เป็นของที่ไม่แน่นอน ตกอยู่ในลักษณะของธรรมะว่า ไม่เที่ยงและมันเป็นทุกข์ เกิดแล้วดับไปทั้งหมดเป็นอย่างนี้ เมื่อท่านเห็นเช่นนี้เป็นต้นสัมมาทิฏฐิก็เกิดขึ้นมา เป็นสัมมามรรค จะยืนจะเดินจะนั่งจะนอนก็ตาม ความรู้สึกนึกคิดทางจิตนั้นมันจะเกิดขึ้นมาก็ตาม ท่านก็รู้ว่าอันนี้มันสุขอันนี้มันทุกข์เสมอเลยทีเดียว ท่านไม่ให้ยึด อย่างที่พระบรมศาสดา ของเราตรัสรู้มาใหม่ ๆ ท่านเทศน์กามสุขัลลิกานุโยโค อัตตกิลมถานุโยโค...ภิกษุทั้งหลาย...กามสุขัลลิกานุโยโคนั้นทางมันหย่อน อัตตกิลมถานุโยโคนั้นทางมันตึง อันนี้ที่มันเล่นงานท่านมาตลอดทางหละจนถึงวันที่ท่านตรัสรู้ธรรมะ เพราะทีแรกท่านไม่ได้ปล่อยมันน่ะ...ท่านจับตรงนี้ได้ท่านก็ปล่อยวาง แล้วจึงได้แสดงปฐมเทศนาให้สาวกฟังเลยว่า กามสุขัลลิกานุโยโคนั้น สมณะอย่าพึงเดินไป อันนั้นไม่ใช่ทางของสมณะ คือใครไปติดใครไปยึดไปสำคัญมั่นหมายอยู่ในกามนี้มันก็วุ่นวายความสงบไม่มีในที่นั้น สมณะเกิดขึ้นไม่ได้ ท่านว่าทางนี้ อย่าเดิน อัตตกิลมถานุโยโคเป็นต้น ทางนี้มันเหี้ยมโหดรุนแรง... ทางนี้ก็อย่าเดินไป สมณะไม่อยู่ที่นี่ ความสงบไม่มีอยู่ที่นี้ สมณะไม่เกิดในทางนี้ ความสงบไม่อยู่ทางนี้ คือสุขและทุกข์นี้น่ะสมณะอย่าเดินไป สุขก็อย่าลืมตัว ทุกข์ก็อย่าเดินไปให้รู้มันให้รู้ทุกข์ มันจะเกิดทุกข์ก็ให้รู้ว่าจะเกิดทุกข์ เมื่อรู้จักทุกข์ ก็รู้ทางที่จะให้เกิดทุกข์ มันจะทุกข์มันก็รู้จัก ความดับทุกข์หรือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์หรือมันก็รู้จัก และข้อปฏิบัตินี้คือ การภาวนานี่เอง พูดง่าย ๆ ก็เรียกว่าเราต้องเป็นผู้มีสติ ๆ นี้คือความรู้ความระลึกอยู่เสมอ อยู่ที่นี่ว่าเดี๋ยวนี้เราคิดอะไรอยู่ ?...เราทำอะไรอยู่ ?...เรามีอะไรอยู่เดี๋ยวนี้ ? เราดูอย่างนี้มีสติอยู่เสมอว่าเรายังอยู่ยังไง ?...เรารู้ตัวอยู่ว่าขณะนี้เรามีอะไรอยู่...กำลังคิดอะไร ?...กำลังสุขหรือกำลังทุกข์ ผิดหรือถูกอยู่เดี๋ยวนี้ ?...เรามีสิ่งทั้งหลายปรารภอยู่อย่างนี้ ปัญญามันก็เกิดขึ้นมาแล้วนั่นน่ะ...ระลึกได้อยู่รู้ได้อยู่เป็นต้นมันก็วิ่ง ไปหาปัญญา ๆ มันก็เกิดขึ้นมา เราก็วิพากษ์วิจารณ์พิจารณา เราจะยืนจะเดินจะนั่งจะนอนอยู่ก็ตามทีเถอะ มีความรู้อยู่อย่างนั้นมันก็รู้จักมันก็รู้จักผิดรู้จักถูก รู้จักพอดีรู้จักไม่พอดี เมื่ออารมณ์ที่พอใจเกิดขึ้นมาอยู่นี้เราก็รู้จัก เราไม่ไปสำคัญมั่นหมายมัน ๆ สักแต่ว่าสุข เมื่อทุกข์เกิดขึ้นมามันเป็นอัตตกิลมถานุโยโคเราก็รู้ว่า... เออ...อันนี้ไม่ใช่ทางของสมณะ เรียกว่าสักว่าทุกข์สักว่าสุข เป็นของสักว่าเท่านั้น อย่างนี้

เป็นต้นก็เรียกว่าเราแยก ๆ จิตกับเวทนาออกจากกันได้แล้ว ลักษณะอันนี้เป็นจิต อาการที่สุขมันเกิดขึ้นมานั้นเมื่อเราไปยึดเป็นต้นเวทนาก็เกิด ไม่สุขก็ทุกข์เท่านั้นแหละ ถ้าจิตเราฉลาดเราก็ ไม่ไปยึด...วาง...เป็นผู้รู้เฉย ๆ รู้เท่าแล้วก็ปล่อยไปตามสภาวะอันนั้น อย่างนี้เป็นต้นก็เหมือนกันกับน้ำมันกับน้ำท่า มันปะปนอยู่ในขวดอันเดียวกันเป็นต้น มันก็ไม่ซึมซาบไปหากัน มันจะอยู่ในขวดเดียวกันก็ได้อย่างนี้เป็นต้น ลักษณะของจิตกับเวทนาทั้งหลายก็เป็นอย่างนี้ ถึงแม้ว่าเราเจ็บป่วยขึ้นมา เราก็ยังรู้สึกว่าเวทนามันก็เป็นเวทนา จิตมันก็เป็นจิตเป็นคนละอย่างกันอยู่ รู้จักเจ็บไหม ?...รู้จัก...รู้จักสบายไหม ?...รู้จัก... แต่เราไม่ไปอยู่ในความสบาย แต่ไม่ไปอยู่ในความไม่สบาย อยู่แต่ในความสงบ สงบอย่างไร?... สงบจากความสบายนั้นสงบจากความทุกข์นั้น อันนี้จะชี้ให้เห็นอย่างนี้ เพราะมันไม่มีตัวตนจะอยู่อย่างไรก็ไม่ได้ มันก็ต้องอยู่อย่างนี้แหละคือหมายความว่าท่านไม่มีสุข ไม่มีทุกข์ แต่รู้สุขท่านก็รู้ แต่ท่านไม่เป็นสุขท่านไม่เป็นทุกข์ ท่านรู้ว่ามันสุขมันทุกข์อยู่เหมือนกัน แต่ท่านไม่ไปแบกมันไว้ เวทนานั้นมันก็ไม่เกิด

อย่างนี้ถ้าหากว่าปุถุชนเรามันก็เป็นเรื่องแปลก มันจะเป็นปุถุชนก็ช่างมันเถอะ เรามุ่งตรง ๆ นั้นเลยทีเดียว มันมีอยู่อย่างนั้น จิตมันก็เป็นส่วนจิตอยู่อย่างนี้ เราพบสุขทุกข์ก็เห็นว่ามันเป็นส่วนสุขทุกข์อยู่อย่างนั้น ไม่มีอะไรกับมัน มันแยกกันอยู่ ไม่ใช่ว่ามันปนกันอยู่ ถ้ามันปนกันเราก็ไม่รู้ทั่วถึงมันเท่านั้นแหละ ไอ้ความเป็นจริงลักษณะอันนี้มันแยกกันอยู่ นี้คือเรื่องของกายกับจิต แม้ว่ามันจะรวมกันอยู่อย่างนี้ก็ตาม...อย่างว่าบ้านของเรา กับ เราที่อยู่ในบ้าน มันก็เนื่องกันอยู่อย่างนั้นแหละ ถ้าบ้านของเรามีอันเป็นไป จิตเราก็เป็นทุกข์เพราะเป็นผู้คุ้มครองรักษา ถ้าหากว่าไฟมันเกิดมาไหม้บ้านเราเป็นต้น เราวิ่งออกจากมันก็ได้ ทุกขเวทนาเราวิ่งออกมาก็ได้ เหมือนเราเป็นเจ้าของบ้าน มันเต็มที่มันนะ รู้ตามเป็นจริงว่าไฟไหม้บ้าน เราวิ่งออกมาก็ได้ ก็มันคนละคนนี่อันหนึ่งมันเจ้าของบ้าน อันหนึ่งมันบ้าน มันเป็นอยู่อย่างนั้นเองของมัน มันเป็นปกติอยู่อย่างนั้น ดังนั้นจิตก็ดี เวทนาก็ดีถึงเราจะแยกมันออกอย่างนี้ก็ตาม แต่มันก็แยกของมันอยู่แล้วคือเพียงแต่เรามารู้ตามเป็นจริงของมันซะเท่านั้น มันก็รู้จักแยกของมันเอง มันเป็นธรรมชาติของมันอยู่แล้ว ที่ว่ามันไม่แยกก็เพราะว่าเราไปยึดมั่นถือมั่นมัน ด้วย

เราไม่รู้ตามเป็นจริง มันก็คุมกันอยู่อย่างนั้นแหละ ก็เหมือนช้อนที่เราซดแกงนั้นแหละ แกงมันก็เป็นอย่างหนึ่ง ช้อนมันก็เป็นอย่างหนึ่ง ถ้าคนรู้จักว่าอันนี้เป็นแกง อันนี้เป็นช้อนมันก็สบายนะ...เอาซดน้ำแกงแล้วก็เอามันวางไว้ มันก็สบาย...ถ้าเราไปแบกช้อนอยู่มันก็ลำบากสิ ไม่เห็นช้อนเป็นช้อน ไม่เห็นแกงเป็นแกงไม่เห็นเวทนาเป็นเวทนา ไม่เห็นจิตเป็นจิตมันก็ยุ่งเท่านั้นแหละ

ถ้าเราคิดกันได้เช่นนี้เป็นต้น จะยืนมันก็แยกกันอยู่ จะเดินจะนั่งจะนอนมันก็แยกกันอยู่ มันก็มีสุขทุกข์สลับซับซ้อนกันอยู่ทุกเวลานั่นเอง ดังนั้นพระพุทธเจ้าท่านจึงให้เราภาวนาการปฏิบัติภาวนานี้เป็นของสำคัญนะ รู้เฉย ๆ ไม่พอหรอก รู้เกิดจากการปฏิบัติที่จิตสงบกับที่เราเรียนมานั้นมันไกลกันอยู่มากทีเดียวนะ มันไกลกันมาก รู้ในการศึกษาเล่าเรียนนั้นมันไม่ใช่จิตของเรารู้ รู้แล้วมันตะครุบไว้ เก็บไว้ทำไม ?...เก็บไว้เพื่อให้มันเสีย ๆ แล้วก็ร้องไห้นะ...ถ้าเรารู้แล้วก็มีการปล่อยวาง รู้ว่ามันเป็นอยู่อย่างนั้น เราก็ไม่ลืมตัวเรานะ เมื่อถึงคราวทุกข์เจ็บไข้มาเป็นต้น เราก็ไม่หลง บางคนคิดว่า...เออ...ปีนี้ฉันเป็นไข้ตลอดปีนะไม่ได้ภาวนาเลย นี้คือคำพูดของคนที่โง่ที่สุดเลย คนเป็นไข้ คนจะตายนี้มันควรจะรีบภาวนาเข้าละมั้ง...อันนี้ก็ยิ่งไปพูดว่าเราไม่มีเวลาภาวนาเสียแล้ว ความเจ็บมันก็เกิดขึ้นมา ความทุกข์มันก็เกิดขึ้นมา ความไม่ไว้ใจในสังขารเหล่านั้นมันก็มีมาแล้วก็ยังเข้าใจว่าเรายังไม่ได้ภาวนา พระพุทธองค์ท่านไม่ตรัสอย่างนั้น ท่านตรัสว่านั่นแหละมันกำลังถูกที่ที่เราได้ปฏิบัติละ...จวนจะเจ็บจะไข้จะตายยิ่งเร่งยิ่งรู้ยิ่งเห็นสัจจธรรมมันเกิดเดี๋ยวนั้นแหละ ถ้าเราไปคิดเช่นนั้นมันก็ลำบากนะ บางคนก็คิดว่าไม่มีโอกาส มีแต่การงานทั้งนั้นน่ะ ไม่มีโอกาสที่จะภาวนา เคยมีอาจารย์ทั้งหลายมาที่นี่ อาตมาถามว่าทำอะไร...เขาตอบว่าสอนเด็กมีงานมากสารพัดอย่าง วุ่นไม่มีเวลาจะภาวนา อาตมาว่าเมื่อสอนเด็กนักเรียนน่ะคุณมีเวลาหายใจไหม ?...มีครับ...อ้าวทำไมมีเวลาหายใจล่ะ สอนเด็กอยู่งานมันยุ่ง ?...นี้คุณห่างไป ไกลไป ความเป็นจริงเรื่องปฏิบัตินี้มันเป็นเรื่องของจิตเรื่องความรู้สึก ไม่ใช่เรื่องที่จะต้องไปวิ่งไปเต้นอะไรมากมาย เป็นเรื่องความรู้สึกเท่านั้น ลมหายใจนั้นเราทำงานอยู่เราก็หายใจเรื่อยไป ธรรมชาติมันยังรู้ว่าเราคือมันรักษาตัวของมันอยู่ เราพยายามแต่เพียงให้มีสติให้รู้อยู่เท่านั้นน่ะ พยายามเรื่อย ๆ เข้าไปให้เห็นชัดเข้าไป การภาวนาก็เหมือนกันฉะนั้น ถ้าเรามีความรู้สึกอยู่อย่างนี้ จะทำงาน

อะไรอยู่ก็ตามเถอะ มันยิ่งทำให้การทำงานเหล่านั้นให้รู้ผิดชอบเสมอหละ นี่ให้คุณเข้าใจใหม่เสีย...อาตมาบอกเขาอย่างนี้ เวลาที่จะภาวนานั้นมันเยอะ คุณเข้าใจไม่ถึงเฉย ๆ หรอก นอนอยู่ก็หายใจ ทานอาหารอยู่ก็หายใจได้...ใช่ไหม ?...อยู่ที่ไหนก็หายใจได้...ทำไมมันจึงมีเวลาล่ะ ...ถ้าคุณคิดอย่างนี้ ชีวิตของคุณก็มีราคาเท่ากับลมหายใจแล้วมันจะอยู่ที่ไหนก็มีเวลา ไอ้ความรู้สึกนึกคิดมันเป็นเรื่องของนามธรรม ไม่ใช่เป็นเรื่องของรูปธรรม ดังนั้นเพียงแต่ให้มีสติอย่างเดียวเท่านั้น ก็จะรู้จักความผิดชอบอยู่ตลอดกาล ทั้งการยืนเดินนั่งนอนเหล่านั้น เวลามันเยอะไป เราไม่ฉลาดในเรื่องเวลาของเราเอง อันนี้ให้คุณเอาไปพิจารณาดู มันเป็นอย่างนี้

เรื่องเวทนานี้เราจะหนีมันไปไหนไม่ได้ เราต้องรู้มันเวทนาก็สักแต่ว่าเวทนา สุขก็สักแต่ว่าสุข ทุกข์ก็สักแต่ว่าทุกข์มันเป็นของสักว่าเท่านั้นแหละ แล้วเราจะไปยึดมั่นถือมั่นมันทำไม ถ้าจิตเราฉลาดแล้ว เพียงคิดเท่านี้มันก็แยกเวทนาออกไปจากจิตได้ เวทนานี้สักว่าเวทนา มันก็เห็นสักว่าเท่านั้น ทุกข์มันก็สักว่าทุกข์ สุขมันก็สักว่าสุข มันก็แยกกันเท่านั้นแหละ แล้วมันมีอยู่ไหม ?...มี...แต่มันมีอยู่นอกใจ มันมีด้วยความไม่ยึดมั่นถือมั่น ไม่ได้ไปทำความสำคัญมั่นหมายกับมัน มีแล้วก็คล้าย ๆ กับว่ามันไม่มีเท่านั้นเองแหละ

นี้เรียกว่าการแยกเวทนาออกจากจิต เพราะรู้ว่าจิตมันเป็นอย่างไร เวทนามันเป็นอย่างไร จิตมันก็คือความที่เข้าไปรู้ในสุข เป็นตัวที่ละเอียดเข้าไป แล้วตามเข้าไปว่าสุขนั้นมันแน่หรือเปล่า ? ทุกข์นั้นมันแน่หรือเปล่า ?...เมื่อเราตามเข้าไปเช่นนี้ ปัญญามันก็เกิดขึ้นที่จิต มันก็แยกสุขทุกข์ออก สุขมันก็กลายเป็นสักว่า ทุกข์มันก็กลายเป็นสักว่า ไม่เห็นมีอะไร, อะไรมันก็เป็นของสักว่าเท่านั้น เรามีความรู้อยู่อย่างนี้ตลอดต้นจนปลายเท่านั้น จิตของเรามันก็ปล่อยวางแต่ไม่ใช่วางด้วยความไม่รู้นะ...มันวาง และก็รู้อยู่...ไม่ใช่วางด้วยความโง่ ไม่ใช่วางเพราะไม่อยากให้มันเป็นอย่างนั้นคือวางเพราะรู้เห็นตามเป็นจริงว่ามันเป็นของมันอยู่อย่างนั้น นี้มันเรียกว่าเห็นธรรมชาติหรือเห็นของธรรมดา

เมื่อเรารู้เช่นนี้แล้ว เราก็เป็นผู้ชำนาญในจิตรู้จักตามรักษาจิต ฉลาดในจิตของตน ฉลาดในการรักษาจิตของตน เพราะฉะนั้นเมื่อฉลาดในจิตก็ต้องฉลาดในอารมณ์ เมื่อฉลาดในอารมณ์ก็ย่อมฉลาดในโลก อย่างนี้เป็นต้น นี้เป็นโลกวิทู...พระพุทธเจ้าเป็นผู้รู้แจ้ง

โลก อยู่ในสิ่งที่มันยุ่งยาก ท่านรู้ในสิ่งที่มันยุ่ง และที่มันไม่ยุ่งมันก็อยู่ในนั้นแหละ โลกนี้เป็นของวุ่นวายทำไมพระพุทธเจ้าท่านจึงรู้แจ้งโลกได้ นี้ให้เราเข้าใจว่าธรรมะที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ ไม่มีอะไรที่จะเหนือความสามารถของพวกเราทั้งหลายนั่นเอง

เพราะฉะนั้นถ้าเรารู้จิตเป็นจิต เวทนาเป็นเวทนาเท่านี้ มันก็แยกกันออกเป็นคนละอย่างคนละตอน **จิตมันก็พ้นได้สบาย อารมณ์มันก็เป็นอย่างนั้น ของมันเอง เกิดแล้วก็ดับไปเท่านั้น** มันเกิดแล้วก็ดับไป ดับแล้วก็เกิดแล้วก็ดับ มันก็เป็นอยู่เท่านั้น เรารู้แล้วเราก็ปล่อยให้มันเป็นไปตามเรื่องของมันอยู่อย่างนั้น อย่างนี้เรียกว่าเป็นผู้รู้เห็นตามที่เป็นจริง อันนี้ปัญหามันก็จบลงที่ตรงนี้ **เพราะฉะนั้นแม้เราจะยืนจะเดินจะนั่งจะนอนก็ขอให้มีการประพฤติปฏิบัติมีสติสัมปชัญญะอยู่ตลอดกาลเวลา** เรื่องที่ถึงคราวนั่งสมาธิเราก็ทำไป ให้เข้าใจว่าการทำสมาธิก็เพื่อให้เกิดความสงบ ความสงบนั้นมันจะเพาะกำลังให้เกิดเท่านั้นแหละ ไม่ใช่ว่านั่งสมาธิเพื่อจะตามไปเล่นอะไรมากมายหรอก ดังนั้นการทำสมาธิก็ต้องให้มันสม่ำเสมอ การทำวิปัสสนาก็คือการทำสมาธินั่นเองแหละ บางแห่งเขาก็ว่า บัดนี้เราทำสมาธิ ต่อไปเราจึงจะทำวิปัสสนา บัดนี้เราทำสมถะเป็นต้น อย่าให้มันห่างกันอย่างนั้นสิ...สมถะนี้แหละคือบ่อเกิดของปัญญา ปัญญานี้ก็คือผลของสมถะ จะไปถือว่าบัดนี้เราทำสมถะต่อไปเราจะทำวิปัสสนาอย่างนั้น มันแยกกันไม่ได้หรอก มันจะแยกกันได้ก็แต่คำพูด เหมือนกับมีดเล่มหนึ่งนะ...คมมันก็อยู่ข้างหนึ่ง สันมันก็อยู่อีกข้างหนึ่งแหละ มันแยกกันไม่ได้หรอก ถ้าเราจับด้ามมันขึ้นมาอันเดียวเท่านั้น มันก็ติดมาทั้งคมทั้งสันนั่นแหละ

ความสงบนั้นมันก็ให้เกิดปัญญาในที่ตรงนั้น ให้เข้าใจว่ามันเป็นท่อนพื้นดุ้นเดียวกันนั่นแหละ มันจะมีมาจากไหนล่ะ ?...มันไม่มีพ่อแม่เกิดมานะ...ธรรมะจะเกิดขึ้นที่ไหน ?...ศีลก็คือพ่อแม่ของธรรมะ นี้คือเบื้องแรกมันจะต้องมีศีล ศีลนี้คือสงบ หมายความว่า ความผิดทางกายทางใจมันไม่มี เมื่อไม่มีมันก็เป็นศีล และมันก็ไม่เดือดร้อนเพราะมันไม่มีความผิด ทีนี้เมื่อไม่เดือดร้อนความสงบระงับมันก็เกิดขึ้นมา นี้คือจิต นี้มันเกิดความสงบขึ้นมาแล้วในตัวมันเอง อันนี้ท่านจึงว่าศีลก็ดี สมาธิก็ดี ปัญญาก็ดีมันเป็นทางของพระอริยเจ้าจะดำเนินเข้าไปสู่พระนิพพาน มันเป็นอันเดียวกัน ถ้าพูดให้สั้นเข้ามา ศีลก็ดี สมาธิก็ดี ปัญญาก็ดีมันเป็นอันเดียวกัน ศีลก็คือสมาธิ สมาธิก็คือศีล สมาธิก็คือปัญญา ปัญญาก็คือสมาธิ ก็เหมือน

มะม่วงใบเดียวกันนั่นแหละ เมื่อมันเป็นดอกขึ้นมามันก็ดอกมะม่วง เมื่อเป็นลูกเล็ก ๆ ก็เรียกว่าผลมะม่วง เมื่อมันโตขึ้นมาก็เรียกว่ามันโตไปหน่อยเท่านั้นเอง มันโตขึ้นไปอีกก็เป็นมะม่วงห่าม เมื่อมันสุกก็คือมะม่วงมันสุก มันก็มะม่วงลูกเดียวกันนั่นแหละ มันเปลี่ยน ๆ ๆ ๆ ไป มันจะโตมันก็โตไปจากเล็ก เมื่อมันเล็กมันก็เล็กไปหาโต จะว่ามะม่วงคนละใบก็ได้ จะว่าใบเดียวกันก็ถูก ศีลก็ดี สมาธิก็ดี ปัญญาก็ดีมันก็เกี่ยวเนื่องกันอยู่อย่างนั้น ผลที่สุดแล้วก็ต้องเป็นมรรคเดินทางเข้าไปสู่กระแสของพระนิพพาน มะม่วงตั้งแต่เป็นดอกมาเป็นต้น มันก็ดำเนินไปถึงที่มันสุกก็พอแล้ว นี้ให้เราเห็นเช่นนี้ ถ้าเราเห็นเช่นนี้ก็ไม่ว่ามัน, เขาจะเรียกให้เป็นอะไรก็ช่างมัน เมื่อมันเกิดมาแล้วมันจะแก่จะเป็นอะไรไปก็ตาม พิจารณาไปเถอะ บางคนก็ไม่อยากจะแก่ แก่แล้วก็น้อยใจนะ...งั้นก็อย่ากินมะม่วงสุกสิ...หือ...(หัวเราะ)...จะอยากให้มะม่วงสุกทำไมล่ะ ?... เมื่อสุกไม่ทันเราก็เอามันไปบ่มไม่ใช่หรือ ?... ถึงเราจะแก่ก็ไม่ต้องบ่นน้อยใจ บางคนก็ร้องไห้กลัวว่ามันจะแก่จะตาย ยังงั้นมะม่วงสุกก็ไม่ต้องกินสิ...กินดอกมะม่วงดีกว่านะ ...นี้แหละถ้าเราคิดอย่างนี้มันก็เห็นธรรมะ กระจ่างออกนะ...เราก็สบาย มีแต่จะตั้งหน้าตั้งตาประพฤติปฏิบัติไปเท่านั้นแหละ

อันนี้เป็นโอกาสที่ท่านประธานองคมนตรีและกุลบุตรลูกหลานมารวมกันในวันนี้ อาตมาอธิบายธรรมะให้พึ่งพอสมควรแก่เวลา อันนี้เทศน์นะนี่...ให้แยกเอาออกไปพิจารณา ยังไม่มีผิดยังไม่มีถูก มันจะผิดจะถูกต้องเอาไปพิจารณานะ.....เป็นส่วนของใคร ๆ เองทั้งนั้น อันนี้ถ้าอะไรมันพลาดมันผิดหรือไม่ถูกอะไรก็ให้มันอภัยไปในตัวมันนะ อย่างถ้ามันจะผิดจะถูกมันก็เป็นข้อปฏิบัติทั้งนั้นน่ะ...ผิดก็เอาไปทิ้งสิ ถูกก็เอาไปปฏิบัติ การปฏิบัติเราก็ปฏิบัติเพื่อละมันทั้งถูกทั้งผิดนั่นแหละ ผลที่สุดแล้วต้องทิ้ง ถูกก็ทิ้งมัน ผิดก็ทิ้งมัน ถ้าถูกเราก็ยึดว่าถูก ผิดเราก็ยึดว่าผิดมันก็ทะเลาะกันเดี๋ยวนั้นแหละ ธรรมะคือที่ที่ไม่มีอะไรหรอกนะ ไม่มีอะไร อาตมาเคยเห็นเรื่องของพวกเซ็น ธงมันพัดอยู่ ลมพัดไปมามันก็แกว่ง ไอ้คนหนึ่งว่า...เอ๊ะ ...ทำไมธงมันแกว่ง มันเป็นเพราะลม อีกคนหนึ่งว่าไม่ใช่มันเป็นเพราะมีธง ก็เถียงกันอยู่งั้นแหละ อาจารย์ท่านก็นั่งเฉย....หือ.....ไม่ใช่มันเป็นเพราะลมเพราะธง มันผิดทั้งสองคนนั่นแหละ ที่เห็นธงมันกวัดแกว่งอยู่นั่นน่ะ ธงมันก็ไม่มี ลมมันก็ไม่มี มันก็หมดกันเท่านั้นแหละ...แน่ะ...มันจบอยู่แค่นั้นนะ...(หัวเราะ)...เอาละ.

ศจ. สัญญา ถาม — "ที่ว่าให้เห็นกายในกาย ให้เห็นจิตในจิต มีคำอธิบายอย่างไรครับ ?"

หลวงพ่อ — (หัวเราะ)......

ศจ. สัญญา ถาม — "ขออีกนิดเดียวคืออย่าให้เหนื่อยเลย"

หลวงพ่อ — "เหนื่อยก็ต้องพูด....ไม่เหนื่อยไม่ได้ มันเหนื่อยก็ต้องพูด....เดี๋ยวไม่เข้าใจ..."

...เราต้องถามเสียก่อนว่าอะไรคือจิต ต้องอย่างนี้เสียก่อน เราจึงจะรู้ว่าอะไรมีอยู่ในจิตนั้น คล้าย ๆ กับว่าอันนี้มันเป็นกระโถนนะ...เราจะรู้จักว่า...ของในกระโถนนี้มีอะไรบ้าง(หัวเราะ) เราก็ต้องยกขึ้นมาอะไรคือกระโถนนี้ ทำไม ?... ก็เพราะว่าเราต้องรู้กระโถนนี้ก่อนใช่ไหม ?.....เราจะไปรู้ของในกระโถนก่อนไม่ได้หรอก เราต้องรู้ว่าอะไรมันเป็นกระโถนนี้จึงจะมองเห็นน้ำในกระโถนนี้เห็นไหม ? ปัญหามันเป็นอยู่อย่างนี้ เรื่องจิตนี้ก็ถ้าจะพูดไปแล้วมันก็ไม่มีตัวตน จะว่าตรงไหนมันก็เป็นจิตไม่ได้ ถ้าพูดให้เข้าใจง่าย ๆ ก็ว่าคือความรู้สึกของเราทั้งหลายที่มีอยู่มนรับรู้สิ่งทั้งหลายเหล่านี้นี่คือจิตของเรา แต่ตัวมันไม่รู้หรอกว่ามันเป็นจิตนะ...ทีนี้เมื่อถูกอารมณ์มาแล้วนะ นั้นเรียกว่าเรายึดมาแล้ว แล้วไอ้ภายในความที่ยึดมามันเป็นอะไรในตรงนั้น มีอะไรบ้างหรือเปล่าภายในจิตที่จับมานั้น มันมีอะไรหรือไม่ ? ...ความรู้สึกที่เกิดขึ้นมานั้น ที่มันรู้นั้นเป็นตัวจิต ทีนี้ไอ้ความที่ลึกเข้าไปในความรู้สึกนั้น มันมีอะไรอยู่ในนั้น ?...ตรงนั้นแหละเรียกว่าภายในจิตนี่รู้จิตในจิต...ตัวจิตมันคือกระโถนะ....จะกระจ่างได้ต้องอธิบายอย่างนี้เพราะมันไม่มีรูปน่ะ....มันต้องอธิบายอย่างนี้ กระโถนก็รู้แล้ว ๆ ของในกระโถนล่ะ ?...ดูสิ...และตัวจิตนี้เรียกว่าเราคือผู้รู้อารมณ์ ผู้นั้นรับอารมณ์เข้ามา จิตนี้มันรู้ว่าไปน้อมอารมณ์เข้ามาปลงไว้ตัวที่มันรับไว้น่ะ...มันมีอะไรไหม ?...มีผู้รู้สึกไหมในนั้น ? มีความยึดมั่นหรือหมายมั่นผิดถูกอะไรต่าง ๆ บ้าง เหมือนมือมันกำเอาอะไรมานี่ ไม่รู้ว่ามันกำเอาอะไรมานะ...เมื่อเรามาวางลง...เออ...มันมีอะไรในกำมือนี่ นี่คือของในกำมือเข้าใจไหม ?... นี่ก็เหมือนกันฉันนั้น ถ้าพูดอย่างธรรมดาก็ว่าคนผู้ที่น้อมเอาอารมณ์เข้ามาไว้ในจิตของเรานั้นน่ะ...เมื่อเอาเข้ามาแล้ว อารมณ์ที่มันยังอยู่ในจิตของเรานั้นมันมีอะไรบ้าง

ไหม ?...มันมีความเห็นถูกต้องไหม ?...มีความเห็นชอบไหม ?...มีอะไรไหม ?...มีรู้เท่าตัวสุขตัวอารมณ์อะไรไหมตรงนั้น ?...ต้องรู้จักตรงนี้ มันจะเป็นทางหรือมิใช่ทางมันก็รู้อยู่ตรงนั้นนะ อันนี้มันเป็นของที่ออกจะพูดยากอยู่สักหน่อยหนึ่ง...

ศจ. สัญญา — "ผมเข้าใจแล้วครับ"

หลวงพ่อ — "เอาเท่านี้ก็พอแล้วนะ..."

ศจ. สัญญา — "แล้วไปคิดต่อครับ"

หลวงพ่อ — "คืออันนี้มันไม่ตรัสรู้เพราะคนอื่นพูดให้ฟังหรอกต้องเอาไปพิจารณาเอาเอง พระพุทธเจ้า ก็บอกแล้วว่า อกขาตาโร ตถาคตา ตถาคตเป็นแต่ผู้บอก คือบอกให้คนว่ายน้ำ แต่ว่ายแทนไม่ได้"

ศจ. สัญญา — "ครับ"

หลวงพ่อ — "ว่ายแทนมันก็จมเท่านั้นแหละ มันไม่ใช่วิสัยมันต้องเป็นอย่างนี้ อย่างถามว่าพระนิพพานน่ะ ทำไมพระพุทธเจ้าไม่ชี้แจงให้มันแจ้ง ก็เพราะมันแจ้งไม่ได้ ชี้รูปให้คนตาบอดดูน่ะมันแจ้งไม่ได้หรอก มันจะแจ้งก็ต้องไปรักษาตาให้มันตาดีซะ...มันจึงจะแจ้งได้ มันเป็นไปในทำนองนี้ พระพุทธเจ้านั้นน่ะท่านอยากจะให้รู้ให้เห็นเหลือเกิน แต่มันเป็นธรรมะที่เป็นปัจจัตตังท่านก็ช่วยได้แค่นี้ ท่านจึงบอกแต่เพียงว่า อกขาตาโร ตถาคตา ตถาคตเป็นแต่ผู้บอก ท่านบอกแล้วท่านก็กลับ...(หัวเราะ)...มันเป็นอย่างนั้น"...

หลวงพ่อ — "ให้มันเริ่มแต่ไกล ๆ (มีเสียงจากเทปว่า "ครับผม" แทรกในระหว่าง)... พยายามทำหน้าที่แต่ไกล ๆ เหมือนงูอสรพิษนั่นแหละ ถ้าเราเห็นมันแต่ไกลแล้วเราก็ไม่กลัวมันเท่าไหร่หรอก...ถึงแม้มันมีพิษเราก็ไม่กลัวมัน ถ้าเจอเข้าเลยซิ.....มันไม่รู้จักคิดนี่.....เวทนานี่ก็เหมือนกัน.....ค่อยคิด ค่อยพิจารณา ค่อยทำลายมัน เริ่มไปแต่ไกล ๆ ทำไปเรื่อย ๆ..."

ศจ. สัญญา — "หมายความว่าเริ่มแต่ก่อนมีเวทนาหรือเมื่อมีเวทนาแล้ว ?"

หลวงพ่อ — "ไม่ ๆ...ก่อนมีเวทนา..."

ศจ. สัญญา — "อ้อ...คล้าย ๆ กับมรณัสสติ"

ผู้อื่น — "มรณัสสติกับเวทนามันก็ไม่ตรงกันนัก"

ศจ. สัญญา — "เอ้อ...ใช่ ไม่ตรงกันนัก มรณัสสตินั่น มันตายไปเลย"

หลวงพ่อ — "อันนี้มันสู้...เวทนานี่มันสู้กระทันหัน มันสู้เดี๋ยวนี้น่ะ กำลังยิงกัน นั่น มันตายแล้ว"

ศจ. สัญญา — "ถ้าหากว่ามีเวทนาแรง ๆ นี่แล้ว จิตเราปรารถนาอธิษฐานให้มันหาย ๆ ๆ ๆ ไอ้อย่างนี้ผิดหรือถูก ?"

หลวงพ่อ — "ถูก"

ศจ. สัญญา — "ถูกหรือ ?"

หลวงพ่อ — "แต่ว่ามันไม่หายก็ต้องรู้มันนะ....มันหายก็ต้องรู้มัน....ดูมัน....ต้องกำหนด ยังงี้..."

ศจ. สัญญา — "แต่ถ้าไม่หายก็แล้วไป...?"

หลวงพ่อ — "เออ...อันนี้มันก็ไม่แน่หรอกนะ..."

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ รุ่งเรืองธรรม 47 ถนนเฟื่องนคร หลังกระทรวงมหาดไทย
กรุงเทพมหานคร โทร. 2221746 นายมณี รุ่งเรืองธรรม ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา